

سہات

9	حرفاں اولھے
11	چور
18	بالن
25	کوٹھا
32	وفا اور عشق دیاں
39	بے حرمتی

50	بھیت
57	ننگرا
62	مٹھا پانی
72	کھوٹ
80	ہزار ورھے دی رات
89	جاگیر دار

97	پٹھا چرخہ
105	ریجھاں
113	سپہن
119	ماں مار
129	ہری چنگ
139	چٹھی
146	کافر
154	تراہ



حرفاں اولیٰ

کورے کاغذ اُتے اکرے حرفاں دی آبرو ہوندی اے۔ کورا کاغذ وی تے اپنے وجود اندر اک سپہن تے پوتر تار کھدا اے۔ سچے سچے جذبیاں نال پروئے ہوئے لفظ کاغذ دے احترام نوں ہو رو دھا دیندے نیں۔ میں اپنی جاچے ہمیش ایہو جتن کیتا اے پئی جے کر کورے کاغذ دے احترام نوں تے لفظاں دی آبرو نوں دونائیں کرسکدا تے اپنے ہتھیں ایہناں نوں مدھو

لاں وی ناں۔ ایہو کارن اے پئی میں کدی دگ تک نہیں لکھیا۔ تھوڑا لکھیا اے تے اپنے تائیں ڈر ڈر کے لکھیا اے۔ خیالاں، جذبیاں، لفظاں نے فکر دے آسمان تے جدوں ساٹھی اڈاری بھری اے تاں ای اپنے قلم نوں کاغذ اُتے لُوریا اے..... پھیر جو کجھ وی تحریر ہو یا اے، تہا ڈیاں نگا ہاں ساہنے موجود اے۔ ٹھیک اے، میں اپنی ہوند نوں کدی وی محسوس نہیں کروا سکیا پر ایس گل دا مینوں احساس اے پئی میریاں لکھتاں جیوندا جاگدا وجود رکھدیاں نیں۔ میں تے ایہو محسوس کردا ہاں پئی میں ایہناں نوں نہیں لکھیا سگوں ایہناں جذبیاں نے مینوں اپنی دکھالی لئی چُنیا اے۔ ایہو گل میرے لئی مان جوگ اے۔

افسانے دی کہانی نوں کسے پور پی ادب نال جوڑیا اے تے کسے روسی ادب نال گنڈھیا اے۔ سوچن دی گل اے، دنیا دی قدیمی وسوں جس دی جاگ توں دھرتی تے علم، ادب، دانش تے دانائی دا سو جھلا ہو یا اے، او تھے دے وسنیک اپنے جذبیاں تے باتاں دے اُگھڑیوں لئی بیگانیاں صفحاں دے آسرے تولدے نیں۔ نہیں! ایہہ نہیں ہوسکدا۔ ایس دھرتی تے جدوں دا انسان موجود اے، او دوں توں کہانی وی موجود اے۔ ایس گل نوں مینیاں بناں تاریخ، تہذیب تے جانکاری دے دو جیاں قافلیاں دا پینڈا پگ ای نہیں سکدا..... میں بیگانیاں توں ادھارے جذبے لے کے افسانے نہیں لکھے۔ وسیب دی گل کیتی اے۔ اپنے آل دوالے دی گل کیتی اے۔ اک پنجاب میریاں اکھاں وچ وسدا اے تے اک پنجاب میرے دل وچ وسدا اے۔ اکھاں والے پنجاب دے وی سارے ای دکھ ہجرت کر کے دل وچ آوے نیں۔ دکھاں درداں تے غماں دے ہم ہُمتز نے جدوں جدوں سوڑ چاڑھی میں اپنی جاچے باریاں کھولھدا گیا۔ صبح صدا، شہر بے ازاں، ہجر ہونے توں مگروں ایہہ چوٹی باری ”دفاواں عشق دیاں“ دے روپ وچ کھلھی اے۔ ہر باری واگلوں ایہدا انداز وی دکھرا چہا اے۔ ایس پاروں وی پئی ایہہ افسانیاں دے روپ وچ اے تے ایس وجھوں وی پئی ایہدے وچ میرے دل دا وسیب اے۔ تئیں دی تے ایسے وسیب دے واسی او۔ ایہاں ایہہ تہا ڈی تے میری ساٹھی کہانی اے۔ ایہہ جیہو جیہی وی اے، اپنی اے۔

اقبال صلاح الدین ہوراں کولوں میں لکھن دا دل ای نہیں سکھیا، جین دے سلیقے وی سٹھے نیں۔ افضل تو صیف ہوراں دے مشوریاں دی اگوائی نے ہمیش میری راہنمائی کیتی اے۔ عابد حسن منٹو تے شفقت تویر مرزا ہوراں دی شفقت میرے لئی مان جوگ اے۔ جمیل احمد پال، زبیر احمد، سید اختر حسین، عباس نجمی، مقصود تاقب ہوراں نے میرے لئی دل دے دے ہُتے ہمیش کھٹھے رکھے تے اپنیاں رسالیاں وچ میریاں لکھتاں نوں عزت بخشی۔ ڈاکٹر سعید بھٹا، ڈاکٹر نبیلہ عمر، ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد، ڈاکٹر محمد امین، ڈاکٹر نوید شہزاد، ڈاکٹر رزاق شاہد، شوکت مغل، اخلاق حیدر آبادی، کلیم شہزاد، شمس لودھی اوہ ہستیاں نیں جیہناں دیاں محبتاں دا میں مقروض ہاں۔

اکھان اے پئی اک آہری تے سوکاے۔ میں اوہ خوش بخت ہاں ایس اک کاے لئی تن آہری نیں۔ ڈاکٹر ثار احمد میرا گُوڑھا بیلے تے حیاتی دا کھٹیا وٹیا اے۔ میریاں دو جیاں کتاباں واگلوں ایس کتاب دی ترتیب تے پروف ریڈنگ دی ذمہ داری وی اوہ سے بھائی اے۔ ڈاکٹر مرزا معین الدین گلے بھرانالوں بیلے بوہتا اے، اوہدی بلاشیری میرا حوصلہ تے مان ودھاندی اے۔ مرزا شاہد بیگ گلے بھراواں ورگا بیلے اے پرا جیہاں کا جو ہتھ پھڑکے وڈیاں نوں دھروئی رکھدا اے تے راہ وچ کئے اگن اچکن نہیں دیندا۔ امجد سلیم ہوراں وی میں سلام پیش کرنا ہاں جو سے دے ایس و ہار وچ وی فکری سانجھ دی پالنا کردے نیں تے میریاں کتاباں نوں اپنے ادارے وچ ہمیش ہمدے متھے جی آیاں نوں آکھدے نیں۔ ایہہ سارے اوہ لوک نیں جیہناں نوں ملیاں اپنی ہوند دا احساس ہوند اے۔

فضل احمد خسرو
23 اگست 2009ء

مکان نمبر 1060، نزد نوری شاہی مسجد
صمد پورہ۔ اوکاڑا
موبائل: 0321-6955707

چور

کڑمی، ڈائن، لکھ سڑی، کلمو ہی، ماپے کھانی۔ ایانی نجمہ نون تیبی نے اپنے گوناں دے دتے سن۔ اہے تے اوہنوں اچھے ناواں دے مطلب وی سمجھ نہیں آؤندے سن۔ اوہ تے بس اہے پیارنوں جاندی سی تے نفرت نون محسوس دی سی۔ اوس زردوش نون اپنے کسے وی دوش دا پتا نہیں سی۔ اوہ سوچدی، رب دے کماں وچ میرا کیہہ دوش اے؟۔ جے سارے ای آکھدے نیں..... کتے کوئی میری ای بھل ہونی اے۔ سارے ایویں ای تے نہیں میرے پیچھے پئے ہوئے؟۔ کچی لگرایانی نون آل دوالے بن دے لگدے انگاں ساکاں دے سیک نے اینا گونوہ چھڈیا سی پئی اوہنوں اپنے اندر بلدا ڈھکھدا دکھ دا بھانبر چیتے ای نہیں رہندا سی۔ اوہ چھیر یوں اٹھدیاں واجاں نون سندی، ہر واج ول ترسیاں اکھاں نال ویکھدی، ویکھدیاں ویکھدیاں ڈور بھور ہو جاندی تے بہہ کے روون لگ پیندی۔ اوہ دابلس، ایہوزور چلدا سی۔ اوہ ارونا دو جیاں نون ہور تپاؤندا سی تے اوہ دے اٹے انگارے ورھاندا سی۔ ایہناں انگاریاں نون نمائی دے اتھر وٹھار نہیں سن سکدے۔

نجمہ اہے چوداں گورھیاں دی سی۔ اوہ دے ماپے تے نکا بھرا بساں دی بھیر وچ اوہنوں کلیاں چھڈ کے دنیا توں ٹر گئے۔ اوہ دے لئی تے ساری دنیا ای سنج مسان تے قبرستان جیہی ہو گئی۔ اوہدی حیاتی وچ ایس حادثے نے اچھا ہنیر گھولیا پئی اوہ دے دوالے دوالے ہنیرے دی کندھ اُسر گئی تے اوہ زردوش اکلا پے دے بندی خانے وچ تڑکے رہ گئی۔ کجھ دینہہ تے رشتیاں دی کان نے تک نموج پاروں اوہنوں سانھیا..... پر..... پھیر چھیتی ای اوہ ساریاں انگاں ساکاں لئی بھاری ہو گئی۔ اہے ماپیاں دی جدائی دا پھٹنرو یاسی، اپنیاں دے بول اوہ دے لوں لوں نون وٹھن لگ پئے۔ اوہدیاں آؤندے ویلے دیاں ذمہ داریاں توں پلا چھڑاون لئی، اوہ دے اپنے، اوہنوں شہر دے اک یتیم خانے وچ چھڈ آئے۔ اوہنوں تسلی دتی پئی اوہ تے تیرے ورگیاں ہور وی بالٹریاں نیں۔ توں اوہناں وچ رچ مچ جاویں گی۔ پڑھ لکھ جاویں گی تے گھر گھرستی نون سکھ سمجھ جاویں گی۔ ایہہ..... اسیں دل تے پتھر رکھ کے تیرے بھلے لئی کر دے پئے آں۔ اسیں ڈور تھوڑا ای آں؟ تینوں ملدے گلدے رہواں گے۔ ایہہ وکھری گل اے، نجمہ نون یتیم خانے چھڈ کے جاون توں مگروں پھیر کدی کوئی وی اوہ دے ول نہیں جھاکیا، کوئی اوہدی پچھ نون نہیں پرتیا۔

یتیم خانے دے اوپرے تے نویں وسیب وچ نجمہ نون اپنے لئی سکھ جیہا محسوس ہو یا۔ طعنیاں مہنیاں دی تکھناں توں تے اکھاں دیاں گجھیاں بچاں توں اوہدی جان چھٹ گئی۔ اتھے ساریاں ای اوہ دے ورگیاں سن۔ ماپیاں دیاں لاڈلیاں..... مویاں نال جیون والیاں..... اپنے انگاں ساکاں دیاں ستائیاں ہونیاں تے دھکیاں ہونیاں۔ اتھے ہر کسے دی وکھری وکھری کہانی سی پراہیناں ساریاں کہانیاں دے وچکار دکھ دی سانجھ سی۔ ایہو سانجھ اوہناں نون آپو وچ جوڑ دی تے اک مک کردی سی۔ ساریاں رل کے سویرے اٹھدیاں، رل بیٹھ کے پڑھدیاں، گھر گھرستی دے رُجھویاں نون سکھدیاں، شاماں نون رل کے کھیڈ دیاں، گد پاپاؤندیاں، ہسدیاں کھلدیاں۔ رات پون تے اپنی اپنی منجی تے جا پوندیاں تے پھیر اندرو اندری ڈسکدیاں، ساری رات یاداں دی سولی تے توری وانگوں لمکدیاں۔ سویر ہوون تے پھیر ہس ہس کے نویں چڑھے دینہہ داسواگت کردیاں۔

اہے یتیم خانے آیاں نجمہ نون سال گورھیاں سی۔ یتیم خانے دے جنرل سیکرٹری تے شہر دے امیر کبیر میاں لطیف نون نجمہ چنگی لگی تے اوہ ایہوں دھی بنا کے اپنے گھر لے گیا۔ میاں لطیف دوہری تہیری کچھ دامکھ سی۔ اک پاسے تے اوہدی خدا ترسی دی اخیر سی۔ شہر دے یتیم خانے نال چوکھا مالی مل ورتن کردا سی۔ اوہ دے بوہے تے زکوٰت خیراتاں لون والیاں دیاں ڈاراں بھجھیاں ہوندىاں سن۔ میلاد دیاں محفلاں تے ہور مذہبی مجلساں اوہ دے بناں نہیں پھدیاں سن۔ ہر سال حج یاں عمرے لئی وی ضرور جانداسی۔ دو جے پاسے کاروباری وی پوراسی۔ جائز ناجائز ہر

طریقے نال دوہیں ہتھیں مال سمیڈ اسی۔ لسیاں ماڑیاں دے لہو چوں منافعے نچوڑ داسی۔ اک پاسے ات خدا ترسی سی تے دو جے پاسے ات خدا دا ویرون توں وی نہیں گھا برداسی۔ تیجے پاسے او ہدے لکھویں دھندے سن۔ جیہڑے ساریاں دیاں اکھاں توں اولھے سن۔ بس او ہدے جوڑی دار ای جان دے سن پئی حاجی میاں لطیف ساڈے وچوں ای اے تے اسیں پورے ملک وچ رگاں وانگوں کھلے ہوئے آں۔

گھرتوں کچھڑی ہوئی ای گھر دی گھاٹ نوں جاندی اے۔ نجمہ نے میاں لطیف دے گھرنوں اپنا ای گھر جانیاتے دھی دھیانی دیاں گھر وچ جو جو وی ذمہ داریاں ہوندیاں نیں او ہناں نوں پورا کرن دا وس ماریا۔ اوس گھر دی سانجھ کیتی۔ سارے رشتیاں دی پالنا کیتی۔ واسنا وانگوں سارے گھر وچ سماگئی۔ ہر ہر شے دی سانجھ تے ہر ہر جی دی خدمت نوں او ہنے اپنے سبھا دا وتیرہ بنا لیا۔ کجھ دناں وچ ای اوہ اپنا کور وچ گئی پئی کوئی سہان کرن والا ایہہ سہان نہیں سی کر سکا اپنی نجمہ حاجی میاں لطیف دی لے پالک اے۔ اوہ گھر وچ ایداں سی پئی اپنیاں جمیاں وی ایداں دیاں نہیں ہوندیاں۔ گھر وچ جی ای کتے سن۔ میاں لطیف او ہدی بیوی تے اکواک منڈا شاہد۔ جیہڑا گھر وچ گھاٹ تے کالج دے ہوٹل وچ ای بوہتا رہندا اسی۔

کیہہ بنیاں؟ چانچک سارا ماحول ای وٹج گیا۔ نجمہ نوں کجھ وی سمجھ نہ آئی پئی او ہدے سکھ دے دن اپنی چھیتی کیوں تے کیوں مک گئے؟۔ میاں لطیف تے او ہدی بیوی نے نجمہ اُتے الزام لا دتا پئی نجمہ چور اے۔ ایہنے سونے دا ہارتے ہور زور تیر چوری کپتے نیں۔ نجمہ بڑی گرائی، روئی پئی مینوں اپنے ای گھر چوں چوری کرن دی کیہہ لوڑاے؟ میں اتھے اجیہا گند کیوں مارن لگی؟۔ اتھے تے مینوں جین جوگی پناہ ملی اے۔ میرا ہور کیہڑا گھر بوہا اے؟ جتھے میں چوری کر کے کجھ لے کے جانا اے۔ میرا تے سبھ کجھ ایہو ای گھر اے۔ میرا کوئی ہور ہے تے دسو؟۔ سوچن دی گل سی۔ جیویں گل بنائی گئی سی، او ویں بن دی نہیں سی..... پر کون سی جو نجمہ دی شاہدی دینا پئی ایہہ چور نہیں۔ جدوں اک پلڑے وچ نجمہ سی تے اک وچ میاں لطیف پھیرنیاں کتھے ہونا سی؟۔ اوہو ای سچ نیا تے جانی گیا، جو میاں لطیف کہندا اسی۔ گھر وچ ایس بے آسرا کوئی وی آسرا نہ بنیا۔ کسے کول وی میاں دی گل دا پرتا و دین دا حوصلہ نہیں سی۔ سارے ہنگارا دیون والے سن تے سبھناں ایہو کجھ ای کیتا۔ میاں لطیف نے نجمہ نوں پولیس دے حوالے کر دتا۔ پولیس مینیں دی اکھ دے اشارے نوں جاندی سی، اوہنے نجمہ نوں جیل دی گڈی چاڑھ دتا۔

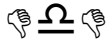
جیل وچ نجمہ اپنے آپ وچ گواچ جیہی گئی۔ کدی اوہ اپنا قصور لہمن دی کوشش کر دی تے کدی سوچدی میں تے مایاں دے مرن نال ای بندی خانے ڈھکی گئی ساں۔ ٹکڑا کھانا اے..... باہروی توئے لعنت نال ملدا اسی، اتھے وی اُنجے ملدا اے۔ باہر تے اتھے دا کیہہ فرق اے؟ محبت تے محنت دامل نہ باہر ہے سی تے نہ ای اتھے ہیگا اے۔ نجمہ نوں اتھے ہور ویں جیہی تے وکھری دینا نال واہ پیا۔ نجمہ نال اتھے ہور وی زانیاں سن۔ ساریاں دیاں ساریاں ودھ توں ودھ چنٹ تے کرو سن۔ پہلاں پہلاں تے نجمہ ایہناں دے گناں توں گھبرائی پر ایہناں نال بنایاں بناوی تے کوئی واہ وس نہیں سی۔ نجمہ وی ایہناں دے نال اپنے سبھانوں رچا لیا۔ سدھی سادی بھولی بھالی جیہی نجمہ نوں اتھے دے کر ودھ بھرے نفرتاں بھتے ماحول نے دناں وچ ای اپنے رنگیں رنگ لیا۔ ایس وی اوہناں کولوں گریگان سکھ لے تے اوہناں ورگی ای کمان چھٹ تر کھی تے چنٹ ہو گئی۔ میاں لطیف تے اوہنوں جیل بھیج کے اپنی جاپے بھل گیا۔ اوہ ایس توں دکھ ہو رکھ چا ہندا وی نہیں سی۔ اوہ تے خوش سی پئی کچی ویدن کئی گئی عمراں داروگ نہیں بنی۔

جیل نجمہ نوں گھر ورگی لگی۔ اوس جیل توں باہر آون دی کدی وی کوشش نہیں کیتی۔ اُنج وی..... اوہدا وکیل کس بننا سی تے کس مقدمہ لڑنا سی؟۔ پھیرا نچ ہو یا پئی گواہیاں نہ لگن پاروں تے مدعی پارٹی ولوں مقدمے دی پیروی نہ ہوون پاروں اوہدے خلاف بنیا مقدمہ خارج ہو گیا۔ اوہ اک واری پھیرنلی جیل چوں دنیادی وڈی جیل وچ آ گئی۔ اوس نوں ایس فیصلے دا بڑا ہرکھ سی۔ ہن اوہ ہما تڑتے بے گئی وی نہیں رہی سی۔ دنیا بارے تے دنیا داراں بارے ڈھیر ساری نفرت دی طاقت اوہدے جتھے اندر کٹھی ہو گئی سی۔ ایسے نفرت نے تے اپنے نال ہوون والی انیائی دے ہرکھ نے اوہنوں جیل دیاں سہیلیاں ول نوں ای پریریا۔ ہن اوہنوں تھان ٹکانے دی یاں سر لکھون دی چننا نہیں سی۔ جیل دیاں ساکاں نے اوہدے لئی بڑیاں ٹھہراں تے جتے بنا دتے سن۔ ہن تے بس، اوہ اک اگ سی، جیہڑی سبھ کجھ ساڈ دینا چاہندی سی۔ اک وس سی جیہڑی ہر جتے

نوں نیلا کرن لئی تڑپھ رہی سی۔ اوہ سارے وسیب نوں اپنا دشمن جاندی سی تے سبھ کولوں ویرلون دی چاہوان سی۔ ایسے وچ ای اوہنوں ٹھنڈ پیندی سی تے جس آؤندی سی۔

شاہد دے چار دھیاں گروں پہلا پتر جمیا تے خوشی نال اوہدے پیر بھونیں تے نہیں ٹکدے سن۔ اوس اپنے مرے پو وانگوں ایس شہ ویلے دے آون تے ڈھیر پُن دان کیتا۔ لنگر ورتائے، مانگت ر جائے۔ اپنی خاص محفل وچ اوس رات بھر دے مچرے داوی پر بندھ کیتا۔ دو بے شہر چوں لہڑ، عشوے باز، نخریلی تے اٹھدی ہوئی کنجری منگوائی۔ ساری رات شراب شباب دے شہ شہاتے منورنجن وچ ہوس دی پوجا ہوئی۔ ساری رات بیلیاں سجاں وچ شاہد دی بلے بلے تے واہ واہ ہوندی رہی۔ دینہہ چڑھے تے وڈی کالی کار وچ زرتکی دے وارث اوہنوں لین واسطے آگئے۔ وڈی بیٹھک وچ شاہد تے اوہدے سارے بیلی واہیاتی کھلا رکھلا کے تھکے بیٹھے سن۔ رات بھر دے خمار نے اوہناں نوں ہلکان کر دتا سی، پراوہناں دیاں اکھاں وچ ہوس دی تیبہ اہے وی اُنجے دی اُنجے ای سی۔

بیٹھک دا بوہا انجھک دھڑلے نال کھولھ کے نانکھ پورے غرور نال اندر آئی تے سدھی آ کے شاہد دے ساہمنے کھڑو گئی..... جیویں کوئی پہلوان جت دے نشے وچ شاباشے لین لئی کھڑ وندا اے۔ اوس شاہد دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے نفرت تے حقارت نال مسکراؤندیاں ہو یاں لکر کے آکھیا: ”اوائے شاہد! سہان میں کون آن؟“۔ پھیر جواب نوں اڈیکیاں بناں ای گل چھوہ دتی: ”اوائے شاہد! میں اوہو ای نجمہ ہاں جیہوں پیار دے بھلیکھے وچ رول کے..... چوری دا الزام لا کے، ایس گھر چوں جیل دیاں سیکھاں پچھے گل دتا گیا سی۔ چوری میں نہیں سی کیتی، چوری میری ہوئی سی۔ چور میں نہیں سی، چور توں سی توں۔ توں پیار دا بھلیکھا پا کے مینوں بھین آکھدیاں ہو یاں وی میری عزت دی چوری کیتی سی۔ اج میں تیرے کولوں اپنی چوری داموڑیواں لین آئی آں۔ رات بھر تیرے اگے نچن والی، تیرے بیلیاں دارا نھاراضی کرن والی زرتکی کوئی ہو نہیں تیری اپنی سکتی دھی اے۔ تیری چوری دامیوہ اے۔ دس کہو جیہا اے؟“۔ نجمہ دیاں گلاں سُن کے شاہد جیویں کسے ڈونگھے کھوہ وچ ڈب گیا۔ اوہ دھرت ول دیکھ رہیا سی۔ ایویں دیکھ رہیا سی جیویں دھرتی پاٹ جاوے تے ایہہ اوہدے وچ سما جاوے۔ ساریاں ای سجاں بیلیاں دیاں اکھاں شاہد دے مونہہ تے گالھ بن کے کھیاں ہو یاں سن۔ نجمہ اگے ودھ کے دھی دا ہتھ پھڑیا: ”چل پھر سہی..... تیرے پوکولوں ایس تیبہنی نے اہے ہو بڑا لیکھا لینا اے۔ موت نے ایہنوں مرن نہیں دینا تے میں ایہنوں جین نہیں دینا۔ اخ..... تھوہ..... چور“۔



بالن

ویلے توں کو یلا ہو گیا پر سٹیج کا ٹن مل دا گھکونہ بولیا۔ اڈیک توں اک کے مزدور تھکے ماندے قدمیں مل ول نوں ٹر پئے۔ رحمت وی اپنیاں کڑکدیاں سہکدیاں ہڈیاں نال ساتھیاں دی سنگت وچ لنگ دھریکدا ہو یا مل دے گیٹ ول نوں ٹر پیا۔ ساریاں دے ای بشرے اُتے اک عجیب جیہی اداسی دی تے

بے وی دی چھاں سی۔ مل کول گئے تے حیرانی ہو رو دھ گئی۔ مل دی چمنی چپ چان سٹی ہوئی سی، مل دے گیٹ نوں مناں موہیں جندرے لگے ہوئے سن۔ پہرے دار بند و قان پھڑی کجھ ہو رو ویں جیسے سبھا نال کھڑے نظریں آئے۔ چوہیں پاسیں ہو دا عالم سی تے ایس سٹی مسان چپ چان وچ مزدوراں دے دل چوں اٹھدی ہوئی ہوک دی گوک وی اوہناں دے بودے جٹیاں توں باہر نہیں آ رہی سی۔ سارے ای اک دو بے نوں چھہ رہے سن: ”یار! کیہہ ہو یا؟ یار! کیہہ ہو گیا“۔ جیویں سارے ای کجھ وی نہیں جانندے سن یاں پھیر سارے ای جان گئے سن، پر دس دا جگر انہیں پچے کر دے سن۔ اک بابے نے مونہہ دا جندر اتوڑ کے جیویں ساریاں دے ای سرو وچ بول دی ڈانگ وگا دتی: ”بیلیو! ساڈی روزی فوت ہو گئی، مل داما لک ساڈی محنت دے لہو نال نہیں رجاتے اوس مل دی تالا بندی کر دتی اے“۔ ایہہ گل تے بھادیں ساریاں نوں ای نظر آ رہی سی، پھیر وی بابے دی گل ساریاں نوں ای او پری تے بری لگی۔

مزدوراں توں مجبوراں تے بے روزگاراں وچ گینج مگروں سارے ای اپنی اپنی بت موجب ہاواں بھر دے اپنے اپنے کواٹراں کھولیاں ول نوں پرتے۔ بڑی تھکاوٹ تے بڑے ای ڈکھ نال جیویں اپنے کسے سکے نوں دفنا کے آئے ساکاں چاراں دا حال ہوندا اے۔ رحمت وی اپنی کھولی وچ آ کے منجی تے ڈگ پیا۔ زبیدہ پریشانی نال پچھیا:

”ہاہائے کیہہ ہو یا رحمیا!“

”بھاگو انے! ساڈی روزی فوت ہو گئی اے، مل بند ہو گئی اے“۔

رحمت دے موہوں نکلے ٹھنڈے ہو کے نال چلھے دی اک اپو ای جُھ گئی۔ دوواں جیاں تے اوہناں دیاں دوواں دھیاں نے بڑی دیر تک کوئی گل نہیں کیتی۔ اوہناں دے مونہہ وی مل دی چمنی وانگوں ای لگے۔

ایسے خاموشی وچ کواٹراں دی مسیت چوں موٹی گھوگر آواز والے مولوی نے اعلان کرنا شروع کر دتا..... ”مل بند ہو گئی اے تے مالکاں دا حکم سن لو..... سارے ای مزدور تن دناں دے وچ وچ اپنے اپنے کواٹر خالی کر کے چلے جاؤ..... نہیں تے..... پلس راہیں بے دخل کر دتا جاوے گا“۔ رحمت نوں انج لگا جیویں مونہہ دی برکی ای نہیں گھسی پیراں تھلیوں زمین وی کھسک گئی اے۔ رحمت زبیدہ نوں آکھیا: ”تگرے دا ستیں ویہیں سو ہوندا اے تے ماڑے دی واج نوں تے اتھے سنگھی گھٹ کے نپ دتا جاندا اے۔ مینوں تیرا میرا نہیں دھیاں دھیاں دا فکر اے۔ رب نے خورے کیوں سانوں ایڈے وڈے پیغمبری امتحان وچ پاچھڈیا اے“۔ کجھ دیر دی چپ توں بعد زبیدہ آکھیا: ”جو رب سوہنے دی مرضی“۔

دو بے دن ای رحمت تے زبیدہ نے اپنے پنڈ جاوے دا متھ لیا۔ مجبوری تے بے روزگاری وچ شہر دی سٹ کھانی وی تے سوکھی نہیں سی۔ رحمت آکھیا: ”بھلیئے لوکے! جتھے دے جم پل آں او تھے ای ٹر چلے ہو کجھ نہیں تے اپنا پنڈ تے اپنے لوک تے ہوون گے۔ رب ساڈیاں شرماں رکھ لوے گا۔ اتھے رہ کے تے خورے کتے جو گے وی نہ رہیئے“۔ زبیدہ نے وی سرنواں کے رحمت دی گل نوں ہنگرا دتا۔ ”جیواں گے تے رب دی زمین اُتے ای رہواں گے جیہہ ارزق پانی رب لکھ دتا اے اوہ مل ای جاوے گا۔ اگے کیہہ ار جویں پئے کھاندے ساں“۔

چنچھی ورھے مل مزدوری کر کے رحمت بٹر نال پنڈ آیا تے اتھے دی ہر شے اوہنوں او پری او پری لگی۔ اوہنوں اپنا پنڈ، اپنا پنڈ ای نہ

لگا۔ گھر ٹھکانے ای نہیں بدلے سن، لوک وی بدل گئے سن۔ مہر محبت، سا کا چاری والی گل اُکا ای گواچ گئی سی۔ اتھے وی شہر وانگوں ہوس پرست تے پیسے دھیلے دے و ہار والا محنت دادنن ماحول سی۔ رحمت اپنے آپ نوں ور چایا: ”کامیا! اوہ وی تیری دنیا نہیں سی تے ایہہ وی تیری دنیا نہیں رہی۔ تُوں تے ازلاں توں ای کاما ایں پھیرنتیوں کا ہدا جھا کا“۔ اوس ٹٹے دل نال اپنے ڈھٹھے گھر دا بوہا کھولیا تے جیا جنت نوں لے کے اوہ دے وچ سما گیا۔

رحمت دی مل دی پنچھی ورھے دی کمانی اوہدی تے زبیدہ دی ٹی۔ بی دی بیماری ای سی۔ پنڈ آیا تے سوشل سکورٹی دے علاج معالجے دا آسرا وی ڈھے گیا۔ گھڈاں کھوہاں وچ زل دیاں تے مربعاں وچ مزدوریاں کردیاں زبیدہ رحمت داہور ساتھ نہ بھاسکی تے چھیتی ای بیماری نے محنت دی اُکھیاں توں اوہدی چنڈ چنڈا دتی۔ زبیدہ منگوں کفن دی پوشاک پا کے مناں موہیں مٹی دی چادر تھلے اوس دن دے انتظار وچ سوں گئی جیس دن ہٹی سچی حساب ہونا اے تے مزدوراں کامیاں نوں اوہناں دی محنت دی پوری پوری مزدوری ملنی اے۔

زبیدہ دے ٹر جاون توں بعد بیماری دے نال نال وچھوڑے دے جھورے نے رحمت نوں کم کار جوگانہ چھڈیا۔ اوہ وی منجی تے ڈ گیا تے منجی جوگا ای ہو گیا۔ رحمت نوں ویڑھے وچ پھر دی جوان دھی رانی تے نکلی زہرا بلاواں لگن لگ پیاں۔ اوہ اوہناں نوں ویکھدا، اپنے آپ تے جھاتی پاندا پھیرا سماں ول ویکھ کے اک ہوکا بھردا تے ایسے ہو کے وچ گواچ جاندا۔ رحمت ہن گل بات گھٹ ای کرداسی۔ اوہ عجیب جیہی دُبا وچ پھسیا ہویا سی۔ اوہنوں موت دا انتظار وی سی تے اوہ دے نالوں وی کہتے ودھ دھیاں دی چنٹا اوہنوں سکے بالن وانگوں ساڑ رہی سی تے ایسے سیک نوں ویکھن والے بخار آکھ دیندے سن۔

مجبوری دی کہانی پنڈ دے گھر گھر توں ہوندی ہوئی حاجی نعمت خان تیک وی اپڑ گئی۔ حاجی نعمت خان دا پنڈ دے نیڑے ای اک کارخانہ سی تے غریباں مجبوراں دی مدد کرن دی اوہنوں چھیک سی۔ نما نے لوک تے اوہنوں اپنے لئی فرشتہ سمجھدے سن۔ اوہدا سبھتے ورتارا وی تے ایویں دا ای سی۔ من موہنا جیہا تے ڈ گیاں ڈھٹھیاں نوں آسرا دیون والا۔ رحمت دا حال احوال سُن کے حاجی صاحب بھلا کیویں رہ سکدے سن؟ اوہ رحمت دے گھر آئے، اوہدا منداتے ماند حال ویکھیا تے کجھ چر دلا سے دیندے تے روندے رہے۔ حاجی ہوراں رحمت دی مدد کرنی چاہی تے رحمت آکھیا: ”حاجی جی! میں مانگت نہیں، ساری زندگی کر کے کھا دھی اے تے ایس حالیں وی مینوں خیرات دیون دی بجائے میرے ای حال اُتے چھڈ دیو۔ مرنا تے ہٹی گل اے، میں مرن لگیاں اپنی قبر تے مانگت ہوون داداغ نہیں لوانا چاہندا“۔ حاجی نعمت خان پہلے تے کجھ دیر حیرت وچ گواچیا رہیا۔ اوہنوں وی تے اجیہے بندے نال پہلی واری ای واہ پیا سی، پھیر اوہدیاں اکھیاں وچ جیویں چمک جی آگئی۔ اوس آکھیا: ”رحمت توں اپنی دھی نوں میرے کارخانے وچ کم کرن دی اجازت دے دے، اوہ تھے ہور وی زانیاں تے گڑیاں چوہیاں کم کردیاں نیں۔ تیرا بھرم وی رہ جاوے گا تے میرے من نوں وی شاننی مل جاوے گی“۔ رحمت اک پل سوچیا تے پھر آکھیا: ”حاجی جی! کامے دی دھی نے وی تے کم ای کرنا اے۔ تہا ڈے ورگا فرشتہ جے ایس نوں مزدوری تے کارخانے وچ رکھ لوے تے بھلا مینوں کیہہ اعتراض ہو سکدا اے“۔ اگلے ای دن توں رانی پنڈ دیاں کجھ ہور کامیاں نال کارخانے جاون لگ پئی تے انج رحمت دی روٹی روزی دا ای نہیں، دوادار ودا وی اک آسرا جیہا ہو گیا۔ کجھ مہینے کارخانے وچ کم کرن نال گھر وچ خوشحالی تے نہیں آئی پراگے والی بد حالی وی نہیں رہی۔ حاجی صاحب جدوں وی پنڈ پھیرا مار دے، رحمت نوں وی ضرور مل کے جان دے۔ رحمت دادل وی حاجی ہوراں لئی موکلا ہوندا چلا گیا تے اوہ حاجی ہوراں وی بھل مانسی دا ای نہیں، انسان دوستی دا وی مانی ہوندا چلا گیا۔ ہوکیاں ہاواں دی اگ رحمت دے کتے اندرا وی سوں گئی تے کدی کدی بلکھاں تے ہاسے وی آون لگ پئے۔ بیماری وچ وی علاج نال افاتے دی صورت پیدا ہوون لگ پئی۔ رحمت آنڈھ گوانڈھ نوں آکھدا: ”رانی میری دھی نہیں میرا پتر اے تے لوکاں دے پتر اں توں ودھ اے“۔ حال حقیقت توں جانو وی آکھدے: ”شاباشے پئی تیری دھی رانی دے، اللہ نے تیرے لئی پتر اں توں ودھ تے سوہنا آسرا بنایا اے“۔

غریب نوں خوشی کدوں ملدی اے؟ مل وی جاوے تے اوہ کدی اوہنوں راس نہیں آوندی۔ رحمت نال وی انج دا ای ہویا۔ اک دن پنڈ وچ گوکارولی پے گئی پئی رانی وڈی نہر وچ ڈب گئی اے۔ رانی کیہہ ڈبی، سارا پنڈ ای غم تے افسوس وچ ڈب گیا۔ ہونی ورت گئی۔ رحمت

نوں انج لگا جیویں اوہ اک واری پھیر مر گیا۔ زندگی دیاں ساریاں موتاں جو اوس تے آئیاں سن، اج پھیر اوہنوں کھیاں ہو کے مل پیاں۔ اوہ اوس دن وی مویا سی جیس دن چودھریاں دے ظلم توں تنگ آ کے رات دے ہنیرے وچ اوہنوں تے زبیدہ نوں اپنا ای پنڈ چھڈنا پیا سی۔ اوہ اوس دن وی مویا سی جیس دن مل دی تالا بندی نے اوہدا چھٹھا ٹھنڈا کر دتا سی۔ اوس دن وی مویا سی جدوں پنڈھی ورھیاں مگروں پنڈ پر تیا سی تے اوہدا اپنا پنڈ اوہدے لئی بیگانہ ہو گیا سی۔ اوہ اوس دن وی تے مریا سی جدوں زبیدہ اوہنوں حیاتی دی راہ وچ کلا چھڈ کے ٹر گئی سی۔ کنیاں ای موتاں تے اوہناں دے جھولے۔ اوہ اج پھیر مر گیا سی۔ رانی دی موت دے نال ای..... پر ایہہ موت..... اوہنوں انج لگا جیویں سبھ توں ای بھاری ہووے۔ رحمت نے صدمے دی اخیر تھکاوٹ نال اپنی پتراں رنگی دھی دی میت نوں موڈھا دتا تے گور منزل تائیں اڑایا..... پھیر اوہ سے اُجاڑ وچ آ کے ڈھے گیا، جتھے اوہ کئی واری اُجڑیا سی۔

رحمت دی کہانی وچوں اک ہو کہانی پنڈر پئی۔ تریمتاں توں گل بلی تے پورے پنڈ وچ بڑی ای خاموشی نال سینتاں وچ ای کھل گئی۔ رانی تے بڑی ای پوتر تے گئی دھی سی..... ایس لئی کوئی وی اوہدی کہانی نوں لفظ نہیں دے سکيا۔ حاجی نعمت خان ہوراں نوں جدوں رانی دی موت دا پتا لگاتے اوہ وی پھو ہڑی تے بیٹھے رحمت دی سوگ بھری جنڈری نوں اللہ دے حکم دی تسلی دیون لئی آئے، پر رحمت نوں تے ایس گھڑی ہوش ای نہیں سی۔ اوہدی تے سرت سہات ای جواب دتی کھڑی سی۔ فلاں توں مگروں حاجی نعمت خان ہوراں رحمت دا بوہا کھڑکا یا۔ رحمت اپنے آپ نوں گھسیٹا ہو یا بوہے تیک لیا یا۔ حاجی ہوراں کہیا: ”رحمیا! رب دی رضا گے ہارنئی ای پیندی اے۔ زندگی نوں تے پیر پیر تے آسریاں دی لوڑ اے۔ تُوں اپنی بلی دھی زہرا نوں کل توں کارخانے بھیج دے۔ اللہ چنگی کرے گا“۔ رحمت نے ایہہ سندا یاں سارا ی پورے زور نال بوہا بند کر لیا تے صدمے پاروں بوہے نال کنڈلا کے کھڑو گیا۔ اوس ڈبدي ہوئی آواز نال آکھیا: ”حاجی صاحب! اپنیاں مہربانیاں نوں ایس گھرتوں دُور لے جاؤ، میتھوں روز جوان دھیاں دے جنازے نہیں چکے جاندے“۔



کوٹھا

کنجری، کسبی، بیسوا، گشتی، ٹیکسی تے ہورا ایہو جیہے بوہت سارے ناں ہے سن جہاں زیب دے، جیہڑی ہن ڈھلدی عمرے جہاناں ہوگئی سی۔ جہاناں اختری بائی دے کوٹھے تے کیوں اڑی تے کدوں آئی، ایہدی اوہنوں آپ نوں وی کوئی سُر سار نہیں سی۔ اوہنوں تے انجے ای لگداسی پئی اوہ جیویں ایسے ای ماحول دی جم پل ہووے۔ اوہ اپنے ماں پیو بارے وی کجھ نہیں جاندی سی۔ اوہ دے سارے سرکاری تے غیر سرکاری پتراں وچ اوہ دے ماں پیو داناں درج نہیں سی، لوڑ پوری کرن لئی ہر تھاں تے دختر پیسہ لکھیا ہو یا سی۔ اوہ نہیں جاندی سی پئی اوہا بال پئے وچ ناں جہاں زیب کہینے رکھیا، پر ایس گل توں اوہ پوری طرح واقف سی، باقی دے سارے ناں اوہنوں شہر دے نیک پاک تے مہذب لوکاں نے دتے نیں۔ اوہنوں ملن گلن والے تے دل پشوری کرن والے آکھدے سن پئی ایہہ کوئی چنگے گھر دی کڑی اے، پر ایس چنگے گھرنوں ہور ناں نے تے کیہہ بچھنا سی، آپ جہاناں وی نہیں جاندی سی۔

ماحول نے، ویلے نے تے آون جاون والے لوکاں نے، اوہنوں چنگا چنٹ کر دتا سی پر پھیر وی اوہ اپنے اکلایاں وچ اپنے آپ نوں بچھن دی کوشش کردی رہندی سی۔ اوہ سوچدی سی، میں کون آں؟ اختری بائی نال میرا کیہہ رشتہ اے؟ آخر میرے وی کدھرے ماں پیو، بھین بھرا ہوون گے؟ میرا وی تے کوئی کنبہ قبیلہ ہونا ای اے؟ نہیں نہیں..... میں جی نہیں۔ میں تے دھرتی چوں اُگی آں یاں ہو سکد اے اسماں توں ڈگی ہوواں؟۔ ایہہ سوچدیاں ای اوہ کئی بیٹھی ہس پیندی تے پھیر ہسد یاں ہسد یاں روون لگ پیندی پئی اوہ اختری بائی دے گھرای کیوں ڈگی یاں اُگی؟۔ اوہدی ساری زندگی اوہ دے اپنے واسطے اک سوال سی تے ایس اک سوال وچ ہزار سوال سن تے اوہ بس اینا گواہناں سوالاں دے جو اباں بارے جاندی سی پئی اوہ کجھ وی نہیں جاندی۔ اوہا کجھ وی ناں جانا اوہ دے واسطے کدی سکون دا موجب ہوندا سی تے کدی بے اوڑ عذاب دا باعث بن جانداسی۔

جوانی ڈھلی نہیں سی، جہاناں دی سوچ تبدیل ہوون لگ پئی اوہنوں اپنے کسب توں شدید نفرت ہوگئی تے اختری بائی دا کوٹھا اوہنوں نرگ دا ٹوٹا لگن لگ پیا۔ ہن اوہ ایس عذاب توں چھکارا چاہندی سی تے ایس نرگ توں نس جانا چاہندی سی۔ اوہ کس پاسے مونہہ کردی، کدھر جاندی؟ اوہ دے ساہنے کوئی رستہ نہیں سی۔ اوہ دے سارے ای راہ اختری بائی دے کوٹھے دیاں کندھاں نے روکے ہوئے سن۔ بے اعتباری، بے وقاری تے بے ہاری دنیا وچ اوہنوں کسے کھوئے وی اپنا ٹکانا نہیں دسداسی۔ اجیہے سے اوہا ٹکانا لالہ طفیل نال ہو گیا۔ لالہ طفیل گھبرو جوان سی، سوہنا تے سلکھنا۔ جہاناں لئی جیون دی اک راہ نکلی تے اوہ لالے نال دلوں پیار کرن لگ پئی۔ لالہ وی سبھ کجھ بھل کے اوہنوں اپناون لئی تیار ہو گیا۔ دوہاں دے دل ملے، قول قرار ہوئے تے جہاناں کبوتری وانگوں اختری بائی دے کوٹھے دی چھتری توں لالہ طفیل نال نویں سچی تے سچی دنیا دی بھال وچ اڑ گئی۔ اختری بائی نے بڑا پٹ سیا پاکینا، بوہت بھال پڑتال ہوئی پر دوویں انج ہوا ہوئے پئی کوئی کھوج گھرا نہ ملیا۔

جہاناں تے لالہ طفیل نے دُور دُراڈے جا کے جتھے دوہاں نوں کوئی وی نہیں جانداسی واسا کر لیا۔ جہاناں وانگوں لالہ وی جان گیا سی پئی پچھے اوہ دے لئی کجھ وی نہیں پچیا۔ ساریاں ای بیٹریاں سڑ گئیاں نیں۔ جے اگے دریا اے تے پچھے موت اے۔ جیون دی اکوای راہ اے پئی دلیری نال تے ہمت کر کے سمے دے ایس دریا وچ ٹھیلیا جاوے۔ دوہاں تے مشکل ویلاسی پر پھیر وی دوویں ای خوش سن پئی دو بے کنڈھے اوہناں لئی جیون جوگی دنیا موجود اے۔ لالے نے دن رات اک کر کے جہاناں نوں اوہ سبھ کجھ دے دتا جیہدی آرزو لالے کے اوہ لالے نال کڑی سی۔ لالے نے اپنے سارے بول پالے تے جہاناں نے وی سارے قول قراراں دی پالنا کیتی۔ لالہ ٹرک ڈرائیور سی، اوس محبت پیار دی گڈی نوں حیاتی دیاں اوکھیاں راہواں تے سوہنا چلایا۔ اے دس گورھے بیٹے سن پئی اک روڈ ایکسیڈنٹ وچ لالے دی حیاتی دا پندھ مک گیا۔ جہاناں پھیر کئی تے بے پہچان ہوگئی۔ ہن اوس تے اپنیاں ای نہیں، اپنی دھی رجودیاں وی ذمہ داریاں سن۔ کجھ دن لالے دے سوگ وچ

لالے دی جمع پونجی نال گزرے، پر حیاتی داپندھ تے بڑالمیر اتے اُکھیرا سی۔ لالہ اپنے قول قراراں داپکار ہیما سی تے ہن جہاناں دا امتحان سی۔ جہاناں وی واہ لگدیاں بات پگانا چاہندی سی۔ ہن اوہنے اپنے عشق نوں سہاگ بنا لیا سی۔ ہن تائیں تے اوہ اپنے سہاگ نال ای عشق کردی آئی سی۔ اوہ لالے دی قبر نوں داغ نہیں لانا چاہندی سی۔

جہاناں نے لون توڑن توں لے کے سڑکاں تے روڑی وچھاون تک دی مزدوری کیتی۔ ویلے دیاں دھپاں چھانواں نوں اپنے سولھ ملوک پنڈے تے جریا، پر..... سی نہ کیتی۔ اوہ ایس گل نوں چنگی طرح جان گئی سی پئی محنت توں بناں روٹی نہیں لہھنی۔ لالے دی موت نوں تہا سال چڑھیا تے رجونوں ٹھنڈ لگ گئی، اوہ نمونے دی بیماری نال ڈھے گئی۔ جہاناں نے واہ لگدیاں علاج کروایا پر دوا دارو دا کوئی فائدہ نہ ہویا تے چوہاں پنجاں دناں دے وچ وچ ای رجو قبرے جاؤتی۔ جہاناں نوں انج لگا پئی اوہ پھیر توں بے پچھان ہو گئی اے۔ اوہدی کنڈنگی ہو گئی اے تے حیاتی وچ پھیر توں اجاڑا پے گیا اے۔

اوہدی ہمت جواب دیون لگ پئی تے اوہنوں باقی زندگی دا پہاڑ کلیاں توڑنا اوکھا لگیا۔ صدے تے صدے نے اوہنوں سخت تے بھارے کم کار جوگا نہ چھڈیا تے اوہنے قبرستان دی نگر تے اک چھوٹا جیہا کھوکھا پالیا تے گولیاں ٹافیاں، بالوں دیاں ہور وستاں وچن لگ پئی۔ قبرستان دی نگر تے بیٹھیاں اوہنوں انج محسوس ہوندا سی پئی جیویں لالہ طفیل تے رجو اوہدے نیڑے بیڑے ای نیں۔ اوہ اکدی تھکدی تے دوہاں دیاں قبریں تے بیٹھ کے رج گلاں کردی، انج اپنے دل دا بھار ہولا کر لیدی۔

جہاناں دا ایہہ کم کوئی ایڈا کم نہیں سی، جیہڑا اوہدی روٹی سوکھی پوری کر دیندا۔ اوس نوں کدی کدی فاتے وی کرنے پے جاندے سن۔ اوہدی ہمت جواب دیندی تے اوہ قبریں توں ادھارا حوصلہ لے کے آؤندی تے پھیر توں کھوکھے تے بالوں دی اڈیک وچ بہہ جاندی۔ محلے دے کجھ لوک تے اوہنوں اللہ لوک تے درویشی جاندے سن تے کجھ کوئی گجھی پھٹھے کئی سمجھدے سن۔ تریستاں اوہنوں کرماں سڑی تے اونتری نکھتری سمجھدیاں سن تے ایس پاروں اوہدے پرچھو ویں توں وی خوف کھاندیاں سن۔ ایسے خوف تے ڈر پاروں اپنیاں بالوں نوں وی اوہدے توں ڈور ای رکھن دی کوشش کر دیاں سن۔ اجیہے حالیں اوہدی دکانداری اُکا بہہ گئی سی۔

اک دن لالہ لہوئی، رولا مچ گیا، کھپ پے گئی تے قبرستان دے گوانڈھ بیٹھے محلے داراں نے اوہدے کھوکھے نوں چوہیں پاسیں گھیرا پالیا۔ اتھے ایہہ بے غیرتی نہیں ہون دیواں گے، بے حیائی دا بوٹا جڑوں پُٹ دیواں گے، برباد کر دیاں گے، اگ لادیاں گے، ساڑ کے سواہ کر دیاں گے۔ جیہدے مونہہ وچ جو آ رہیا سی اپنے غصے دا تے نفرت دا اظہار کرن لئی بھوک بھوک کے آکھ رہیا سی۔ دوہے پاسے کھوکھے وچ مکمل خاموشی سی، کھوکھے دا بوہا بند سی۔ انج لگداسی پئی نفرت تے غصے دا مچیا بھانڈا جہاناں دے لہوتوں بناں نہیں بھجنا۔ جدوں بھرواں اکٹھ ہو گیا تے انج لگا جیویں ویلا پُچ پیا اے۔ کھوکھے وچوں مونہہ لہیٹ کے اک پرچھوواں جیہا نکلیا تے بھیر نوں چیر دا ہوا غائب ہو گیا۔ میاں صاحب نوں مونہہ لکاؤن دے باوجود ساریاں نے ای سہان لیا سی، پر کسے نوں وی اگے ودھ کے اوہدراہ ڈگن دا حوصلہ نہیں ہویا، جیویں سیکڑیاں بھینڈاں رل کے وی اک بھیڑیے دا مقابلہ کرن دا جگر انہیں رکھ دیاں۔ اہے غصے نفرت توں بعد اکٹھ اک سہمے جیہے سبھا وچ ای سی پئی جہاناں وی کھوکھے وچوں باہر نکل آئی۔ اوہ بالکل بدلی ہوئی انجھک تے دیر جہاناں سی۔ اوس باہر نکلدیاں ای ساری بھیر نوں اپنے دل متوجہ کر لیا تے وگ تگ بولنا شروع کردتا۔ پہلے اوس چودھری مجید نوں لکھر کے پُچھیا: ’’چودھری دس میں مدد لئی تیرے کول نہیں گئی سی؟ تیری میرے توں کیہہ منگ سی؟‘‘۔ پھیر ایہہ سوال اوہنے رانا عبدالغنی ول نوں اُلا روتا پئی: ’’میںوں روٹی دا آسرا کرون دے بدلے وچ توں میرے توں کیہہ چاہندا سی؟‘‘۔ لوکاں دا ہیٹر دا ہیٹر چپ چان سی جیویں مسیتے کسے مہان مولوی دی تقریر سن رہیا ہووے۔ پھیر اوس جاوید رندھاوے نوں بڑی ای حقارت نال پچھیا پئی: ’’تیری گل توں دسیں گایاں اتھے سارے لوکاں وچ تیرے ساہنے میں کھولھ کے دساں؟‘‘۔ سارے چودھری، رندھاوے، رانے نیک تے پرہیزگار، عزتاں دے راکھے، شرم حیا دے تھم، ہولی ہولی چکھے چکھے ہٹنا شروع ہو گئے۔ مجمعے وچ گھس پھس ہونی شروع ہو گئی: ’’چھڈو جی گند وچ ہتھ پاؤن دا کیہہ فائدہ؟ چکڑ وچ ڈھیم ماریاں اپنے اُتے ای چھٹاں پیندیاں نیں، بڑی مونہہ پھٹ اے، ہر کوئی اپنے عملاں دا آپ ذمہ دار اے، سانوں کسے نال کیہہ لگے؟‘‘۔ ویکھدیاں ای ویکھدیاں دوچار منڈاں وچ ای غصے تے نفرت دا برائی نوں جڑوں مکاؤن لئی چڑھیا ہڑ

اوہیں ای پیریں واپس پرت گیا تے سارا ماحول اُنجے ای پھیر توں قبرستان دا حصہ بن گیا۔

جہاناں نے شام پئی تے سوچیا: ”ہن ابھتوں ہجرت فرض ہو گئی اے۔ اج ایہہ بگھیاڑ اپنی جعلی تے جھوٹی شرافت توں مارکھا کے پچھا نہہ مڑ گئے نیں، پر ہن ایہہ کسے ویلے وی اپنی آئی تے آسکدے نیں۔ زخمی درندہ ہو زیا دہ درندہ تے وحشی ہو جاندا اے۔“ اوس کپڑیاں دی پوٹلی نبھی، اپنیاں پیاریاں دیاں قبریں تے حاضری دتی تے کھوکھے نوں ماچس دی تیلی وکھا کے اسٹیشن ول نوں مونہہ کر لیا۔ گڈی آون وچ ا بے کجھ دیر سی۔ اوہ اڈیک وچ پلیٹ فارم تے بیٹھی سی تے سوچ رہی سی پئی گڈی جتھے تائیں لے جاوے گی یاں جتھے ٹکٹ با بولاہ دیوے گا، او تھے ای کسے مزار تے جا رہاں گی۔ ڈگے ڈھٹھے پتراں نے مٹی ہوون تائیں ہوادے آسے تے رلکنا ای ہوندا اے۔ اوہ ایہناں سوچاں وچ ای گواچی ہوئی سی پئی او ہدے کنیں پیراں دی بڑک پئی۔ اوس سرچک کے ویکھیا تے اک جوان گڑی او ہدے کول کھڑی سی۔ جہاناں او ہنوں ویکھدیاں ساری سہان گئی پئی ایہہ وی کوئی میرے ورگی ای کہانی دا ٹھہا اے۔ جہاناں نے او ہنوں پر چاچکاکا رکے دلاسا دے کے چکھیا، پئی اوہ کون اے تے کتھوں آئی اے؟۔ اوس دسیا: ”میں اختری بانی دے کوٹھے توں نی ہوئی آں پر میرا رومی مینوں راہ وچ دغا دے گیا اے تے ہن رُلدی پھر نی آں۔“ جہاناں نے او ہدیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے ویکھیا تے پھیر بڑے ای کرب ناک تے دردیلے لہجے نال آکھیا: ”چھیموں، جا! پچھا نہہ نوں پرت جا۔ میں دُور دُورتائیں جا کے ویکھ آئی آں، ساری دُنیا ای اختری بانی دا کوٹھا اے۔“



وفاواں عشق دیاں

اوصاف شاہ اجیہا اُچلیا کسے نوں وی او ہدی کوئی اُگ سگ نہ ملی پئی کس پاسے نوں مونہہ کر گیا اے۔ بڑا سو ہناتے سیانا گھبر و جوان سی۔ ایس کڑیل جوانی وچ او ہدے نال کبھی بیتی واپری، گجھی گل کسے توں وی نہ بچھی گئی۔ رنگ پور دے واسیاں وچ تے شاہواں دی حویلی وچ وتھ ای ایہی گوسی جیویں چن تے دھرتی دیاں دُوریاں۔ ایسے پندھ توں کہیہ پتا لگدا اے پئی چن دے میکل پچھو کڑ کہیہ ہور ہیا اے۔ جدوں وچکار عقیدت دی تے خوف دی کندھ اُسری ہووے تے پھیر ہما تڑا لئی سوچ وچا ر دیاں گجھلاں نہیں ہوندیاں۔ اوصاف شاہ دے جان توں بعد کوئی بوہتا ویلا نہیں بیتیا سی..... او ہدا باپ اعجاز شاہ وی اپنی دس مربعیاں دی واہی نسریاں فصلاں ویلے رنگ پور دے رئیس تے وڈی حویلی والے پیر سائیں مہدی شاہ ہوراں نوں وچ کے یاں سو نپ کے شہر چلا گیا۔ لوکاں نوں اچنھاتے ہو یا پراو ہناں دی ساری چنتا پیر سائیں دے سپرد سی تے پیر سائیں اگے او ہناں دامونہہ ای نہیں گھلدا سی۔ کوئی گل پچھناتے دور دی گل اے اتھتے تے اکھ چک کے ویکھنا وی بے ادبی وچ شمار ہوندا سی۔ ایس لئی ایہہ واقعات شاہواں دی وڈی حویلی وچ انج سوں گئے جیویں کوئی گل ہوئی ای نہ ہووے۔

پیر سائیں مہدی شاہ ہوراں دی وڈی حویلی وچ بڑا نوں بیکلا تے او پرا جیہا سماں سی۔ حویلی دے سارے واسیاں تے کامیاں دے دل کنب رہے سن، چہرے پھکے تے بھستے پئے ہوئے سن، انج لگدا سی جیویں ہونی دا قہری بدل چڑھیا ہو یا اے۔ ہونی دی ہوند کبھدے لئی اے تے کیویں ہونی اے؟۔ ایہدی کسے نوں وی بھنک نہیں سی۔ ڈیگر کو ویلے حویلی دے اک گٹھلے کمرے نوں پیر سائیں دے حکم تے سجایا سنوار یا گیا۔ پیر سائیں ہوراں دے والد ہدایت شاہ ہوراں نے اپنے خاص حجرے وچوں عصا ٹیکدے ٹیکدے ظہور فرمایا تے ہولی ہولی حویلی دے سنوارے شنگارے حصے ول نوں ٹر پئے۔ او ہناں دے پچھے پچھے سارے ای او دھرنوں چلے گئے۔ ایہی گُپ چان سی جیویں قبرستان وچ ادھی رات دا ویلا ہووے۔ ہدایت شاہ ہوراں موڑھے تے بٹھدیاں ہونیاں سبھ نوں بیٹھ جاوے دا اشارہ کیتا۔ سبھ دیاں اکھاں تے کن او ہناں دے موہوں نکلن والی گل دی اڈیک وچ سن۔ مہدی شاہ ہوراں آکھیا: ”امر کرو جی!“ ہدایت شاہ ہوراں فرمایا: ”دھی عارفہ نوں بلاؤ“۔ حکم دی تعمیل ہوئی سوہنی جوان تے سنگھڑ سیدانی چٹی چادر وچ گواچی ہوئی کنبدیاں لتاں نال ڈردی چھندی آگئی۔ ہدایت شاہ ہوراں کھلوکے تے چار قدم اگے ودھ کے او ہدا سواگت کیتا، چانچک بغل وچوں قرآن مجید کڈھیا تے عارفہ دے ہتھاں وچ تھما دتا۔ ایس گھڑی عارفہ برف دے بت وانگوں سی۔ ہدایت شاہ ہوراں اسماں ول تکیا تے گل چھوہی: ”دھیئے! میں اج تے ایسے گھڑی توں تیرا پر نیواں قرآن نال کر رہیا واں۔ تیرا مالک کل جگ دامالک اے، دوہاں جہاناں دا بادشاہ اے، جو وڈیائی تیرے حصے وچ آئی اے اوہ کسے کسے نوں ای نصیب ہوندی اے۔ دھیئے! میری گل دامان رکھیں، قرآن توں خوش رہو، ایہہ تینوں دوہیں جہانیں خوشیاں دیوے گا۔ دنیا بے وساہی تے فانی اے، ویکھیں؟ کدھرے ڈولیں ناں۔ ایہدی ناراضگی وی بے انت ہوندی اے۔ تُوں چنگی ایں، چنگی رہو، تے اپنے شوہ نوں راضی رکھیں“۔ بے انت چُپ پاروں کجھ سکیاں تے ہاواں دی واج اُبھری، جیویں بند ہانڈی یاں ڈونگھے کھوہ دی واج ہوندی اے۔ پیر ہدایت شاہ ہوراں نے دُعا لئی ہتھ چُکے تے ساریاں دے ای ہتھ چُکے گئے۔ دُعا کن اُٹے ہتھ مکھ تے پھیرے تے بوہتیاں دے ہتھ اتھر آں دی کیر پاروں گلے سن۔ سیدہ عارفہ قرآن نوں لے کے بنائے سنوارے حجرے وچ چلی گئی۔ ہدایت شاہ ہوریں حق ہو دانعرہ مار کے اپنے حجرے ول نوں پرت پئے۔ سارے ای تھکے قد میں او ہناں دے پچھے پچھے ٹر پئے۔ انج لگدا سی جیویں کوئی جماعت اپنے کسے پیارے نوں گور منزل تے اپڑا کے مڑی اے۔

عارفہ بڑی ہس مکھ، پڑھی لکھی، دانی بینی کڑی سی، ایس توں بعد او ہدی زندگی اُکا ای بدل گئی۔ آل دوالے داماحول وی بدل گیا سی۔

اوس نے وی طبیعت تے چوکھا اثر پایا۔ ہن کسے نوں عارفہ دے حجرے ول جاوَن دی اجازت نہیں سی۔ مرد ذات نوں تے اُکا ای مناہی سی۔ عورتاں تے بال جاسکدے سن۔ اوہ وی ہر ویلے تے روز دیہاڑی نہیں۔ بس اک جمعرات دے دن، ڈیگر توں دن ڈبن تائیں۔ اوہدی خدمت لئی اک کڑی مائی جنداں سی جو ہر ویلے اوہدے حجرے دے باہر موجود رہندی سی۔ پیو بھراوی کدی جی کر دا ویلھ ملدی تے او دھر آ جانداں، پر اوہناں داجی وی او دھر آوَن نوں گھٹ ای کرداسی۔ عارفہ وی ہولی ہولی اکلا پے دی سُوہیں ہوگئی سی تے حجرے دے اندر ای اکلا پے دی جوہے پٹی ر ہندی سی۔ جمعرات نوں تھوڑے چرلئی اوہدے دوالے سوانیاں دا میلہ جیہا لگدا پر اوہ اپنی کوسدھ ہوگئی سی یاں بھج گئی سی پئی ایس رونق وچ وی اوہ پٹی تے ہوندی سی پر ہوندی نہیں سی۔

ویلا بیتی دے نال نال عارفہ دی عورتاں وچ مانتا و دھدی گئی۔ عورتاں بڑی عقیدت نال دُوروں دُوروں اوہدے کول دُعا کروان لئی آؤندیاں۔ اوہ سبھ نوں سیساں دے کے ٹوردی، سبھ دی گل بات سُندی پر کدی وی پرتا کے کوئی گل نہ کردی۔ عارفہ دی حیاتی دی دوپہر شام وچ بدل گئی۔ ڈھلدی عمر دے پر چھو ویں اوہنوں ہور بزرگ تے مقدس کر گئے۔ اوہ کوئی سوہنا جیہا بال ویکھدی تے اوہنوں گودی وچ بٹھا لیدی، پیار کردی تے دعاواں دیندی۔ جیس دے بال نال اوہ پیار کردی اوہ اپنے آپ نوں بڑا ای بھاگوان جاندی۔ اوہدے کول کوئی سہاگن آوندی تے اوہنوں انتاں دیاں دعاواں دیندی۔ کسے دادکھ درد سُندی تے اوہدے لئی سکھاں دی دُعا کردی۔ اوہدیاں دُعاواں کدی وی خالی نہیں سن جاندیاں۔ گھر گھر اوہدیاں دُعاواں دے چرے تے کرامتاں دے قصے سن۔ اوہدے ادب احترام پاروں کوئی سوانی وی اوہدے برابر نہیں بہندی سی۔ اک تھسی، اک فاصلہ سی، جو ہر ویلے وچکار جاگدا رہندی سی۔ ایس تھنے اوہنوں وگدے دریا دادو جا کنڈھا بنا دتاسی۔ دریا نہ اوہ پار کردی سی تے نہ ای کسے ہور نوں اپنی ہمت سی پئی ایہہ دریا اُلانگھ کے اوہدے تائیں آوَن دا وچار کرے۔ اوہنوں عورتاں سیدانی جی! کہندیاں تے اوہ ٹوک دیندی: ”نہیں نہیں!! مینوں سیدانی نہ آکھو، میں کڈات آں، سودانی آں، گھڑی پل دی بندی وان آں، اسیں سارے ای حیاتی دی کھیڈ وچ پلاں دے قیدی آں۔ اک پل دے ٹُنجھے ہوئے تے اک پل وچ گواپے ہوئے۔ سارے ای گواپے ہوئے آں۔ ایہ تھنے نہ کوئی پناں اے تے نہ کوئی اُچا، گواچن پاروں سارے بھلکھے پے گئے نیں،“ اوہدی ایس گل نوں وی سوانیاں اوہدی کوئی رمزای جاندیاں سن پئی اوہدی جتھے لوگی اے او تھے دیاں روجاں اِنجے دا ای کلام کردیاں نیں۔

ہدایت شاہ، مہندی شاہ توں ہوندی ہوئی وڈیائی دی پگ شاہد شاہ دے سرتے آگئی سی۔ اوہو پیو دادے والا سلوک سبھاؤ تے وہار ورتارا۔ انج لگداسی جیویں رنگ پور صدیاں توں اکو ویلے وچ اٹک کے جیوند اپیا اے۔ باہر دی ساری دنیا ویلے دے نال نال چوکھی بدل گئی سی پر رنگ پور، شاہواں دی وڈی حویلی، پنج سومر بچیاں دی جاگیر، اُنجے دی اُنجے ای سی۔ کسے پرانی مسیت وانگوں جیہدے وچ صدیاں توں کسے نے بانگ نہ دتی ہووے۔ ایس جاگیر وچ شاہواں دی اجازت توں بنا چڑی پر نہیں مار سکدی سی۔ ایہتوں تیک پئی رنگ پور دا کوئی وی واسی اپنی دھی دامنگنا، پرینواں وی شاہ ہوراں دی مرضی توں ہٹ کے نہیں کر سکداسی۔ شاہ ہوراں دی مرضی دے وچ ای اوہناں دے من دی موج سی۔ انج وی ہو جانداسی پئی کاسے دی دھی دی جج نوں خالی ہتھیں مڑنا پے جانداسی تے شگن دوجی واری اجازت دی اڈیک تے پے جانداسی۔ بھاویں ایہہ کار روز دیہاڑے نہیں ہوندی سی پر ہوندی ضروری۔ ایس توں سرچاناں یاں نابری کرنا تے دُراڈی گل اے، کوئی اُبھاساہ وی نہیں سی لیددا۔ شاہ ہوراں دی گل نوں ہر کوئی اپنا مقدر جان کے قبول کرداسی۔ ایس توں بناں اوہناں لئی ہور کوئی چارہ وی نہیں سی۔

چانچک حویلی وچ اک ہول جیہا اُٹھیا۔ حویلی دے وسنیکاں دے مکھڑیاں تے ہور ویں جیہی لکھت اُلکی گئی۔ صدیاں دے ٹھہرے ہوئے پانی وچ کسے نے ڈھیم ماری تے گوڑھی نیندرے سُتیاں لہراں اُبھڑاں جیہاں جاگ پیاں تے اچو وائیاں ہو گیاں۔ ایس وٹاندرے نوں گٹھے لگی عارفہ نے وی محسوسیا۔ اوس توں رہیا نہ گیا تے اوس مائی جنداں توں پچھیا: ”جنداں کیہہ گل اے؟ کیہہ ہو یا اے؟“ جنداں نے کندی ہوئی جیہہ نال توبہ توبہ کر دیاں آکھیا: ”سیدانی جی! شاہد شاہ ہوراں دی دھی نجمہ جیہڑی یونیورسٹی وچ پڑھدی سی، اپنے جماعتی منڈے نال ویاہ کر کے کسے دوجے ملک نس گئی اے،“ عارفہ نے ایہہ گل سُنی تے اوہنوں ہاسے دا دورہ پے گیا۔ عارفہ جیہڑی پچھلے چالی ورہیاں توں اکا ای نہیں ہسی سی، ایسے زور نال تے جوش نال کھڑ کھڑ ہسی پئی ہسداں ہسداں یاں اوہدی روح جُتے دے قلبوت وچوں پرواز کر گئی۔ جنداں نے گواکاری پائی

پر عارفہ پلاں دی قیدنوں توڑ کے دُور جا چکی سی۔

رنگ پور دیاں ریتاں روایتاں تے وڈی حویلی دیاں اُچیاں پکیاں کندھاں عارفہ دے متانے ہاسے نال کھیر وکھیرو ہو گئیاں۔ صدیاں دیاں پکیاں پیڈیاں رسماں ویہندیاں ویہندیاں ای ریت وانگوں رُڑھ گئیاں۔ ہن رنگ پور دی لُکائی دے دلاں وچ وڈی حویلی دا خوف نہیں سی۔ سگوں سیدانی عارفہ بی بی داگوڑھا، پوترتے سچا پیار چنے دی بوٹی وانگوں ہلایا ہو یا سی۔ رنگ پور دے سیداں وچ عورت دی قبر تے دیو بالنا یاں پُھل چاڑھناتے دُور دی گل اے، ہتھ چُک کے دُعامنگن دارواج وی نہیں سی۔ اوہ کسے بیگانے تے غیر محرم دا اپنی کسے عورت دی قبر تے جاناں اپنی بے عزتی تے بے حرمتی سمجھدے سن پر عارفہ تے لُکائی دے دلاں دی سہیلی سی، ایس لئی غیریت تے بیگانگی دیاں ساریاں ای کندھاں ڈھے گئیاں۔ عارفہ دی قبر تے سچی لگن دیو ابلداسی، سوہے سالو چڑھدے سن، دنے راتیں پُھلاں دی بارش ہوندی سی۔ وڈیریاں دے ڈیرے تے بھجے بیٹھن والی ساری لُکائی اوہدی قبر وں نوں اُتر پئی سی تے انج ایس خاک سمائی دے مزار اُتے محبتاں دا اک میلا جیہا لگ گیا سی۔

سیدانی عارفہ بی بی دے وصال دا چالیواں دن سی۔ اک اوپر تے انسواہاں ملنگ اپنے من دی موج وچ تے لگن دی لور وچ قبرستان آیا۔ قبرستان دے مجاوراں نے اوہنوں ویکھدیاں ای گھیرا پالیا: ”توں بابا کون ایس؟ کیویں آیا ایس؟ کتھوں آیا ایس؟“۔ ساریاں ای سوالاں اگے اوہنے چپ دی چادر تانی رکھی۔ ڈونگھی چُپ تے گواچیاں نظراں نال اسمان ول نوں تکیا۔ مجاور اک دو بے دامونہہ ویکھن لگ پئے۔ اکھاں اکھاں وچ گلاں ہویاں پئی ایہو جیہا ملنگ پہلی وار نکر یا اے۔ بڈھا ملنگ تھڑ کے تھڑ کے قدماں نال ڈکوڈو لے کھاندا ہو یا سیدانی عارفہ بی بی دی قبر تے اپڑیا۔ قبر دی پواندی اپڑ کے اوہدے کولوں کھڑو نہ ہو یا۔ اوہ ہودانعرہ مار کے گوڈیاں بھار بھوئیں تے ڈگ پیاتے اوہدا سر قبر تے جا تکیا۔ لوکاں اوہنوں پھڑ کے سدھا کیتا۔ ملنگ دے جتے چوں روح دا پنچھی پرواز کر چکیا ہو یا سی۔ اوہدی میت ویکھن لئی لوکاں دا ٹھٹھ لگ گیا۔ پر انیاں بابیاں نے اوہدی مٹی دی مورت ویہندیاں ساریاں سہان لیا: ”اویئے! ایہہ ملنگ بابا تے سیداوصاف علی شاہ اے۔“



بے حرمتی

واگھا جی کیہہ حال اے؟۔ واگھا جی کیہہ حال اے؟۔ میں کھیا واگھا جی!..... واگھا اپنے دھیانے کسے ہور ناں گلاں بچ لگا رہیا۔ ناں اوس دی گل نوں گولیا تے ناں ای پرتا کے کوئی ہنگارا یاں جواب وگا ہیا، جیہوں سنن لئی دی نوں اچووائی لگی ہوئی سی۔ دیگی کولوں رہ نہ ہويا۔ اوس اُچی دینی پھیرٹل ماریا۔ واگھا جی! تہا تھوں جناب دا حال پچھیا اے؟۔ واگھے نے بڑی شکستی شانتی نال اوس وٹے سرتوں پیراں تیک ویکھیا تے پھیر گل نوں چتھدیاں ہونیاں آکھیا: ’’اوائے! میرا حال خراب اے، ایہہ پنج ہزار روپیاں نال ٹھیک ہوندا اے، ہیگے تیری بوجھی بچ پنج ہزار روپیے؟ لیا دے، میرا حال ٹھیک ہووے، نہیں تاں میرا مہنگے بھادا ویلا نہ گواتے ناں اپناں پینڈا کھوٹا کر۔ چل چل شاہباش تڑدا پھر دا نظر آ، تینوں میرے حال نال کیہہ لگے؟ آیا میرا حال پچھن آلا‘۔‘

گور و سردی رونق، واگھا۔ جیہوں ویکھدیاں ای دلاں وچ شرارتاں پلسیٹے مارن لگ پیندیاں سن تے چھیڑاں پنگرن لگ جان دیاں سن۔ انج لگداسی پئی ایہوں ویکھ کے ایانیاں سیانیاں نوں چنگاں پھدیاں نہیں تے اوہدے موہوں کوئی گل سنیاں بناں سکون نہیں آؤندا۔ ٹھنڈ نہیں پیندی۔ ماپیاں تے واگھے داناں عبدالرحمن رکھیا سی۔ خیریں میریں پنڈ دے چودھریاں دے بڑا جی سی۔ خورے کیوں واگھاناں پے گیا تے اصلی ناں لوکاں دے ذہناں چوں ای گواچ گیا۔ وڈو ڈیرے تے ایہہ وی دسدے نیں پئی واگھا ہمیش توں انجے دانہیں سی۔ اپنے ہان ساتھ چوں سبھ توں بوہتا سمجھدار تے دانا پینا سی۔ واگھا اپنی جاچے تے ہن وی ساریاں توں سیانیاں تے عقلمندی پر دو بے سارے عقل بند سن، ایس لئی اوہدیاں سدھیاں سادیاں گلاں اوہناں دے خانے وچ نہیں پیندیاں سن۔ پنڈ دے سارے لوک اوہوں سودائی آکھدے سن۔ اوس نے وی اپنی شرح نال ایس گل نوں اپنا گن سمجھ لیا سی۔ اوہ آکھداسی: ’’میں سودائی نہیں سگوں سو..... دائی آں۔ میرے کول سو دا نیں، لوکی عقلوں ویلھے واچھے نیں، ایس لئی میرے داواں دے بھیت نوں نہیں پاسکدے، نموشی پاروں اپنی کم عقلی تے پردہ پاؤن لئی مینوں سودائی آکھدے نیں۔ جھلے نیں، مینوں ویکھ کے اپنا جھل کھلارن لگ پیندے نیں، جیویں شیشے موہرے اوپریاں اوپریاں حرکتاں پئے کردے ہوں‘۔‘

واگھا اپنے آپ نوں حق سچ دا ہو کر جاندا سی۔ اوس نوں ایہہ مان سی پئی اوہ گچھے تے ڈونگھے سچ دا جانو اے۔ لکائی بے خبری وچ تری پھر دی اے۔ واگھا کدی گورنمنٹ برطانیہ دی فوج وچ وی رہیا سی۔ کسے پچھیا: ’’واگھا جی! فوج دی نوکری کیوں چھڈ دتی سی؟‘۔‘ واگھے ٹرت جواب دتا: ’’مینوں میرے سچ دا دھکا وچا اے۔ میں اپنے افسران بارے تے ملکہ بارے سچ کیہہ بولیا، اوہناں تھوڑ دلیاں میرا ناواں ای بول دتا‘۔‘

واگھا پنڈ دی وڈی تے ڈگی ڈھٹھی قدیمی حویلی دی اک گٹھے اک رت آسے کھڑے کمرے وچ کلنگلا رہندا سی۔ کسے دی مجال نہیں سی پئی اوہدی دُنیا وچ جھاتی پاوے۔ دن رات بلدی لالین توں پتا لگدا رہندا سی پئی ایہہ واگھے دا گھراے۔ بھاویں اوہ گھر گھٹ ای رہندا سی، بوہتا چوکاں، گلیاں، مستیاں یاں پھر قبرستان وچ ای رہندا سی..... پر اپنے بوہے چتے دی راکھی پوری رکھدا سی۔ بے کوئی ایدھرنوں مونہہ کردا سی تے کسے نہ کسے گٹھوں اوہدی لکڑ جاگ پیندی سی: ’’اوائے بے ہوشیا! ہوش کر، کدھر مونہہ چائی پھر دا ایں۔ وئی بوہت پھٹے مونہہ، تیرے پیو دا گھراے؟ شہزادہ گلغام بن کے ٹھلدا پھر دا ایں‘۔‘ اوہ فوجی وی رہیا سی تے ایس پاروں اپنی سیا پنھ نال لوکاں نوں دسدا رہندا سی پئی:

’’جنگاں ہونیاں نیں تے جنگاں ہونیاں نیں‘۔‘

’’پر کج واگھا جی!‘۔‘

’’اوائے ہن پہلیاں جنگاں نہیں ہونیاں، ہن وچوں بھب پھننے نیں تے نکل بھلوس جانا اے۔ گھر گھر جنگاں چھڑنیاں نیں۔ دھاکے ہونے نیں۔ ہن گھر گھر راند پینی اے۔ بس بھب پھن نوں تیار نیں۔ اپنا اپنا بلا کر لوو۔ بڑے وڈے وڈے بھب نیں۔ بھکھ ننگ دا بھب اے، ویلھیاں نکمیاں دا

بمب اے، بالاں دابمب اے، ان پڑھتا دابمب اے، بمب ای بمب نہیں۔ ہن باہروں کسے نہیں مارنا، اندروں ای پٹا کے پین گے۔ کڈھ کڑا کے دین گے۔ میں دسد اپیاں، اگوں تہا ڈی مرضی، مرو، کھپو، واگھے دا کیہہ اے؟‘۔
 ’واگھا جی! جنگ وچ ٹسیں نہیں مرنا؟‘۔
 ’نہیں! نہیں! اے واگھے نوں بڑے کم نہیں‘۔
 ایہہ گلیاں چوکاں دی چولھ مولھ سی جیہڑی سارے پنڈ دادل لائی رکھدی سی۔

اک دن پنڈ دے چوک وڈے بوہڑ تھلے پنڈ دے کسے اہم معاملے تے پرھے جڑی ہوئی سی۔ پنڈ دے سارے ای پردھان تے چودھری موہڑیاں تے ڈٹ کے بیٹھے جھیرا بھنن دا جتن کر دے پے سن۔ واگھا وی سُو ہاں لیندا او تھے آپڑیا۔ بس واگھے دا آناسی رنگ ای بدل گیا۔ اوس نہیں ویکھیا کیہہ گل ہو رہی اے، کیہہ نہیں ہو رہی۔ آؤندیاں سارای وگدے کھوہ دی ٹنڈ وچ کانی پھسادی۔ پرھے وچ انجھک ہو کے اپنی گل ڈاہ دتی: ’چودھریو! رب سبیں اج ٹسیں سارے جڑ کے بیٹھے او میرا مسئلہ حل کرو‘۔ ساریاں واگھے نوں سمجھان دی واہ لئی پئی: ’واگھا جی! صبر کرو، گل ہو رہی ہے‘۔ پرواگھا منن مرن والا کتھے: ’تہا ڈی جاچے میں گل نہیں کر داپیا؟ پہلے میرا مسئلہ حل ہووے گاتے پھیر سارے ای رو لے آپے بڑ جان گے۔ ایس گل دی میں تہا نوں شاہدی دیناں۔ مورکھو! میری گل تاں سنو!‘۔

’اچھا اچھا..... ٹھیک اے۔ پہلاں توں تالو واہ لے، اسیں گل پھیر کر لوں گے‘۔ اک چودھری نے اکیوں نال آکھیا۔ واگھے نیں گل چھوہی: ’بھئی چودھریو! میرا مسئلہ ایہہ وے پئی مینوں رات نوں مچھر بوہت تنگ کر دے نیں۔ سون نہیں دیندے۔ ایہناں مچھراں نوں سمجھاؤ، ہلکویاں کوئی ہو راپا کرو پئی ایہہ مینوں اگے توں تنگ نہ کرن‘۔ ’اؤئے سودا نیا! اوڑک کمل ای ماریا کے۔ کوئی مچھراں نوں وی سمجھایاں ہلک سکدا اے۔ ہے ناں پاگل۔ چنگی بھلی پرھیا وچ گل داناس مار کے رکھ دتا اے‘۔ چودھری نورا ہو رناں چودھریاں ول سینتاں رلانڈیاں ہو یاں ٹھہر گیا۔ اگوں واگھے دی کیہڑا کوئی واگ سی: ’اؤئے چودھریو! جے ٹسیں میرا اینا گو مسئلہ حل نہیں کر دے، پنڈ دے مکھی مچھر تہا ڈے کہنے کار نہیں۔ پھٹ اجہی چودھرتے۔ اؤئے پھر ٹسیں کاہدے چودھری اوتے کیہڑا جھیرا بھن سکدے او۔ ایویں واگھے دا وقت ای برباد کیتا اے۔ ہو رناں ساریاں داوی کری جان دے او۔ ٹسیں ٹھیک ہو جاؤ سبھ ٹھیک ہو جو‘۔ واگھا ایہہ آکھ کے پرھیا چوں ٹر گیا۔ کسے کول واگھے دے مسئلے داخل سی تے نہ ای او ہدی وکھیں نکلی گل دا جواب۔ واگھتے اوتھوں ٹرای گیا پر پھیر پرھیا وی اگے والی پرھیا نہ رہی۔

ول ولاں وچ سدھی گل کرن والا واگھا کدی کدی بڑا کھو چری جیہا وی گداسی۔ اپنی وکھری اٹکل نال اپنا بٹا سو ہناسا رلینداسی۔ جتی سستی دے میلے تے واگھا وی رونق میلا ویکھن چلا گیا۔ واگھے ویکھیا پئی اک جنا بندہ اخبار دے کاغذ تے جلیاں دا ڈھیر رکھ کے دوواں ہتھاں نال او ہناں دانیرا کری جا رہیا اے۔ واگھا وی اوہدے نال جٹ گیا۔ جد واگھے نے محسوسیا پئی او ہدی ویکھنی چنگی نہیں تے اوہنوں گلیں لاون لئی گل چھیڑی:

’مینوں سہاتا اے؟‘۔

اوس غصے نال آکھیا: ’ہاہا سہاتی کھلاں‘۔

’پھیر بھلا بھجھ کھاں میں کون آں؟‘۔

واگھے دی ایس گل تے اوس آکھیا:

’چروکنا بھجھ لیا اے۔ توئیں جلیباں داٹھو کواں‘۔

ایس ساویں جواب اُتے واگھے آکھیا: ’بلے وی جوانا! توں وی مینوں واگھا ای لگا ایں‘۔ واگھے اوتھوں چھیتی نال چنڈ چھڑائی تے راہ پیا۔ واگھے دامیر اسلم بس چلاندا سی۔ آپ ای مالک سی تے آپوڈ رائیور۔ کرنی انج کری پئی اوہدا ایکسیڈنٹ ہو گیا۔ بس تباہ ہو گئی۔ کئی سواریاں پھٹڑ ہوئیاں، دو سواریاں ایس پھیٹ وچ مروی گئیاں۔ اسلم وی چوکھیاں سٹاں کھا دھیاں۔ جتے تے وی تے مالی نقصان دیاں وی۔ واگھے دا پتا کرنا بن داسی۔ انج وی اوہ میل ملاپ تے ورت و ہار وچ کچھ رہن والا نہیں سی۔ پہلے تاں واگھے جان دیاں ای اوس تے چڑھائی کر

دتی: ”اوائے اکھاں میٹ کے گڈی چلا رہی سی۔ اپنی جان دانہیں تے ہوراں دا ای خیال کر لینا سی۔ ڈرا یور ہوندے ای انج دے نیں۔ ناں دس، دوجی گڈی وچ اگلی سیٹ تے کوئی بوہتی سوہنی زنانی بیٹھی سی جو توں انھیاں ہو کے اٹھے واہ گڈی ٹھوک دتی اے، گڈی چلانا بڑی ذمہ داری دا کم اے۔ حیا نوں ہتھ مارنا چاہیدا اے، ہر ویلے شوہدا پنا چنگا نہیں ہوندا“۔ گلاں کر دیاں کر دیاں اوس اسلم دے سرہانے پئی سبیاں دی ٹوکری نوں ویکھیا۔ جیب چوں دو پتلے نکلے کچے امرود کڈھے تے کول پئی میز تے ایہہ آکھ کے ٹکا دتے پئی: ”بیمار دی خبر نوں جائیے تے کجھ لے کے جانا چاہیدا۔ ایہو سوچ کے فروٹ لئی آیا واں“۔ اڈول ای ٹوکری چوں تن چار سیب سانجھے تے اٹھ کھڑوتا۔ آکھن لگا: ”گلاں تے بوہت کرنیاں سن پر بیمار کول بوہتی دیر پیٹھیاں بیمار نوں تنگی ہوندی اے۔ رب ایہدے گناہ معاف کرے، صحت دیوے“۔

بھادویں واگھا کلا کارا ای رہندا سی پر پنڈ وچ اوہدے پر وار دا چنگا کھلا سی۔ اوہدے دوسلے بھرا، اگوں اوہناں دی اولاد پنڈ وچ ای رہندے سن۔ اک واری انج ہو یا پئی واگھا کداؤں چوکھا گوشت لے کے آیا۔ اوس ایہہ گوشت اپنے بھراواں بھتیجیاں دے گھراں وچ ونڈتا۔ سارے گھراں وچ گوشت پک گیا تے ادھ پچدھ کھا دھا وی گیا۔ شامیں سارے آواگھے دے دوالے ہوئے:

”واگھا جی! بڑا دل کڈھیا اے؟ اینا گوشت کتھوں جھل گیا“۔

”گوشت بڑا، تئیں کھان آ لے بنو۔ گوشت دی اتھے کیہڑی تھوڑا اے“۔

اوہناں نے گلین باتیں بڑی گھیر پائی پرواگھا کسے گل تھلے نہ آیا۔ ساریاں دا اک سوال سی، گوشت آیا کتھوں؟ واگھے نے جدوں ویکھیا پئی سارے اک تھک گئے نیں تے ہن بھریا بھانڈا اُچھلن ای والا اے تے آکھن لگا: ”میں ایہہ گوشت کتاں توں لیا یا ساں پئی تئیں رجویں موج کر لو“۔

سارے ای بوہت تپے: ”اوائے واگھا! توں سانوں مردار تے حرام گوشت کھوادتا اے“۔ سارے ہانڈیاں بھندے تے اُلٹیاں کر دے پھرن، نال نال واگھے نوں وی مندا بولن تے اوس تے لہڑ جھاڑن۔ واگھا ایہہ سبھ کجھ بڑے سکون نال ویکھدا جردار رہیا۔ اوڑک ساہواں ہو گیا:

”اوائے واگھے دے دوالے لسی سامی جان کے ایویں ای ہو گئے او۔ ایداں کداڑ کداڑ پیندے او، جیویں اگے سارا حلال ای کھاندے او۔

اوائے مومنو! اپنیاں شکلاں سہانو، کدی حلال کھا دھا وی اے؟۔ حلال کھان والیاں دے یوتھے انج دے نہیں ہوندے۔ حلال کھان واے ایداں نہیں پھٹے ہوندے۔ آئے وڈے پر ہیزگار۔ نیکی داتے زمانہ ای نہیں رہیا۔ میں تے تہا نوں اوہ کجھ لیا کے دتا اے، جیہڑا تہا نوں پچد اگدا اے“۔

انوردی بیوی فوت ہوئی تے اوہنے گھر دا ٹورا ٹورن لئی چھیتی ای دو جا پر نیواں کروالیا۔ اوہ مگلا والے کے سالم تانگے تے اپنی نویں

نوبلی ووهٹی دے نال پنڈ آ رہی سی۔ اگوں راہ وچ ای واگھے نے ویکھ لیا۔ اگوں ہو کے تانگا رُکوا یا تے انور نوں آکھیا:

”تھلے اتر کے میری گل سُن“۔

”میں تیرے بارے تیری نویں بھرجائی نوں سبھ کجھ دس دتا اے پئی ساڈے پنڈ وچ واگھاناں دی بڑی وڈی شخصیت اے“۔

”ٹھیک اے، ٹھیک اے، چنگا کیتا، توں میری گل تے سن نا۔ بڑی اچرج تے ضروری گل اے“۔

انور نوں ڈاہ نہ ملی تے اوہ اجکدیاں اجکدیاں تانگے توں تھلے اتر آیا۔ واگھے نے اگلا امر لادتا:

”اک ذری کو بھوئیں تے بیٹھ“۔

انور نوں منی پئی: ”لے بابا! تیری ایہہ وی من لینا واں کسے طرح جان چھڈ۔ خورے توں کر وکیہہ ایں؟“۔ انوردی بیٹھنا سی پئی واگھے لہڑ لہڑ کے

دوتن اوہدے تالو وچ میلے تے آکھن لگا، ”بس ہو گئی گل، ہن توں جا“۔ ایس انہونی جیہی کارتے انوردی و رُکھو رُکھو جیہا ہو گیا:

”اوائے سودا نیا! ایہہ کیہہ؟“۔

”امن کر، کجھ نہیں، کجھ نہیں۔ بس نویں بھابھو نوں اینا کو دسیا اے پئی بھائیے دی پنڈ وچ کتنی کو عزت اے“۔

سیانے آکھدے نیں پئی خوشی چوں بھادویں اک جائیے پر غمی وچ ضرور سانجھ رلانی چاہیدی اے۔ واگھا کسے دی غمی وچ، موت فوت

ویلے کدی وی نہیں اُکدا سی۔ اوہ اچھے کماں وچ چوکھا اگیرے اگیرے ہوندا سی۔ پنڈوں باہر پکھی واساں کجھ دناں توں ڈیرالایا ہویا

سی۔ اوہناں دی اک ایانی بالڑی چلانا کر گئی۔ پنڈ نال اوہناں دی کوئی سانجھیاں پنڈ وچ برادری تے ہے نہیں سی، آپوں ای وچاریاں اوہدی

مٹی سنبھالنے دا جتن کیتا۔ واگھا جنازے لئی آکھن مولوی دے گھر گیا تے گھروں پتا لگا پئی مولوی ہوریں بالٹری دا جنازہ پڑھا ون لئی ای گئے ہوئے
 نیں۔ واگھا بڑی پھرتی نال مولوی دا گھر اپنا جنازہ گاہ وچ اپڑیا۔ مولوی جنازے دی نماز شروع ای کرن لگاسی۔ واگھے روکیا:
 ’مولوی جی میری گل سنو! میں تہا ڈے گھر تہا نوں بلا ون لئی گیا سی۔‘

’میںوں گڑی دے فوت ہوون دا پتا لگ گیا سی، ایس لئی آیا کھلوتا ہاں۔‘

’مولوی جی ٹھیک اے، میں سوچیا غریب کچھی واساں دی کڑی دا جنازہ اے، خورے نہیں نہ آؤ، ایس پاروں گیا سی۔ کیوں جے ایہتوں
 تہا نوں لھنا لھنا تے ہے کچھ نہیں۔‘

جنازہ پڑھیا گیا۔ کڑی دی میت نوں قبر وچ اتار کے قبر بن توں بعد دُعا دا ویلا آیا۔ مولوی دُعا شروع کیتی راہ وچوں ای دُعا واگھے نے
 چُپ لئی تے لمیاں ہیکاں وچ گاگا کے انج دُعا منگنی شروع کردتی: ’اے معصوم بچی توں بخشی ہوئی تے جنتی روح ایں۔ توں جا کے اللہ نوں آکھ
 دیویں اے واگھے نوں موت نہ آوے۔ سبھ نوں موت آ جاوے پر واگھے نوں موت نہ آوے۔ واگھے نوں اے دنیا تے بڑے کم نیں۔ واگھے نے
 اے دنیا نوں ٹھیک کرنا اے۔ سدھی راہ تے پاؤنا اے۔ اے معصوم بچی! اللہ نوں آکھ دیویں گوروسردے چودھریاں نوں سانجھ لوے۔ ایہناں
 دے ہونداں دُنا ٹھیک نہیں ہوسکدی۔‘

عبدل پنڈ داسیانا، دانا بیٹا تے نیک بزرگ سی۔ رب دی کرنی پئی عمر ہنڈا کے کوچ کر گیا۔ اوہدی موت داسارے پنڈ نوں بوہت ای
 ہرکھ ہويا۔ جتھے سارے ہوون او تھے واگھا نہ ہووے ایہ تے کسے لکھن والے نے لکھیا ای نہیں۔ مرگ دا اعلان، پھوہڑی، قبر، جنازہ، قبرستان
 واگھا ہر تھاں اگے اگے سی۔ کیوں جے اوہ اجیہا ہرکھی سوگی ویلا نہیں ٹالدا ہوندا سی۔ عبدل نوں دفن کر کے قبر تے دُعا منگن ویلے مولوی نے بڑے
 رہاؤ نال تے دردیلے سبھاؤ وچ دُعا کروائی۔ دُعا منگ کے ہٹے تے واگھا بول پیا: ’مولوی جی نہیں میرے بھرانال دھرو کیتا اے۔ دُعا پوری تے
 ٹھیک نہیں منگی۔‘ مولوی ایس اوپری جیہی گل تے کھجلی جیہا تے پریشان جیہا ہو گیا۔ اوہ وضاحتاں کرن لگ پیا پئی: ’میں دُعا ٹھیک طریقے نال تے
 دلوں کروائی اے۔‘ واگھا اپنی گل تے اڑیا رہیا پئی: ’دُعا ٹھیک طریقے نال نہیں کروائی گئی، مولوی روندی مار گیا اے۔‘ اک تھک کے مولوی
 آکھیا:

’چل توں ای دس دے کیہڑی کمی یاں گھاٹ رہ گئی اے۔‘

’مولوی جی! تسیں اک گانا گھاٹ گایا اے۔‘

ایہہ سن کے مولوی دے تے تو راوی بھوں گئے۔ اندروساں پلیسٹ مارن لگ پیاں۔ واگھے اپنی گل جاری رکھی: ’مولوی جی! تسیں ایہہ گانا تے
 گایا ای نہیں: خوار ہیں بدکار ہیں، ڈوبے ہوئے ذلت میں ہیں..... تہا ڈی بڑی مہربانی، میرے بھرائی ایہہ گانا وی گا ای دیو۔‘ اوس اینا ریڑھکا
 پایا پئی دُعا دوبارہ کروا کے ای ساہ لیا۔ مولوی ہوراں دی واگھے ہتھوں اجیہی کیفیت دیکھ کے جیہناں دا بابا مریاسی اوہ وی بھلھیاں اولھے
 مسکرائیاں بناں نہ رہ سکے۔

رمضان دا مہینہ سی، سارے نمازی تراویح دی نماز توں ویلھے ہو کے نیندر مانن لئی اپنے اپنے گھرنوں چلے گئے۔ گوروسروچ بگی ہوئی
 رات سی۔ خورے واگھے دے جی وچ کیہہ آئی؟ اوہ رات دے دو جے پہر مسیتے چلا گیا۔ مولوی دی بھل پاروں رتیں اوہنوں مسیت دا بوہا
 گھلھل مل گیا۔ اوس مسیتے وڑ کے اندروں گنڈا مار لیتے لاؤ ڈسپیکر کھولھ لیا۔ سارے پنڈ نوں مخاطب کر کے واگھے نے آکھیا: ’اوگوروسردے
 وسنیکو! واگھے دیاں گلاں گوہ نال سن لو۔ واگھے دیاں اللہ نال گلاں ہو گئیاں نیں، پھیر گلاں دی تفصیل دسی شروع کردتی۔ پئی: ’اللہ میاں
 نے آکھیا، واگھا جی! میں آکھیا جی اللہ میاں جی۔ اللہ میاں نے آکھیا ہن لوکاں کول کھان پین نوں چوکھا ان پانی اے۔ ہن روزے فرض نہیں
 رہے۔ ایہہ اناج دی گھاٹ پاروں فرض کیتے گئے سن۔ اللہ میاں نے آکھیا اے، واگھا جی! اگے مسلمان تھوڑے ہوندے سن، ایس لئی نماز تے
 لائے سن پئی اک دو جے نوں ملدے رہون تے آپسی دی سارر ہوے۔ ہن ایہہ چوکھے ہو گئے نیں تے پوری دنیا وچ کھل گئے نیں ایس لئی وی
 تے ایس لئی وی پئی جیہڑے چارجی مسیتے آوندے وی نیں اوہ کیہڑا اک دو جے دی خبر گیری کردے نیں؟ ہن نماز مک گئی اے۔ اللہ میاں آکھیا،

واگھا جی! میں کھیا ہاں اللہ میاں جی، حج الیس توں فرض کیتا گیا سی پئی عرب نما نے غریب تے ہما تڑسن، او ہناں دی کجھ امداد ہو جایا کرے گی۔ ہن عرب چوں تیل نکل آیا اے، ہن اوہ خیریں میریں نیں، سگوں ہن تے اوہ پرتا کے تہاڈی امداد کر دے نیں۔ ہن او ہناں نوں ہور توں ہور رجاون دی کوئی لوڑ نہیں،۔ ٹکی رات وچ واگھے دیاں گلاں سُن کے سارے ای گلاں دا سواد لے رہے سن پئی اج واگھے دا داء پھر گیا اے۔ چُج کے رانجھاراضی کر رہیا اے۔ اجیہیاں گلاں کر دیاں کر دیاں چانچک واگھے نے پلٹا کھا دھا: ’’اوگوروسر والیو! واگھے دی گل کن کھولھ کے دھیان نال سُن لو۔ گوروسر دے سارے ای چودھری بڑے ای بھیڑے..... بھین..... تے ماں..... نیں۔

ایہہ چھیکڑی گل سن کے پنڈ دے چودھریاں نوں خیال آیا پئی مسیت دی بے حرمتی ہو گئی اے۔ جیہڑے ہن تائیں واگھے دیاں گلاں دا چسکا لے رہے سن، اُٹھ اُٹھ مسیت ول نوں نتے۔ مسیت دا بوہا توڑ کے، اندر وڑ کے، سپیکر بند کیتا تے نال ای چودھریاں نیں واگھے دا مونہہ وی ہمیش لئی بند کر دتا۔ مولوی جدوں سویرے فجر نماز پڑھائی تے مسیتے واگھے دے لہودی اک چھٹ وی نہیں سی۔

بھیت

’نہیں..... نہیں، بیلیا! میں مانگت نہیں ہاں۔ میں تے سنگھنی چھاں، تھے دا ساتھ ویکھ کے جھٹ گھساون لئی تیرے کول ذری کوا جک گیا ہاں۔ میرے تے مالک دی خیراے‘۔ انور بڈھڑے دی گل سُن کے پچی جیہا تے نموجھانا ہو گیا۔ اوس جدوں ویکھیا پئی وڈیری عمر دا بندہ اے۔ جشہ دسد اے پئی بابا کدی جوانی پہرے بڑی بلا رہیا اے۔ چھ فٹ توں ودھیکڑا قد، اٹھ اٹھ انگل وینی، کھلھا سریر، چوڑا سینہ..... پرہن، مندے تے ماندے حالیں اے۔ سچی بانہہ موڈھیوں لہکی ہوئی اے۔ اوس جانیا کوئی سوالی اے، ایہنوں جھدے ہتھوں بنداسردا دے کے ایہدے آلا ٹورا ٹوراں پر اوہدی کالھی نے اوہنوں شرمسار کر دتا۔ اوس بابے نوں عزت آدرنال بٹھایا تے گھروں لسی داموگر بجا لیا۔ بابے نے تسلی نال ڈیک لاکے لسی پیتی۔ ایسے دورانیے اوہ انوردی حیرانی، پریشانی تے ندامت نوں وی ویکھدا رہیا۔ جھٹ گوساہ کڈھن نال بابے دا تھکواں لٹھا تے تھہ پیندیاں پیندیاں انور نے بابے کولوں کچھ ای لیا: ’باباجی! کیداؤں آئے او تے کیدے جانا اے؟ جیہڑا کچھ میں پیا ویناں ہاں، اوہ سبھ کہہ اے؟‘۔

انوردی گل سن کے بابا اکھاں میچ کے ہسیا: ’بیلیا! توں مینوں بھلا لگا ایں۔ تیری پریشانی نوں ویکھ کے میرے پرانے پھٹاں وچ پیڑاں چھڑ پناں نیں۔ توں سنوں ایں تے سُن لا۔ بیتیا ویلا تے بیتیا ویلا ای ہوندا اے۔ بس سُنن سناون جوگا۔ میں بختورتوں آیا ہاں تے ٹور پور نوں جاؤ ہاں۔ راہ وچ تیرا ڈیرا ویکھیا، جی کیتا پئی استھے کچھ چر آرام کر لوں۔ بختور دے زمیندار گھرانے چوں ہاں۔ او تھے دہ مر بے دی ذاتی واہی اے۔ ہر پکھوں خیریں میریں ہاں پر..... ہاں کلا کارا‘۔ ’باباجی! تہاڈی بانہہ نوں کہہ ہویا اے؟‘۔ انور بڑی تیہہ نال کچھیا: ’جوانا! سبھو کچھ ای دساں گا۔ الفوں یے تائیں۔ میرا ناں عزیز ڈوگر اے۔ ایہہ بانہہ والی گل پچھلے دسیاں دی اے۔ میں بلا ڈھے دے خوشحال ڈوگر دا اکو اک پٹری۔ گھروں چنگا سوکھاسی۔ کسے شے دی تھوڑ نہیں سی۔ آل دوالے دے پنڈاں وچ میرے پیو دا وکرا سی۔ اوہناں دناں دی میں کسے گل نال مثال نہیں دے سکدا۔

درشتی جوان ساں۔ میرے تے بڑے دن سن۔ لوکا کی نوں مینوں ویکھ کے سرجنہار دی قدرت یاد آ جاندی سی۔ میرے آلے دوالے ہانیاں بیلیاں دی چھاؤنی سی۔ اچرج گل ایہہ پئی میں یاراں بیلیاں دی جس ڈھانی وچ ساں میرے سارے ای سنگی چوری چکاری کرن والے سن۔ میں اوہناں نال ساں تے پھیر نال ای ساں۔ میں وی اوہناں نال رل کے اپنی مردانگی دی دھاک بٹھاون لئی وارداتاں کر لیند سی۔ میں اوہناں نال وارداتاں تے کرداسی پرلٹ دے مال دی ونڈی وچوں اپنا حصہ نہیں اُگرا ہندا سی۔ ایہہ کم بس میرا شوق سی۔ میں اپنا حصہ وی بیلیاں نوں ای دے چھڈ داسی۔ انج بلی وی میرے توں بڑے راضی رہندے سن۔

اک واری انج ہو یا پئی میرے بیلیاں مینوں کلتے نوں اک کم سو پیا، نال ای آکھیا جے توں ایہہ چوری کر لوں تے توں سمجھ پگ گیا ایں۔ اسیں تیری پگ نوں من لوں گے۔ اوہناں دسیا، شادی پور وچ وڈے بازار دے کھبے منے چھیواں گھراے۔ او تھے اک جٹی اے۔ اوہدے ہتھاں وچ دس تولے دے سونے دے کڑے نیں۔ توں اوہ کڑے لہ کے لیاؤ نے نیں۔ مینوں اک زنانی دے ہتھوں کڑے لہ کے لیاؤ نا کوئی ایڈا اوکھا کم نہ لگا۔ سمجھ نہ آئی پئی بیلیاں نکی جیہی گل نوں کیوں اپنا چک دتا اے؟۔ اک ہنیری رات، میں اوس جھگے نوں جا پیا۔ کندھ ٹپ کے اندر لٹھتا تے جٹی ٹیاریوڑھے وچ کئی سستی پئی سی۔ مینوں موکلا ماحول ملن تے بڑی خوشی ہوئی۔ میں اڈول ای اوہدے کڑے لہ ہون داوس ماریا۔ کڑے لبہہ ای چلے سن، اوہدی اکھ کھل گئی۔ اوس مینوں وینی توں پھڑ لیا۔ میں بختیر ازور ماریا پر اوس توں وینی نہ چھڈا سکیا۔ مینوں گوہ ہویا، ٹیاری میرے توں تن گنا ودھ جان والی اے۔ اوہ منجے تے اٹھ بیٹھی تے میری بانہہ نوں مروڑا دے کے میرا سر اپنے پٹاں وچ نپ لیا۔ میری تے جیویں جان ای نکل گئی۔ انج لگا جیویں میں بگھیاڑا گے بکری وانگوں ہاں۔ میری واج میرے سنگھ وچ پھس گئی۔ اوس آکھیا توں آیا ایں تے

جنیا! جی آیاں نوں، تینوں کوئی نشانی دے کے موڑاں گی، تاں بے چیتے رہوے، تیرا کسے جٹی نال واہ پیاسی۔ ایہہ آکھدیاں ای اوس میرا کن پھڑ کے کھچیا، ادھاکن اوہدے ہتھ وچ ای رہ گیا۔ اوس توں چھٹاتے پنڈوں باہر جا کے ای ساہ لیا۔ مینوں بڑی نموشی ہوئی، اک سوانی نے میرے نال کبھی کار کر چھڈی۔ ایس ہونی توں مگروں میں اک کن ہمیش پگڑی وچ ای لکا کے رکھیا۔ ایس نموشی پاروں میں چوریاں کرنیاں وی چھڈ دتیاں۔ حتی گل اے پئی میرا ہن حق ای نہیں بنداسی۔

اپنے نال ایس چتاؤنی ہار ورتی توں مگروں میرے دل وچ اوس جٹی نال ویاہ کروا دی خواہش پیدا ہو گئی۔ ماپیاں زمانے دے و ہار موجب میرے ویاہ دی گل چھیڑی، پہلاں تے میں اگا ای پیر نہ لائے۔ اخیر میرے پیو نے مینوں گھیر لیا پئی تیری کوئی مرضی ہے تے دس، تیرا ویاہ اوتھے ای ہو جاوے گا۔ میں وی تے اوہناں نوں ایسے گل تے ای لیا ونا چاہندا سی۔ میں پیونوں اوس جٹی ٹیار نذیراں دا تھاں نکا ناس دتا۔ نال ای ایہہ تڑھی وی لا دتی پئی بے میرا اوتھے ویاہ نہیں ہوندا تے پھیر میں ویاہ ای نہیں کروانا۔ پورے تھینہ وچ میرے پیو دی بڑی گل سی۔ میرے پیونوں بوہے توں موڑنا کوئی سوکھا نہیں سی۔ میرے پیو نے میرے لئی نذیراں داساک اوہدے ماپیاں توں منگ لیا۔ منگ کہہ لیا؟ وہگانے ہاں کروائی۔ تھوڑے دن ای پئے تے ویاہ دے ڈگے وچ گئے۔ پیونوں اپنے اکواک پتر دے ویاہ دا چا ای بڑاسی۔ نذیراں میرے نال پرئج کے میرے گھر آ گئی۔ ہن اوہدی اک گل توں میں بڑا دکھی سی پئی اوہ مہینے وچ دو چار دن ای میرے گھر رہندی سی۔ بوہتا ویلا اپنے پیکیاں دے شادی پور وچ ای و ہاوندی سی۔

میں چوراں دانگی ساتھی رہ چکیا سی۔ میرے دل وچ شک تھھے پلیسے مارن لگ پئے۔ نذیراں میرے گھر جی کیوں نہیں لاندی؟ ایہوں پیکے کیہڑی کھچ اے؟ جیہڑی سوہریاں گھر وسن نہیں دیندی۔ ایس گل دی پرکھ پڑتا لئی میں شادی پور گیا تے کجھ دن لئی سوہریاں گھر تک رہیا۔ ا بے دو جی رات سی۔ میں گھیس وٹ کے پیاسی۔ میں ویکھیا پئی نذیراں ادھی راتیں اٹھ کے چورما کیتا، گوشت بھنیا سوڑھیا، روٹی پکائی تے پھیر ایہہ ساریاں وستاں اپنے نال باہر نوں لے گئی۔ میں گھرا نپدا لگدا لگا ندا اوہدے مگر ٹریا۔ اوہ پنڈوں باہر نہر دی من تے اک گلی وچ چلی گئی۔ اوتھے اک چنگا چوہر ملنگ بیٹھاسی۔ گلی نوں دو پاسیوں بارسن۔ میں ملنگ دے پچھوڑے والے پٹ چوں درختاں اولھے لگ کے ویکھن لگ پیا۔ اوہدے جان دیاں ای پہلاں تے ملنگ نے اوہنوں چنگیاں گالھاں واہیاں پئی: ”کل کتھے مرگئی سین۔ اج اپنی دیر نال کیوں آئی ایس“۔ نذیراں آکھیا: ”تیرا لگدا آیا ہو یا اے۔ ایس لئی مجھیاں دیر ہو گئی“۔ اوس ملنگ نے مینوں وی رج کے مند ابولیا۔ اوہناں نوں ایسے حالیں چھڈ کے میں اوہنیں پیریں اپنے منجے تے آ پیا۔ میرے آون توں گھٹنا کو مگروں نذیراں وی پرت آئی۔ اوس مینوں ستا ویکھیا تے دل نوں تسلی کر کے اپنے منجے تے جاسی۔

میریاں اکھاں نے جو ویکھیا سی، اوس منظر نے میرے اندر بھانجھ بال دتے۔ اگلے دن میں شہر گیا تے اوتھوں اک ستھرا جیہا پھرا خریدیا۔ باقی دی دھاڑی اوہنوں لگ کے تیز کر دیاں کڈھی۔ پھرے دی دھار ہواورگی کر کے، پھر ارہ وچ ای لکا کے میں شامیں دینہہ ڈبن توں پہلاں گھر آ گیا۔ اپنے چہرے بٹھرے توں میں کسے نوں کوئی گل معلوم نہ کروائی۔ رات پئی تے ادھی راتیں مڑاواہاگے والی کار ویکھی۔ اوہ نکلی تے مگروں ای میں اٹھ ٹریا۔ ہن میں گھرا نپدا نہیں گیا، سگوں راہ وٹا کے اوس توں وی پہلاں ملنگ دی کنڈ آلے پاسے جھنڈ وچ مورچہ لا کے بہہ گیا۔ اوہ بڑی لٹک مٹک نال مورنی وانگوں پیلاں پاؤندی، اداواں کر دی ملنگ تائیں اڑی۔ ملنگ نے تے اوہنے دوہاں نے رل کے روٹی کھا دھی۔ گئے لاڈیاں کیتیاں پھیر اوہ نہر کنڈھے لگے نلکے توں پانی لین لئی جھری چک کے ٹری پئی۔ مینوں ایسے ویلھ دی تاک سی۔ میں اڈول ای جھنڈ چوں نکلیا تے ملنگ دی کھتی وچ پورے زور نال پھر اماریا۔ ملنگ داسر لٹھ کے اوہدے ساہمنے والے بوہے وچ جا پیا۔ میں اوہنیں پیریں پھیرا اپنے مورچے وچ لگ گیا۔ اوہ پانی لے کے پرتی تے اوہدیاں اکھاں اگے ملنگ دادھونوں لتھاسر تے تڑ پھداسریر سی۔ اوہ انتقام دی اگ وچ واورولے وانگوں گلی دے چھیرے گھمی۔ ہرکھ تے غصے نے اوہنوں پاگل کیتا ہو یا سی۔ اوہدی ایس حالت توں مینوں بڑا خوف آیا۔ میں موقع پا کے جھنڈ چوں نکلیا تے بلی وانگوں ٹردا ہو یا بناں کسے کھڑک بڑک توں آ کے اپنے منجے تے گھیس وٹ کے پے گیا۔ ایس رات اوہ رات مڑن دے نیڑے گھر مڑی۔ اوہنے آ کے مینوں بڑے گوہ نال ویکھیا، اوہدی جاچے میں گھوک ستا ہو یا سی۔

دینہہ چڑھیاتے ٹکڑ پانی کر کے میں اپنے گھروں میں اپنے بیونوں گھلا دیتا پئی اوہ نذیراں نوں لے آوے..... نذیراں گھر آگئی۔ ہن اوہ دُکھی دُکھی تے گواچی جیہی سی پر اوس کدی پیکے جان داناں نہیں لیا۔ پنج سال بیت گئے۔ ساڈی سوہنی مھدی رہی۔ اللہ نے اک پتر وی دے دتا۔ بڑا سوہنا، من موہنا، باوا جیہا۔ میرا پتر جلال ساڈے تیر دی جان سی یاں انج پئی سارے تیر دی جان اوہدے وچ سی۔

سیالی رت دی رات سی۔ واڑے وچ مجھ سو پئی اوس کئی دتی۔ ساڈے لئی دُدھ دے دھارے حیاتی دے آسرے ورگے ہوندے نیں۔ اجیہے ویلے خوشی اندروں پھندی اے۔ دو تن گھنٹیاں مگروں میں نذیراں نوں کہیا پئی: ’’جا کے ویکھ کے آ، مجھ نے جیر سٹی او کیہہ نہیں؟‘‘۔ اوس تیرت جواب دے دتا: ’’میںوں ڈر لگدا اے‘‘۔ میرے مونہہ دا جنڈرا جانے کیوں بناں چاہیوں ای گھلھ گیا: ’’تینوں ادھی ادھی راتیں ملنگ کول جان دیاں تے ڈر نہیں لگدا سی‘‘۔ میرا ایہہ آکھنا سی۔ اوہدی چانچک دیہہ ای پلٹ گئی۔ اوہ پھری ہوئی شیرنی وانگوں چھال مار کے مجھے توں اٹھی، اوہدے ہتھ گواہا سمبرن آلا پھوڑھا آیا، اوس گھما کے پھوڑھا ماریا۔ میرے موڈھے تے آوجا۔ اوہدیاں اکھاں وچ دیکھیاتے میںوں موت نظر آئی۔ اوس پھیر پھوڑھا لاریا، میں اوہنوں دھکا دے کے دبوٹ کنڈھ ٹپ گیا۔ بے نہ نسدا تے اوہدے ہتھوں بچد انہیں سی۔ اندر سوت وچ مٹی دے تیل دا بھریا پپا پیاسی۔ اوس اپنے آپ اُتے تے پوری سوت اچ تیل چھڑک کے اگ لالئی۔ اندرے ای سڑ موئی۔ میرا تن سال دا جلال وی اوس اپنے نال ای ساڑ لیا۔ ایس توں مگروں پھیر میں ویاہ ای نہیں کروایا، باقی دی ساری حیاتی ایسے ہرکھ وچ لنگھ گئی پئی میں بھیت نہیں رکھ سکیا‘۔

’’بھیت کھلھن تے اوہ وی تے گل نہ جرسکی‘۔

انوردی ایس گل دا عزیز ڈوگر نے کوئی جواب نہ دتا۔ ہوکا بھر کے اُٹھ کھلوتا: ’’لے وی بیلیا! پندھ کھوٹا پیا ہوندا اے۔ میں چلنا ہاں، اللہ بیلی‘۔ ایس گل نوں چالھی ورھے بیت گئے نیں پر انوراج تائیں ایسے بھیت وچ گواچا ہو یا اے۔ اوہنوں تھاؤں تھائیں بھیت دیاں پھلجھڑیاں دسدیاں نیں۔



نگار

کالی بولی سیتل رات وچ نسرین منجی تے پئی اپنی بیماری نال آخری لڑائی لڑ رہی سی۔ حیاتی ہتھماں چوں بالوریت دے وانگوں پل پل کر دی جا رہی سی۔ ڈُبکیاں کھاندے سا ہواں، تارے لگدیاں اکھاں دے ایس سے اوہدی دھی ارم تے سہیلیاں ورگی بھین دامنڈا صابر اوہدے کول بیٹھے ڈکوڈو لے کھاندی حیاتی دے بے مہارے پرتاوے ویکھدے پئے سن۔ اوہ وی کدی کدی اکھاں کھولدی تے بے وسی دیاں نظراں نال دوہاں نوں اک پل ویکھ کے پھیرتوں پکاں دا بوہا بھیڑ لیندی۔ مجھدے ہوئے دیوے دی لاٹ وانگوں چانچک نسرین دے جئے وچ اک عجیب توانائی تے جان جیہی آگئی۔ اوس اپنے دوویں ہتھ چلے تے اک نال ارم تے دو بے نال صابر دی وینی پھڑلئی تے پھیرا دھنہ ارم دا ہتھ صابر دے ہتھ وچ پھڑا دتا۔ اک ہچکی دے نال اکھاں چوں دو اتھر وکرے تے نسرین حیاتی دی لڑائی ہار گئی۔ اکھاں بے نور تے جشٹھنڈا سیت ہو گیا، بلھاں اُتے تے پہلاں توں ای چُپ چسیت سی۔ ارم تے صابر نے گھاہرے نسرین نوں واجاں مارنیاں شروع کردتیاں..... پر بھلا مومے کدوں مُدے نیں؟ ہولی ہولی آوازاں چیک چھاڑے وچ بدل گئیاں تے آٹھھی گوانڈھی نیندروں اُٹھ کے نسرین دے گھر آگئے تے نسرین دے مومہ تے کپڑا دے کے بھونیں تے ستھر وچھا کے بہہ گئے۔

جاندیاں رتاں دا کون کوئی ہوندا اے؟ نسرین دے خاوند اللہ وسائے نے تے اوہدے ولوں چروکنا ای مکھ موڑیا ہو یا سی۔ اوس نوں اوہدے نال یاں اوہدی بیماری دے ستاپ نال کہہ لگے۔ لوکاں اوہنوں نسرین دے مرن دا دسیا تے اوہ وی لوکاں دا مومہ رکھ لئی گھریں آ گیا۔ اچے نسرین دی قبر دی مٹی وی نہیں سکی ہونی پئی اللہ وسائے نے ارم دے بال پئے دا بہانہ کر کے تے گھر دا بوہا کھولھن لئی نواں ویاہ وی رچا لیا۔ جیویں نسرین ای ایس نوں سبجوگ دی روک سی۔ نسرین مری تے اللہ وسائے لئی راہ سدھ پدھرا ہو گیا۔ اوس نوں تے پہلے وی گھر ولوں کوئی چننا نہیں سی تے ناں ای گھر دی کوئی چننا سی۔ جیویں رب دا کرنا جو وی ہو یا سبھ کجھ اوہدی ای مرضی داتے وارے دا ہو یا، انج اوہدے وارے نیارے تے ہونے ای سی۔

ارم تے صابر جوانی دیاں پہلیاں پوڑیاں چڑھ رہے سن۔ اوہناں نوں ماں دا جانندی واری داسنہیا وی یاد سی۔ اوہ جدوں وی اک دو بے نوں ملدے تے ہورویاں جھیاں مٹھیاں مٹھیاں نظراں نال ویکھدے۔ دوویں ای وچلی گل دے بھیت نوں پاگئے سن پر دوویں ای آوندے سے دیاں جھکھڑاں توں انسوہیں سن تے اپنے آپ نوں اک دو بے توں لگا وی رہے سن۔ خواہشاں دیاں کلیاں اچے اپنی باشانوں اپنے ای اندر بوچ کے خواہاں دے کھڈو نیاں نال کھید رہیاں سن۔ ارم متیر ماں دی کوڑ پھک وی من دی موج وچ تے صابر دے خیالاں وچ جر جانندی سی۔ پیو دے پیار ولوں تے اوہ جمدی ای یتیم سی۔ ہُن اوہنوں صرف اک صابر دیاں ان ڈٹھیاں تے ان چھوہیاں چاہتاں دا ای آسرا سی تے اوہ ایس آسرے نوں اپنے لئی جین جوگاتے تھیرا جانندی سی۔

صابر دا پیو صدیق صابر دے کچی عمر دے کیتے قول قراراں توں واقف نہیں سی۔ اوہ اللہ وسائے دے وہار ورتاوے پاروں وی اوہدے نال رشتے داری گنڈھنا تے ڈوردی گل اے، میل میلاپ نوں وی اپنے تائیں چنگا نہیں جاندا سی۔ صابر وے ویاہ دیاں گلاں ہون لکیاں تے صابر بڑے اشارے کیتے پر اوہدے پیو دا دھیان ارم وٹے نہ گیا۔ اک تھک کے صابر نے اپنی ماں نوں ساری دل دی کھولھ سنائی۔ ماں نے اوہنوں تسلی تے بڑی دتی پر اوہ صدیق اگے صابر دیاں خواہشاں نوں تے بال پئے دی ہوئی گل نوں جیوند اکرن لئی نہ کھڑوسکی۔ صدیق نوں نونہہ بناون لئی اپنے بیلے برکت دی دھی پسند آگئی۔ اوس اوہدے نال گل ٹور لئی تے پھیر چھیتی ای گل پکی ہو گئی۔ صابر بڑا کھور وکھڑو کیتا پر اوہدی اپنے ڈاڈھے زہری پیو اگے کوئی پیش نہ گئی۔ صدیق نے برکت دی کڑی نال اپنے منڈے دے ویاہ نوں اپنی اکھ انا دا مسئلہ بنا لیا تے صابر نوں وی سرسٹ کے گھر دی عزت لئی تے پیو دے آدر بھالئی گل منی ای پئی۔

ارم نوں پتا لگاتے اوہ بونٹل جیہی گئی۔ اوہدے تے جیویں سارے ای پھلاں ورگے خواب سڑ کے سواہ ہو گئے۔ کڑی سی، لاج دی ماری، موہوں اُپھ وی نہ کرسکی۔ جدوں صابرا برای اپنے گھر دیاں آگے نہ کھڑوسکیا تے ارم وچاری کہندے آسے کوئی حق جتانندی۔ رشتے داراں دے اک ویاہ وچ دوہاں داٹا کر اہو یا پراوہ مٹھی مٹھی دیکھنی ہرکھ حوالے ہو گئی سی تے اک ڈونگھی اُداسی وچ دوہاں دلاں دے بوہے بھڑے ہوئے سن۔ ارم داموقع لگاتے اوس ویلھ دیکھ کے صابر کولوں پچھ ای لیا پئی: ”صابر میری مردی ماں نے جاندی واری تیرے ہتھ بانہہ پھڑائی سی، اوہ کیہہ مجبوری سی جو توں دنیا دی پرہیا وچ میری بانہہ چھڈ کے کسے ہو ردے پلوناں جاتی دے قول قراراں دی گنڈھ نھن لگ پیا ایں؟ کیہہ اوہ میرے نالوں ودھ سوہنی اے؟ کیہہ اوس نے میرے نالوں ودھ کے من وچ تیرے پیار نوں پالیا اے؟“۔ صابرا تھے وی بزدل ای نکلیا تے موہوں کچھ وی نہ پھٹیا۔ ہن اوہدے کول آکھن بولن نوں ہے وی کیہہ سی؟۔ اوہدی چُپ نوں دیکھ کے ارم آکھیا: ”صابر توں قرار ہارے نیں، میں اج وی اپنے قولاں دی پکی آں، میں کڑی آں تے کڑیاں صرف اک واری تے اکودے ای خواب دیکھدیاں نیں، توں یاد رکھیں، میں مردے دم تائیں اپنی ماں دی پھڑائی بانہہ داپا لن کراں گی، کیویں کراں گی؟ ایہہ میں نہیں جاندی، رب ای جاند اے“۔

صابر نال ارم دی ایہہ ملاقات آخری ملاقات ای ثابت ہوئی۔ ارم نوں صابر دا بے وفا ورتا راتے نگلا پنا گھن دے وانگوں کھا گیا۔ اوس نے کسے آگے اپنے من دا بھیت نہ کھولھیا تے ایس بھیت دے دکھاں دی بارش نال اندرو اندری ای کھر کھر گئی۔ آکھن نوں تے بڑا علاج ہو یا بڑے سیانیاں اپنے اپنے واہ لائے پر کسے دی وی کوئی پیش نہ گئی۔ کسے توں وی اوہدی بیماری نہ بچھی گئی تے دناں وچ ای ارم ماں دی پواندی جاسٹی۔ انج اوس اپنی گل نوں پگا لیا۔ ارم صابر دے ویاہ توں پہلاں ای ماں نوں ایہہ دسن لئی ٹر گئی: ”نی بھولے مائے! دھیاں انج نہیں پر بچدیاں ہوندیاں۔ ایہہ دنیا لو بھ لالچ دی تے جیوندیاں دی دنیا اے۔ ایس دنیا وچ کوئی اجیہا درد نہیں جیہڑا درد ونداوے یاں رُلایاں محبتاں نوں گل لاون دا سہڑا سہڑے“۔

ارم دی موت نے صابر نوں نگڑی سٹ ماری۔ گھر دیاں نے اوہدی اداسی تے پریشانی دا ایہو صل لبھیا پئی اوہدا ویاہ کردتا جاوے۔ عورت بندے دادل لا ای لیندی اے۔ بندہ تے ٹہنی ٹہنی اڈاریاں مار دے پکھو آں وانگوں ہوندا اے۔ ایہدے من دا بوہا موکلا تے ویڑھا بڑا گھٹھا ہوندا اے۔ ایہہ ایہدے وچ اپنے تائیں رونقاں لائی رکھدا اے۔ صابر دا ویاہ بڑے ٹھاٹھ باٹھ نال تے دھوم دھڑلے نال ہو یا۔ ساریاں انگاں ساکاں نے اپنے اپنے چا پورے کیتے۔ صابروں اپنے ویاہ وچ رُجھ جیہا گیا۔ ارم ہن اوہدے لئی بیتی رات دا سھنا سی تے اوہدی ہوون والی ووہٹی آصفہ اوہدے لئی دن چڑھدے دی لالی سی۔

اوہ ویلا وی وچ پیا جیہدے لئی اپنے کھیکھن کیتے گئے سن۔ پہلی رات صابر چاواں تے اراماناں دے ڈھیر سارے گل دستے لے کے آصفہ دی سچی ہوئی بیچ ول ٹریا۔ پیر پیر تے خوشیاں ڈلھ ڈلھ پیندیاں سن۔ دل دی دھڑکن نوں محبت دے گیتاں لئی ساز بنی ہوئی سی۔ اوس خوشی پاروں کنبدیاں بُلھاں نال آصفہ نوں محبت بھر یا سلام پیش کیتا۔ آصفہ اک پل لئی وی تے نہیں کھنچی سی تے ناں ای جھکی سی۔ اوس تڑت ای صابر نوں ٹھاک دتا۔ اوہ انجھک ہو کے وگا تک بول رہی سی: ”ٹھیک اے! لوکاں بھانے تیرا میرا ویاہ ہو گیا اے پر ایس بدو بدی دے ویاہ نوں میں نہیں مندی، میرا جشہ تے میری روح کسے ہو ردی امانت اے۔ تیرے لئی چنگی گل ایہو ای اے پئی مینوں ہتھ نہ لاویں، میرے مایاں اپنی ضد جٹی اے تے میں وی اوہناں دی ای دھی آں، جیہدی آں، دلوں بجانوں ہمیش اوسے دی ای رہواں گی“۔ صابر دے سہرے نوں اکوای لب نے ساڑ کے سواہ کردتا۔ آصفہ دا جواب سن کے صابر دیاں لتاں وچ جتے دا بھار سہارن دی سکت نہ رہی۔ اوہ بونٹلیا تے بھگوتر ہو کے اٹوای ہلے نیہوں کھری کچی کندھ وے وانگوں ڈھے گیا۔ اوہنوں اپنے جتے دیاں ساریاں رگاں سھنیاں دیاں کچیاں تنداں وانگوں ٹھدیاں ہونیاں محسوسیاں۔ صابر نوں انج لگا جیویں پچھتاویاں نے باہوں پھڑ کے اوہنوں چلدی گڈی چوں تھلے دھریک لیا ہووے۔

مٹھاپانی

مراد مرزا رحمت علی دے ڈیرے تے سویر توں ای چُپ چیتا جیہا آ کے بیٹھ گیا۔ دینہہ ڈ بن نوں آیا پر مراد نے کوئی گل نہ چھو ہی۔ سارے مجلسی لوک اپنے گھراں نوں ٹر گئے تے مراد نے چانچک اُٹھ کے رحمت علی دے پیر پھڑلئے۔ رحمت علی مراد دی ایس اُ بھڑ واہی او بھڑ جیہی کار تے بوتل جیہا گیا: ”مراد کیہہ گل اے؟ انج کیوں پیا کر دا ایس؟ مینوں شرمسار نہ کر، گل کھولھ پئی کیہہ گل اے؟“۔ رحمت علی دے پچھن تے اوس آکھیا: ”اج میں تہا تھوں کجھ منگن آیا واں..... تر لیاں منتاں نال کجھ دین آیا واں۔ تُسیں بڑے مان والے او، میرا مان رکھ لو“۔ رحمت علی آکھیا: ”مینوں تے تیری گل دی کوئی سُرسار نہیں لگی، کھولھ کے گل کر، بجھارتاں کیوں پانی جانا ایس؟“۔ مراد دھون نیوا کے گل چھو ہی: ”میں اپنی دھی رانی زینت داویاہ تہا ڈے مُنڈے حنیف نال کرنا چاہنا واں۔ دھیاں والے انج تے نہیں کر دے ہوندے پر میں تہا ڈے گھر دیاں پچھو کڑیاں محبتاں نوں تے مہربانیاں نوں ویکھ دیاں ہو یاں تہا ڈے نال رشتہ جوڑنا چاہنا واں۔ مینوں وچلیاں و تھان دی سُراے، ایسے پاروں تہا ڈی بنیتی پیا کرنا واں پئی میری منت قبول کر لو۔ تہا ڈی ایس مہربانی نال میں وی جیوندیاں وچ ہو جاواں گا“۔ رحمت علی گھڑی پل لئی سوچیا تے مراد نوں ہاں کر دتی۔

رحمت علی دی آل اولاد نوں ایس گل دا پتا لگاتے گھر وچ بڑی چھنجھ پئی، ر پھڑ رولے بنے: ”ساڈے پو داد دے داھتھ بھرن والا ساڈا رشتے دار کیوں بن سکد اے؟ ایس اپنی نسل نہیں وگاڑنی۔ اے نوں خورے کیہہ ہو گیا اے؟ بناں سوچیاں سمجھیاں ای ہاں کر دتی اے“۔ رحمت علی ہر ہرجی دے موہوں ون ون دیاں گلاں سُنیاں پہلاں تے ایس نا بری دی کسے نوں مجال نہیں سی، اج کیہہ بنیاں؟ اوس گوہ نال ساریاں دیاں سُنیاں تے پھر سیا پھ نال اک دینہہ ساریاں نوں کٹھیاں کر لیا۔ اوہ ساریاں دا اُبال ویکھ چکیا سی، ہُن پرتا وے دی او ہدی واری سی پر اوہ تے سدا توں ای نگھے سجاتے سولھ ملوک و تیرے والا ساڈ بندہ سی۔ اج وی بڑے ننھے ننھے مٹھے مٹھے بلارے نال اوس سبھ نوں سمجھایا: ”پُتر و! گل ایہہ وے پئی دھی والا میرے بوہے تے آ کے بیٹھ جاوے تے میتھوں اوس نوں ہٹا کے جواب نہیں دے ہوندا۔ میں ایس رشتے وچ کوئی وی خرابی نہیں ویکھدا۔ ناں ایہدے وچ ساڈی کوئی کھنامی اے۔ مراد ساڈا ویکھیا بھالیا پُرا نا خدمت گار اے تے او ہدی دھی زینت وی بڑی سوہنی سیانی نیک تے سگھو کڑی اے۔ جے انج او ہدارا بھارا رضی ہوندا اے تے آپاں وی گھاٹے وچ نہیں آں۔ رہی خاندانی و ڈیانی دی گل، تے پُتر و! پاکستان بن مگروں پٹھلی اُتے ہو گئی اے۔ اج دے دے و ہار نال ویکھینے تے ایہہ ساریاں ای کوڑیاں گلاں نیں۔ ٹھیک اے، حصار دے مغلاں وچ تے پاو لیاں وچ بڑی تھ سی، ایہہ ساریاں پُرانے سے دیاں گلاں نیں۔ اج نال میل نہیں کھاندیاں۔ اج جیہو او وی عزت دی روٹی کما کے کھا رہیا اے، اوہو ای بڑا چنگا تے عزت دار اے۔ بڑارے دی ٹٹ بچ وچ سبھ کجھ ای بدل گیا اے۔ تُسیں اپنے ول ای دھیان مار لو، ہُن اوہ گلاں کتھے نیں؟۔ گواچی گل دار یڑھکا پاو نال یاں ڈانگ تے نگ کے شملہ اُچا کیتیاں پگ اُچی نہیں ہو جاندی۔ مورکو! میں جو وی کیتا اے، سوچ سبھ کے کیتا اے۔ دوجی گل ایہہ پئی میں ہُن زبان دے بیٹھا واں، قولوں ہرناتے زبانون پھرنا وی تے بے عزتی والی گل اے“۔ ساریاں توں ای ایہناں گلاں دا کوئی موڑا نہ بنیا۔ سارے ای چُپ تے اپنی اپنی گنجلی وچ وساں گھول کے رہ گئے۔ انج حنیف داتے زینت داویاہ ہونی دی ہوند و انگوں ہو کے ای رہیا۔

ویلے نے پھیرا جیہے پرتا وے کھا دھے سبھ کجھ ای بدل گیا۔ جیویں مونہہ زور ہنیری نگڑے تے پُرانے رکھاں نوں بھوانیاں دے کے تے جڑوں پُٹ کے اُلٹا کے ماردی اے تے ککھ کائیاں نوں واورو لے آسمان دی ٹیسی تے جا پڑاندے نیں۔ ایہہ وکھری گل اے پئی اخیر ایہناں بھوئیں تے ای ڈگنا ہوندا اے پر ہلارے چڑھیاں دے چسکے او ہناں نوں ایہہ گل سوچن ای کدوں دیندے نیں۔ حنیف دا پُتر اقبال جوانی چڑھیا تے اپنے مامے دی دھی نجمہ تے رتجھ پیا۔ زینت نے اپنے بھرا اکبر نال ساک دی گل کیتی تے جیویں اوہ ہاں کرن نوں تیار ای بیٹھا سی۔ دوویں پاسیوں منوتی سی، منگنی دے شگن وی ہو گئے تے زمانے دے و ہار ورتارے موجب عیدیاں شہر اتاں دی پگن تے پُجن لگ پئیاں۔ اکبر دی سوانی

سلمیٰ کچھ ہو رو میں سبھا دی زانی سی۔ اوہدے اپنے اڑی اڑے تے ٹھک سن۔ اوہنوں ایہہ گل منوں چنگی نہ لگی پرویلا لاگئی۔ تریا چلتر نال اوس اڑنگی بھڑنگی کھیڈ کے پہلاں تاں اکبر دی اپنے بھرا سلم نال چھنچھ پوائی۔ اکبر دے کن اپنے کو بھرے پی اوہ سارے ای ٹبر توں نکھر کے کلمکارہ گیا۔ سانجھ کھنڈ گئی۔ ونڈاں پے گئیاں تے کندھاں ہو گئیاں۔ سلمیٰ دامن وی موج لئی راہ موکلا ہو گیا۔ سلمیٰ تے اکبر دوویں جی بیمار سن۔ آکھن نوں تے کوئی روگ نہیں سی، پر پھیر وی دوویں روگی سن۔ انجے ای جیویں ہر دھن دولت دا بجا رہی تے ہوس دی لکک والا روگی ہوندا اے۔ سلمیٰ نے اکبر دی دولت رنج ہنڈائی تے اکبر نوں لو بھ دی لت وچ اٹھا کر دتا۔ ہُن اوہنوں یاں تے سلمیٰ دسدی سی یاں دولت دی اچھیا۔ سارے ای رشتے ناتے لو بھ دے اٹھے ہڑ وچ گواچ گئے سن۔ سلمیٰ دے پیچے ہوئے کنڈے پنگر کے جھاڑیاں بن گئے تے اکبر پر کینچ پکھیر و وانگوں ایہناں جھاڑیاں وچ پھس کے لہو لہان ہو رہیا سی۔

سلمیٰ نے اقبال لئی جیہڑا تر پیا سی ہن اوہنوں سیاڑ دیون دا ویلا آ گیا سی۔ اوس اکبر نوں ولاں چھلاں دی ڈھاک تے چڑھا کے مجبور کر دتا پئی اوہ اپنے بھنیوس نوں اپنی دھی نجمہ دا ہتھ دیون توں انکاری ہو جاوے۔ انج اوہدی دوہاں پاسیں کو نکلدی سی۔ اقبال ولوں وی تے نجمہ ولوں وی، جیہڑی اکبر دی دھی سی تے اوہدی موئی سوکن دی جیوندی نشانی سی۔ سیانے آہندے نیں پئی جدوں جیب بھر جاوے تے بھیجا خالی ہو جانا اے۔ بھیجا سکھنے بھانڈے رنگا ہووے تے پھیر بندے نوں ڈھور ڈنگر وانگوں من چاہے راہ تے ہلکا جاسکدا اے۔ اکبر نے اپنی بھین زینت تے بہنوئی حنیف نوں بلایا، آپ تے اوہ مٹا مینا بن کے چپ رہیا تے سلمیٰ نوں چودھر دے کے اٹے کر دتا۔ ایویں جا پداسی پئی اکبر عورت ذات اے تے سلمیٰ کھسم اے۔ سلمیٰ بڑیاں اُبھڑا بھڑا گلاں کیتیاں، ہتھاں نوں نچا نچا کے طعنے مہنے مارے: ”دتسیں تے آؤندے سو سال تائیں وی امیر نہیں ہو سکدے، تہاڈے ورگے ویلھیاں وانجھیاں تے پھکواں نوں میں اپنی دھی کیوں تے کیوں دے دیاں؟ تہاڈی بھل مانسی نوں تے شرافت نوں میں چلھے پانا اے؟ رکھوں اپنیاں تعلیماں اپنے ای گھر۔ وڈے خاندانی۔ پلے نہیں دھیلا تے میلا میلا کر دے پھر دے او۔ ساڈی دھی داناں وی نہ لیا جے، ساتھوں بھیڑا کوئی نہ ہوسی“۔ حنیف آکھیا: ”اوہ تے ہن وی کوئی نہیں ہیگا۔ میں نجمہ نوں دھی بنا کے اپنے گھر لے جانا چاہندا سی۔ ایہہ گل ٹھیک اے پئی میں مل خرید کے نہیں لے جاسکدا پر جدوں تسیں اپنی دھی لئے منڈی لاؤ تے مینوں وی واج مار لیا جے، خورے ایہہ ہما تڑ سھناں توں ودھ بولی لا دیوے۔ ایہہ وی سوچیا جے پئی نجمہ دے ناں نالوں اقبال داناں تسیں جناوی وس مارو دکھ نہیں کر سکدے او“۔

زینت تے حنیف پت لہا کے گھر پرت آئے۔ اقبال نوں گل دا پتا لگاتے اوس دے کالجے کجھی سٹ وجی۔ نجمہ اوہدا پیار سی تے اوہنوں پیارول اُلا ریا وی نجمہ نے ای سی۔ اوہ تے سوچ وی نہیں سکدا سی جیہڑا اور تارا ویلا اوہدے نال کر گیا سی۔ اقبال دادل ٹٹ گیا۔ جیہڑوں چوٹ لگے اوہو ای جاندا اے۔ دل ٹٹن نال دنیا پھٹ جاندی اے۔ اوہدے دل وچ عشق تے انتقام دیاں لبناں سانجھیاں ہو کے بل رہیاں سن۔ اوہ کدی عشق دی لب وچ لوہیا جاندا سی تے کدی بدلے دی لب اوہدے لال خون توں اوہدا پتا چھدی سی۔ اوہدا جی اچاٹ ہو گیا سی۔ اوہنوں تھوڑا دتا گیا سی تے تھوڑا کیا بندہ کمان چوں نکلے ہوئے تیر وانگوں ہوندا اے تے نشانے نوں خوب سہاندا ہوندا اے۔ وڈو ڈیریاں دیاں تے ماں پیو دیاں سبھا و نیاں اوہنوں گالاں وانگوں لگدیاں سن۔ مٹاں دیون والے کو مت تے زہر۔ ہرکھ دیاں چو بھاں نے اوہنوں اینا کوہلو نیا سی پئی ہن اوہ کدی مرن دا سوچدا سی تے کدی مارن دا۔

مرن مارن دی دُبا وچ ای اقبال ڈھلدی دو پہریں نیلے وچ اکلا بیٹھا ونجھلی دی تان تے دل داساڑ پھوک رہیا سی:

ہیراں ہور جہان تے لکھ ہوسن نہیں رانجھیاں دی کوئی تھوڑ ہیرے
 آپ پری بن کے اڈن ہار ہوئی یوں سانوں عشق دا جن چوڑ ہیرے
 ایس دُکھ بھری تے ہجر و چھنی واج نوں سن کے اپنی کٹی وچ بیٹھے وراگی بابا موج نوں اچووائی لگ گئی۔ اوس توں ہرکھ دی جھال نہ جھلی گئی تے واج دل نوں ٹر پیا۔ اوس ملگ دینی آ کے اقبال دے موڈھے تے ہتھ رکھ دتا: ”جو انا! لگدا اے ڈونگی تے کجھی سٹ کھا دھی او“۔ اقبال نے کوئی جواب نہ دتا پر بابا موج دے احترام وچ اٹھ کے کھڑا ہو گیا۔ وراگی بابا ہور ویں دُنیا دا بندہ سی، خورے ایسے پاروں سارے اوہنوں بابا موج آہندے سن۔ سارے ای اوہدی درویشی دے مانی سن، پر اوہدی لگی نوں تے کجھی رمزوں کوئی وی نہیں پچھاندا سی۔ سارے جان دے سن پئی بابے

دی مالک نال لو لگی اے، پراہیہ لو کیوں لگی اے؟ ایس لکوں گل توں سارے ای انسوہیں سن۔ دکھ سا بچھا ہو یا تے با با اپنی جھونپڑی چھڈ کے دل دے روگی دے درشن نوں اُتر پیا۔ بابا موج نے سرتوں پیراں تائیں اقبال نوں دیکھیا جانچیا تے پھیرا گے ودھ کے گل نال لالیا۔ گلوکڑی پائی تے پتا لگا اقبال دی بنگل وچ بندوق وی اے۔ بابا اوہنوں باہوں پھڑ کے جھونپڑی ول نوں لے ٹریا۔ اقبال کوئی گل بات کیتیاں بناں بالک یاں چیلے وانگوں بابے دے چکھے چکھے ٹریا۔ جھونپڑی وچ اپڑ کے بابے نے جھجری چوں مٹی دے کورے وچ پانی بھریا تے اقبال نوں پین لئی دے دتا۔ اقبال تے جیویں صدیاں دا ترہا یا سی، اکو ڈیک وچ سارا پانی پی گیا۔ بابا موج اوہدے ساہمنے آ کے بیٹھ گیا، اقبال نے وی اپنا دل کھولھ کے بابے اگے رکھ دتا۔

بابا موج نے اقبال نال باتاں کیتیاں، اوہنوں کوئی سمجھاؤ نیاں نہیں سمجھائیاں۔ ساریاں رمزیاں اقبال اگے آپوں کھلدا یاں گنیاں۔ اوہ پلاں وچ ای جان گیا پئی لو بھ دی لا بھ مندی اے۔ دولت آپ وی بے وفا بے چین اے، جیہدے کول ہوندی اے اوہنوں وی سکون تے قرار ولوں وانجھا کر دیندی اے۔ ایسے بے چینی تے بے امنی نے دنیا دے سارے رپھڑ پھیرے پیدا کیتے نیں۔ بابا موج تے اقبال دے وچکار اک دلی ناتانگ پیا۔ انج لگا جیویں چراں دے وچھڑے ہوئے تے گواچے ہوئی قدرت دی کھیڈ نے پھیرتوں ملادے ہون۔ اقبال نوں بابے نال مل کے سکون محسوس ہو یا۔ اوس رات اوہ گھر جا کے ہولے پنڈے نال اپنی نیندرے ستا۔ پھیرتے ایہو وتیرہ بن گیا۔ مینہ ہووے، ہنیری ہووے، دھپ ہووے، چھاں ہووے، اقبال بابے دی جھونپڑی تے ضرور حاضری دیندا۔ اوہ جدوں وی بابے کول آؤندا اوہنوں انجے لگدا جیویں بابا وی بس اوسے دی اڈیک وچ دھونی رمانی بیٹھاسی۔

ہولی ہولی اقبال دا مکھ مہاڑ بدلدا گیا۔ اوہدے دماغ وچ ہن کوئی وی گنجھل بن دی، اوہ بابے کول آ کے گھنڈی کھولھ لیددا۔ بابا کسے نوں وی کجھ نہیں دسداسی ہر گل وچ گل دا پردہ رکھداسی پر اقبال داتے معاملہ ای ہورواں جیہاسی۔ اتھے بابا انت تخی سی۔ اوس اقبال نوں دنیا دی اگ وچ سٹر کے سواہ ہون توں بچالیا تے اوہنوں مُٹک تے عنبر وانگوں بنا دتا۔ ہن اوہ جدوں اپنے من دی اگ وچ سلگدا سی تے سٹرانڈھ نہیں ہوندی سی۔ سگوں آل دوالے بات دی واشنا کھل جاندی سی۔ ایس رنگ ڈھنگ نے ساریاں نوں ای موہ لیا سی تے حیران کرتا سی۔ اقبال حیاتی دی گنہ نوں پا گیا سی۔ اوس موہ مایا نوں چھڈ کے محنت نال یاری لائی۔ محنت کر دیاں کر دیاں اوہ ایہہ چتاؤنی پا گیا پئی حیاتی ایئی گو تھوڑی اے، ایہدے وچ کوئی اگو ویلے دولت نوں تے صدق صفا دی راہے ٹر کے اپنے من دے ماہی نوں نہیں پاسکدا۔ دوہاں وچوں اک دا فیصلہ کرنا پیندا اے تے دوہاں وچوں اک ای لہدا اے۔ محنت عزت نال چوں لئی ضروری اے، پر جیون دی مٹھ دولت نہیں جے، حیاتی دے سکے روگ تے جوگ ہور نیں۔ خوشی تے سکھ شانتی دولت وچ نہیں، حیاتی دی کجھی گنہ نوں جان کے محبت پیارتے بھلائی کرن وچ اے۔ جیہڑا سبھ دی بھلائی دی بھال وچ اے۔ اوہ سچے جیون دا جانو اے تے اوہو ای حیاتی مانن دا آدر رکھدا اے۔

اک دینہہ اقبال گھبرا ہوا بابا موج کول آیا:

’باباجی! ایہہ کیہہ ہو گیا اے؟‘

’کیہہ ہو یا پتر!‘

’باباجی! میرے مامے اکبر دی بیوی سلمیٰ مامے دے ای ڈرائیور نال نس گئی اے‘۔

’پھیر کیہہ ہو یا؟ ایہدے وچ پریشان ہون یاں گھابرن والی کیہڑی گل اے؟ پتر! لو بھ دی لا بھ تے جنس دی ہوس وچ انجدا ہوندا ای رہندا اے۔ تیری مگنی وی تے ایسے پاروں ای ٹٹی سی پئی توں اوہدے آکھے نہیں سی لگدا۔ توں اپنے آپ نوں گندیاں ہون توں بچالیا۔ گندتے گند ای اے، اوس کتے تے کھلرنا ای سی‘۔

’باباجی! اوس نوں کس گل دی گھاٹ سی جو اوہ ایئی ٹوٹھو کی پئی اسماں توں ڈگی، دھرت وچ وی نہ سما سکی‘۔

’پتر! چھڈ ایہناں گلاں نوں توں اپنا سبق پکا۔ خوشی سکھالی نہیں لہدی۔ ایہوں اپنے اندروں بھالنا بڑا ای اوکھا اے تے باہروں لھنا اُکا ای اکارت تے ناممکن اے، گُوڑا اے۔ ایہہ دنیا سکھ اپنے اندروں نہیں باہروں لہدی اے، ایس لئی ہر پاسے کوڑا کوڑا کھلر گیا اے۔ سارے

چمکدی ریت نوں پانی سمجھ کے ہچھدے پئے نیں۔ سچی خوشی تے حتی سکھ نوں پادوں لئی ضروری اے پئی سدھراں ان سجدیاں تے ادھورائیاں ای رہوں۔ سچی خوشی تے حتی سکھ دی بھال وچ ای دل دی دنیا داسکون اے۔ بھال مک جاوے تے بندہ اُک جاندا اے، بندہ اُک جاوے تے گراہے پے جاندا اے۔‘

محنت مزدوری، حتی سچ دی بھال تے بابے دیاں باتاں نے اقبال دے دل چوں دنیاوی سچ اُکا ای مار دتا سی۔ اوہنے اپنی ذات دے پندھ نوں نیڑ لیا سی۔ اوہدی سوچ ذات دی وڈیائی تے نجات دی فکروں پرے اک ہور نوں دنیا و سار ہی سی۔ اوہ ذات توں لکائی، لکائی توں خدائی تے خدائی توں کائنات نوں اپنی سوچ دے کلاوے وچ لے کے سچی خوشی نوں تے حتی سچ نوں ہنڈاؤن سمجھن جوگا ہو گیا سی۔ پرکتے کتے اہے وی ٹھیڈا کھاندا سی۔ اک گل نے تے اوہنوں بوہت ای تھڑکا دتا، جے بابا تھہ نہ پھڑداتے خورے ڈگ ای پیندا۔

اوہ کم کار وچ رُٹھا ہو یا سی پئی عورتاں دا دلال خوشیا بھیناں والا اوہدے کول آیا۔ اوس دسیا: ’اکبر اپنی دھی نجمہ لئی گا ہک بھالدا پھر دا اے۔ اینا لوبھی اے، مینوں وی وچ نہیں پاندا، میں کس روگ دا دارو آں، مینوں حکم کرے۔ سنیا اے، اوہ تیری تے معشوق ہے سی، سوچیا تیرے نال وی گل ساٹھی کر لوں‘۔ اقبال نے اگوں کوئی گل نہ سنی، کم نوں اوتھے ای چھڈ کے بابا جی ول نسیا۔ بابا جی کول اپڑیا تے اوہدا سانہہ نال سانہہ نہیں سی رلدا پیا۔ بے صبر اہو کے چُھیا:

’بابا جی! انج وی ہوندا اے؟ پیو اپنی دھی لئی گا ہک لہدا پھرے‘۔

’توں وی مکلا ای ایں۔ سبھ کجھ جان گیا ایں، پھیر وی میرے کولوں چُھدا ایں۔ پُتر! موہ مایا بندے نوں باندر وانگوں نچاندی اے۔ ایہہ گل وی ایسے وجوں کوئی اوپری نہیں۔ دنیا دے مایا جال وچ انج وی ہوندا آیا اے تے ہوندا رہوے گا۔ توں چتتا نہ کر چتاؤنی ول دھیان دے۔ پُتر! دولت سمندراں دے کھارے پانی وانگوں ہوندا اے۔ ایہہ پانی جنا دی پیتا جاوے بھڑکی ہور ودھدی جاندی اے، ہور ودھدی جاندی اے۔ بس محنت، محبت تے لگن دا صدق نال کمایا مٹھا پانی ای تیہہ بچھا سکدا اے۔ کوئی کھارے پانی نوں مٹھا نہیں کر سکدا، بھائیں مناں موہیں گرو گالیا جاوے۔ کھارے سمندر تے مٹھے دریاواں نوں پی کے وی کھارے ای رہندے نیں‘۔

بابا موج نے پہلے دینہہ وانگوں چھڑ چوں پانی دا پیالہ بھر کے اقبال نوں پیا یا، پھیر بڑے ای پیار نال ساہمنے بٹھالیا۔ کجھ چر بابا اوہنوں پیار بھریاں مٹھیاں نظراں نال ویکھدا رہیا۔ بابے دے بلھاں تے نمھانمھا ہاسا کھنڈن لگ پیا۔ بابا جی آکھیا: ’بیلی! اتھے میرا کم پورا ہو گیا اے، جیہڑا دیوا میں بالیا اے، اوہنوں سانہہ تے لگن نال بالی رکھیں۔ میں ہن کتے ہور جا کے دیوا بالنا اے‘۔



کھوٹ

بشیرنوں بیٹے ہوئے چالی ورھے انج لگے جیویں ایہہ سارے گزرے گزران اج بھلک دی ای گل ہون۔ نموجھان تے پریشان بشیر دے دوالے چالی ورھیاں دا اک اک پل گھیرا پا کے کھڑا سی تے اوہنوں چاگھاں کر رہیا سی۔ پلاں دے ان سدے پروہنیاں دے میلے وچ اوہ کسے مست مجذوب وانگوں دھال کھیڈ رہیا سی۔ ایس حال وچ اوہ اُکا ای بے خبر اتے بے سُر تا جیہا ہو گیا سی۔ چالی ورھے پہلاں اج دے دن ای بشیر دا ویاہ سی تے اوہنوں انج جا پدا سی پئی سارے رل کے تے ایکا کر کے اوہدے نال دھکا کر رہے نیں۔ اوہ ایس دھگانے تے بدو بدی دے پر نیویں توں خوش نہیں سی۔ اوہدی ہور وی کدھرے کسے اُتے کوئی اکھ نہیں سی، ایسی لئی اوہدے کول ٹالا ٹالن داتے چنڈ چھڑا ون دا کوئی پکا پیڈا بہانہ نہیں ہے گا سی۔ ناں ای من دے شہر وچوں کوئی ہور واں راہ نکلدی جیہڑا اوس نوں کدھرے ہور لے جاندا۔ بس اگو چنتا سی پئی میرا دل نہیں مندا۔ جدوں سارے ای تماشائی ہون تے پھیران چاہیاں وی کھیڈ رچانی پے جاندی اے۔ بشیر نال وی انجے ہویا، اوس وی دنیا داری دے ایس پُل وچ چھال مارا ای دتی پئی ویکھی ڈھٹی جاو گی۔

حنیفاں دوہٹی بن کے آئی تے بشیر دے سارے ای ڈر ڈراوے ہولی ہولی دُور ہون لگ پئے۔ حنیفاں عام جیہے مکھ مہاندرے والی گڑی سی پر دوہاں تے جوانی داسماں سی۔ جوانی دا اپنا ای حُسن تے وکھری مستی ہوندی اے۔ بشیرنوں ایس مستانی رُت دی ہوا لگی تے اوہدے من دا سکا ڈھینگر وی ہرا ہون لگ پیا۔ حنیفاں اوہدیاں اکھاں وچ جچی تے پھیر دل وچ کھنڈ گئی۔ دوہاں نے اک دوہے دا انج ساتھ دتا پئی دناں وچ ای ایہناں دی سنگت ہور ناں لئی شوگ دی مثال بن گئی۔ حنیفاں بڑی گھر گھرستن نے سگھر سیانی سی، گھر بناون تے گھر نوں چلاون دے گناں نال گتھی ہوئی۔

شوگ دی گنڈھ بچھن توں پہلاں دوہاں جیاں دے سبھا وچ چوکیاں وتھاں سن۔ بشیر غصے دماریا، اک دی نال، اڑیل تے اڑب، اپنی ای مناون تے چلاون والا۔ دوہے پاسے حنیفاں دا مزاج تے سبھا بشیرنوں اُکا ای الٹ سی۔ اوہ ٹھندی طبیعت دی تے ڈھیر وڈے جگرے والی، نھئی دھیمی تے ملا پڑی۔ دوہاں دے سبھا دیاں وتھاں سانجھ دے سفر وچ اک دوہے دیاں بھیتی ہون دیاں گئیاں۔ انج آپو وچ سلوک ہوندا چلا گیا تے دوہاں دی سوہنی نھدی نبھانندی چلی گئی۔ آکھن نوں تے حنیفاں نے اپنے من نوں مار لیا تے اپنے آپ نوں اپنے سردے سائیں دی مرضی دے موجب سمجھا لیا، پر وچلی گل ایہہ سی پئی اوس نے ہولی ہولی غیر محسوس طریقے نال بشیرنوں اپنے پچھے لالیا۔ ہن بھاریں بشیر ای اگے ٹردا نظر آؤندا سی پر بشیرنوں وی اگلو انڈی حنیفاں دی پریت پریرنا تے سیاہنھ سی، جیہدی انگل پھڑکے بشیر حیاتی دیاں راہواں تے وگ تگ نسیا جا رہیا سی۔

گھرتے بیوی نال ای بولدا اے۔ اوہو ای گھر نوں گھر بناؤدی تے اکھواندی اے۔ مرد بھاریں کناں وی کرو کیوں نہ ہووے گھر پھیر وی بیوی توں ای ہوندا اے۔ حنیفاں گھر نوں بناون والی تے سمجھداری نال چلاون والی سی۔ بشیرنوں اوہنے اپنے ای دھیانے نہیں رکھیا، کم کاج والے پاسے پریریا تے بشیر اک میڈیکل سٹور تے نوکری شروع کردتی۔ پھیر تے جیویں بشیرنوں کم دھندے دی چینگ جہی لگ گئی، اوہ آل دوالے توں بے فکر ہو کے کم کار وچ پوری طرح رُجھ گیا۔ بشیر نے اگے توں اگے وٹے ای ویکھیا تے ہر آون والے دن نوں گئے دن نالوں چنگا تے کامیاب بناون دا جتن کیتا۔ ایس کوشش وچ اوہنوں کئی پاڑ ویلنے پئے تے کئی تھان تے اپنی محنت نوں ازماناں پیا۔ پہلے توں بہتر جو وی کم ملیا اوس ہسدے متھے اوہدا سواگت کیتا تے کسے وی کم نوں اپنی شان تے شو بھانوں گھٹ نہ جانیا۔ اوہدا مقصد تے بس اکو ای سی، اوہدی لگن اکو ای سی پئی حنیفاں دے سارے ای چاواں نوں پورا کردیواں۔

شوق دیاں سٹیاں وچ دانے آئے تے حنیفاں نے وی اک پیر ہوراگے ودھ کے بشیر دا ہتھ وٹا دیا، اوس وی کم کار وچ حصہ پانا شروع کردتا۔ اوہناں نے گھر وچ اک نئی جیہی پرچون دی ہٹی پالی۔ بشیر نوکری تے ہوندا تے حنیفاں ہٹی سانجھدی، اوہ کم توں پر تے آؤندا تے

ہٹی تے ڈیرا لالیندا، حنیفاں گھر دیاں رُجھاں وچ رُجھ جاندی۔ دوہاں دے ایس و ہار ورتارے نے پندھ چھیتی چھیتی نیڑنا شروع کر دتا۔ اوہناں اپنی ہمت تے محنت دے گالے لالا کے ویلے دے کھراس چوں خوشیاں دے ڈھگ لالئے۔ انجے ای جیویں اوہناں نوں حیاتی داکوئی وی دُکھ نہیں رہیا۔

اک دُکھ سی جیہڑا حنیفاں نوں کدی کدی رڑکاں مار داسی۔ اک سدھری جو ابے ادھوری سی۔ اوہ اپنے آپ نوں پوری عورت تے ماں اکھوانا چاہندی سی۔ ایہو وی سک اوہنوں اکثر سوچاں دے دُونگھے کھوہ وچ لے جاندی سی۔ ہٹی دی مصروفیت وچ اوہ دال کجھ ہورواں جیہا ہو گیا۔

اوہدی کسے گھڑی دی سنی گئی تے اوہ ماں بن گئی۔ اک پُتر طارق تے اک دھی بُٹری اوہناں دیاں اکھاں دا چانن بن کے ویڑھے وچ کھیڈے تے پروان چڑھے۔ حنیفاں ہن اک ہور حنیفاں سی چلی دی بکلی وانگوں۔ گھرتے ویڑھے داسارا ای چکر اوہدے دوالے گھمداسی۔ بال تے ماں دے ای ہوندے نیں تے اجیہے ماحول وچ تے ماں نال بالاں دی نیڑتا ہوروی گوڑھی ہو جاندی اے۔ بشیر ہولی ہولی کنارے تے ہوند اچلا گیا۔ ایہہ سبھ کجھ نہیاں وچ سمدا پانی وانگوں ہو یا، بشیر نوں ایہدی کوئی سُر ای نہیں لگی۔ اوہداتے بس کم ول ای دھیان سی یاں حنیفاں وچ جان سی۔ اوہ سارے ای گھرنوں سارے ای جیاں دا جانداسی، پھیر تیر میر والی کیہڑی گل باقی رہ جاندی اے۔

بال جوان ہوئے تے اوہناں دا وہیجن پرنیجن داسا آیا۔ بشیر منڈے داویاہ منڈے دے نالکیاں وچ کرنا چاہندی سی پر حنیفاں اپنے مایاں ول ایڈی راضی نہیں سی۔ بشیر دے چاہن نال کیہہ ہوناسی؟ انجے ای ہو یا جو حنیفاں دی مرضی سی۔ بشیر نے اپنے آپ نوں سمجھالیا سی پئی جو بالاں دی ماں کر دی اے، ٹھیک ای کر دی اے، جدوں سبھ کجھ ای ٹھیک ہو رہیا ہووے تے پھیر وگدے داندنوں سوئی نہیں ماری دی تے چلدے کھوہ دیاں بڈیاں وچ اڑکا نہیں اڑائی دا۔ ایویں گل دا گلان بنا کے پھک پایاں گھر دے ماحول لئی وی کوئی چنگی گل نہیں ہوندی۔ لوکی سنن گے تے کیہہ آکھن گے؟۔ گل ای نہیں گوتی گھر دی عزت وی گواچ جاوے گی۔

بشیر ملازمتاں توں اگے ودھدا ہو یا بیوپاری تے ٹھیکیدار بن گیا۔ انج گھر دیاں رونقاں دُون سوانیاں ہو گئیاں۔ ہن اوہ پرچون دی ہٹی نوں ضروری نہیں جانداسی پر ایہہ ہٹی ہن حنیفاں دے دل دی ہٹی بن گئی سی۔ اوہدا پکا عقیدہ سی پئی جو کجھ وی اے ایسے ہٹی دی کھٹی داسا اے۔ دوواں جیاں نے لوڑ وندناں ہونداں ہونیاں وی ہٹی دے ٹورے نوں ٹوری رکھیا۔ کیوں جے ہن ایہہ حنیفاں دی سکھ سدھری تے بشیر لئی حنیفاں دی ہر گل دل دے حاکم دے حکم وانگوں سی۔

ساہنے گھر والی امینہ بیوہ ہوئی تے اوہدا کوئی کماؤ آسرانہ رہیا۔ حنیفاں تے بشیر نے اوہدی چُج کے مدد کیتی۔ امداد تے اوہ ہور ناں لوڑ ونداں دی وی کر دے ای رہندے سن پر گوانڈھ متھے سدھی امینہ دی اُجڑی جوانی تے غربتی نے اوہناں نوں کجھ زیادہ ای موہ لیا۔ امینہ نوں ایس آسرے نے چانچک پئی پیتا توں بعد پھیر توں جین جوگا کر دتا۔ ایدھروں ہون والا ایہہ سلک سلوک امینہ دے دل وچ پیار دا بوٹا لایا تے امینہ سوچاں دیاں اوہناں پوڑیاں تے چڑھن لگ پئی جیہڑیاں صرف اوہدے خیالاں نے ای اُساریاں سن۔ اک دن اوس بشیر نوں آکھ ای دتا پئی: ”توں جو میرا اینا خیال کر داسی، میرے نال وی اہ ای کر والے، مینوں وی چھت دی پناہ لہ جاوے گی تے تینوں وی سچا پیار کرن والی سنگت مل جاوے گی“۔ امینہ دی ایس گل نے بشیر نوں ہلون دتا۔ گل وچ جتھے اک سک سدھری او تھے کئی گجھے سوالاں دی پھوٹ وی پنگری ہوئی سی۔ بشیر نوں حیرانی وی ہوئی تے سنگ وی آئی۔ اوہ تے صرف حنیفاں داسی تے اپنے ایس دُدھ ورگے پیار نوں کسے وی شک شبھے دا جاگ نہیں لگن دینا چاہندی سی۔ اوہدا دل صاف تے نیت نیک سی۔ اوس انجے ای ایہہ اچھبھ والی گل حنیفاں اگے کر دتی۔ حنیفاں نے اپنی معمول دی سرد طبیعت نال آکھیا: ”میں کوئی روکدی پئی آں، جی کر دا اے تے وی اہ کر والے، اوہ وی رج لوے گی“۔ ایہو جیہا جواب سن کے بشیر نوں اپنے آپ تے غصہ آ گیا۔ حنیفاں بشیر دا وٹجدا ہو یا رنگ وکھ کے اوہدے اندر دے کرب نوں سہان گئی۔ اوس آکھیا، ”توں میرے لئی خالص سونے ورگا ایس، مینوں تیرے تے ذرا وی شک گمان نہیں۔ اوہ وچاری ایویں بھلیں پے گئی اے، بس توں ایہو وی سمجھ پئی کوئی گل ہوئی ای نہیں“۔

بشیر چُپ تے کر گیا پر اوہدے اندر چُھدے ہوئے سوالاں دی رڑک نہ گئی۔

بشیر بڑی دیر تائیں امینہ تے حنیفاں دے سوالاں جواباں نوں سوچدا رہیا۔ اوہنوں انجے ای لگا پئی عورتاں بھارتاں نیں تے اوہ ایہناں بھارتاں نوں کدی وی نہیں جُھ سکدا۔ جیہڑا کم پتوں باہرا ہووے اوس تے دماغ کھپاون دا ای کیہہ فائدہ؟۔
حنیفاں نے بشیر دا چُج کے ساتھ دتا پر بشیر نوں دل دے کسے کھوئے انجے اک کئی جیہی ہمیش محسوس ہوندى رہی۔ حنیفاں دے مزاج وچ اوہ گرم جوشی کدی وی نہیں رہی جو بشیر دی سدھری تے اوہدے مچلے دل دی منگ سی۔ حنیفاں اک ٹھندی سیا پھ سی جیہدے جذبے برفاں وانگوں ٹھرے ہوئے سن۔ بشیر دی گوڑھیاں محبتاں دی مچدی ہوئی آگ وی ایہناں برفاں نوں کوسا نہیں کر سکی سی۔ انج محبت دے سچے پکے تے کھرے اطمینان دے ہوندىاں ہویاں وی بشیر دے دل وچ اک سُنج نے ویلھ سی، پر اوہ آپ ایس سُنج ول دھیان ای کدوں ماردا سی۔ خورے امینہ دا دھیان ایس ویلھ ول گیا ہووے تے اوہنوں گل کرن دا حوصلہ ملیا ہووے۔ اوہداتے سبھ کچھ حنیفاں سی۔ ایہتھوں ای اوہدی دنیا شروع ہوندى سی تے اتھے ای مک جاندی سی۔ کیوں بے ظاہری ہتھیتاں ساریاں ای حنیفاں دی کچھ کردیاں سن تے بشیر اک خالص عمل پسند بندہ سی۔ اوہنوں دل دیاں رپھڑاں بکھیڑیاں نال بھلا کیہہ لگے؟۔ اوہدی بیوی اوہدے لئی سورگ دا جھوٹا تے گھر دا چانن سی، ایہو ای چاننی اوہدیاں اکھاں دی ٹھنڈک لئی چوکھی سی۔

بشیر دا ہتھ چوکھا پھرتا تے اوہنوں بھونئیں بھانڈے داشوق وی ہو گیا۔ اوس چھیتی ای چار دکاناں اک مکان تے اک پلاٹ شہر وچ خرید لیا۔ شہر وچ اپنی جائیداد بنا نا محنت مزدوری توں تڑے ہوئے بندے لئی ایڈا سوکھا کم نہیں ہوندا پر بشیر لئی محنت دیاں اوکھتاں وچ ای سوکھ تے سکون سی۔ اوہنے جنی وی جائیداد بنائی ساری دی ساری حنیفاں دے نال لوادتی۔ کیوں بے اوہ اوہسے نوں اپنی جند جان تے من دے مُلک دی رانی جانداسی۔ بے کسے سجن بیلے نے روکھا کیا وی پئی ایہہ کیہہ کر داپیا ایں؟ تے اوس کدی اُدھار نہیں رکھیا تر تے جواب دتا پئی جدوں میں ای اوس داہاں اپنی جندڑی اوہدے نال لائی ہوئی اے تے پھیر اپنی کمائی دے حاصل نوں اوہدے نال کیوں نہ لوادوں۔ میں ونڈاں پاؤن دے حق وچ نہیں آں۔ جتھے ونڈاں ہوندىاں نیں سدا اتھے ای ڈنڈاں پیندىاں نیں۔ ہن تے میرے دل دی اٹو ای سدھراے، بے رب سچا پوری کر دیوے پئی میں حنیفاں نوں جج کروادیاں۔ اوس میرے نال پڑا پنڈھ کیتا اے، خورے انجے ای میں اوہدا کچھ دین دے سکاں۔
چالی ورھیاں مگروں اج پہلی واری بشیر نوں پتا نہیں کیہہ تھجی سی۔ اوہدے من وچ ترنگ آئی پئی ویاہ دی چالیویں ورھے گندھاجو کے سے دے وبار وانگوں منائی جاوے۔ اوس اوہدے لئی قیمتی تحفے خریدے تے اوس نوں بڑے چاواں بھرے مان تران نال ساہمنے بٹھا لیا۔ بشیر خوشی وچ پھنڈیا ہو یا سی، اوس تڑکے آکھیا:

’حنیفاں اج جووی جی کر دا ای منگ، اج جووی منگیں گی تینوں ملے گا‘۔

’سوچ لے..... گل توں پھر نہ جاویں‘۔

’بھلیئے لوکے! میں اج تائیں کسے گل توں جھوٹا پیاواں؟ توں ایہہ کیہہ گل کر دتی اے‘۔ حنیفاں بولی: ’تے پھیر سن! ہن تائیں اپنی جیہڑی نبھ گئی سوہنی نبھ گئی، بڑا چرا بڑا گیڑی کر لئی، میرے توں ہن کچھلی عمرے اپنے دل جانی نال ہور بے وفائی نہیں ہوندى، میرا پلا پاک کر دے تے مینوں طلاق دے دے‘۔



ہزار ورھے دی رات

رات اُتری تے دنور دے دانے بابے چوپال ول نوں رلکن لگ پئے۔ احمے نے اگدوں ای ترونکا لاکے ہتھ بھنجا دتاسی تے تھے دوالے موڑھے ڈاہ دتے سن۔ منڈلی دے وچکار ہتھ پر دھاگی پیا کرداسی۔ احما، سوندھی، شیرا، جلا، مانی، یوساتے دُلی سارے ای آپو اپنی منڈ تے موڑھیاں اُتے آ بیٹھے سن۔ تھے دی نے اک توں دو جے ول نوں پریت سُنہیے وانگوں لگی جان دی سی۔ پورے پنڈ وانگوں منڈلی وچ وی ڈونگھی چپ سی۔ جیویں ہر گھرنے بُوہا بھیڑ کے اندروں جندر ا ماریا ہو یاسی، اُنجے ای ایہہ بابے وی اندروں گنڈا مار کے بیٹھے ہوئے سن۔ سُن مسان و سبب وچ گونگی چیک وانگوں تھے دی گڑ گڑ ہرکھی سُوٹیاں نال بھسک رہی سی۔ ’’کبھی انہونی ہوگی اے؟ کبھی ڈائن پھرگی اے؟ کوئی گل چُھو ہو، رل بیٹھے آں تے کوئی رلت کریئے۔ جے کرا اُنجے ای چپ رہے تے ساریاں دے ای ساہ گھٹے جان گے‘‘۔ جلا ٹھرے لہجے وچ بولیا۔ ’’وسبب نوں خورے کبھی ماروگ گی اے؟ ان سُنیاں سنیاں پے گنیاں نیں، ان تکیاں نے اکھاں دے تاک بھن دتے نیں۔ خورے کبھی کرنی بھرنی دے گیڑے وچ گڑ دے پئے آں؟‘‘ جلتے دی گل تے یوسی نے ہر یا ہنگرا دتا۔ اک واری پھیر ساری چپ دی بکل مار کے بیٹھ گئے۔

ایہہ سوگ پچھلے کئی دناں توں پورے دُنور نوں اندرو اندری کھائی جارہی سی۔ شہر وچ ہوون والے دہشت گردی دے اک واقعے نے ساریاں نوں ای ہرکھ حوالے کیتا ہو یاسی۔ ملکو دی دھی رانی داویاہ سی۔ جنج ڈھکن توں اک دن پہلاں رانی دے ماں پیوزیور تریورتے ویہ دیاں ہور وستاں لین لئی شہر گئے۔ اوہ بازار وچ چائیں چائیں دھی دی ڈولی تون دیاں رُجھاں وچ رُجھے ہوئے سن۔ چانچک کسے کلمو ہے دہشت گرد نے بھیڑ وچ بمب چلا دتا۔ بازار وچ ہر پاسے لاشاں وچھ گنیاں۔ سارا بازار تورت ہو گیا۔ دھی دیاں خوشیاں خریدن گئے رانی دے ماپے وی دہشت گرد دے ہتھوں موت نے خرید لئے۔ دنور وچ شگنناں والے گھر لاشاں آئیاں تے کُہرام مچ گیا۔ کبھی ادل نہیں پھسیتا تے کبھی اکھ نہیں روئی؟۔ شگنیں بیٹھی رانی ایہہ چوٹ نہ سہہ سکی۔ گل جرن جوگی وی نہیں سی۔ اوہ صدے نال پاگل ہو گئی۔ سوہا جوڑا پا کے کھلریاں والاں نال ہن اوہ دُنور دیاں گلیاں وچ پھر دی اے۔ ہر کسے نوں پُچھدی اے: ’’جنج کتھے کو پڑی اے؟۔ میرا لڑا کبھیو جیہا اے؟۔ ماں مینوں مہندی لاوے گی۔ سکھیاں شگن پگون گیاں، پیو مینوں ڈولی پاوے گا، مینوں تور کے رووے گا، یاد کرے گا ہتے گا؟‘‘۔ سارے جواب سنن والے دے سنگھ وچ پھس کے رہ جان دے نیں۔ اتھر و بولدے نیں: ’’کملیئے! کہانی ادھورانی رہ گئی اے۔ کمل نہ کھلا، سانون جی لین دے۔ تُوں تے غماں دے جھلے ہیر وچ رُڑھ کے غماں توں آزاد ہو گئی ایں۔ ساڈیاں الھیاں پھٹاں تے مرچاں نہ دُھوڑ..... جھلیئے! مر جاواں گے..... مر جاواں گے‘‘۔

ابے رانی دے سوگ توں ای چنڈ نہیں چھٹی سی۔ اک ہور دکھ دی پھاہی نے دُنور نوں پھاہ لیا۔ بوٹے دامستڑ پت درس چوں پڑھ کے آیا تے ماں پیو دے دوالے ہو گیا۔ آکھے ابا داڑھی رکھ، ماں ٹوپی والا تنبورگا برقع پا کے گھر بیٹھے۔ بھیناں گھروں پیر نہ کڈھن۔ بوٹے بڑا سمجھایا: ’’پترا ایہہ پنڈ تھاں اے۔ پیلیاں وچ رُلاں گے تے کھاواں گے۔ یاں توں میرے نال موڈھالا‘‘۔ پُتر نہ نیا، آکھے: ’’میں تے دین دی خدمت کرنی اے۔ میں کوئی پیلیاں واہون والا پلھو نہیں۔ پر جو میں کہناں اوہ تہا نوں منی ای پنی اے‘‘۔ گل گھر چوں چوک وچ آئی بوٹے دے پُتر نے بھرے چوک وچ ماں دی چادر لاه سٹی تے ساؤ پیو دی چھتر ول کردتی۔ بوٹے دا گناہ تے بس اینا ای سی، وچارے پُتر نوں مت دین دی خطا کیتی سی پنی مندیاں علتناں تے بھیڑیاں رلتاں چنگیاں نہیں ہوندیاں۔ ساڈے ول وکھ، اپنیاں جوان بھیناں ول وکھ، گھروں نوں وکھ۔ ایہو مت بوٹے نوں پُٹھی پے گئی تے پُتر پورے پنڈ نوں تماشا دکھا دتا۔ سارے پنڈ نوں ایس گل دا ہرکھ ہویا۔ پر کون جو اگے ودھ کے بدمعاش دا ہتھ پھڑے۔ بدمعاش وی اوہ جیہوں چودھریاں دی اُشکل تے دہشت گرداں دی شہہ ہووے۔ جیہڑا پیوناں انج دی کارر سکدا اے اوہنوں دو جیاں دی کبہہ کان۔ سارے اپنی اپنی پان پت بچاؤ لئی کن ولھیٹ گئے۔ اوہدی ایس دہشت گردی اُتے اک سہم جیہا کھنڈ گیا۔ جیہنے ساریاں نوں ای اٹھے کھوہاں وچ سٹ کے خوف نال تے ہرکھ نال پور دتا۔

’کھیڈ ای ہور کھنڈ گئی اے۔ سارے وسیب وچ وساں گھل گئیاں نیں۔ ہر پاسے ہڑ دڑتے افراتفری اے۔ پانیاں وچ زہراے، ہواواں وچ زہراے، سجاواں وچ زہراے، ہن تے ایہہ زہرگاں وچ اتر گیا اے تے ایس سبھ نوں اندروں مار دتا اے، انھیاں کر چھڈیا اے۔‘ سوندھی نے چپ توڑن لئی گل ہلائی۔ ساہ لے کے لما ساراٹھے داسوٹا ماریا تے پھیر گل ٹور لئی۔ ’پنڈ دیاں گرمیاں دیاں راتاں کنیاں جیوندیاں جاگدیاں ہوندیاں سن۔ ککھی، گدھا، پینگھاں دے ہلا رے، کوڈی، وانجو، لکن میٹی، کھیڈ راتاں نوں شہر اتاں بنا دیندے سن۔ نفرت تے کرودھ دی آپ اُدھری تے اُچلویں وانے ہر شے نوں اُدھال لیا اے۔ بندہ بندے دادارو، ہن بندہ بندے توں چھیند اے، ڈردا اے، گھبراؤندا اے۔ سارے آپ اپنی کرگئی وچ پھسے کلپ رہے نیں۔ سانجھاں سیراں نوں لو بھ نے اُجاڑ دتا اے۔ ککھے وی ہو گئے آں تے بنیا وی کجھ نہیں۔‘ سوندھی دی گل نوں سارے ای گوہ نال سن رہے سن تے سوچ رہے سن۔

اسیں تے محبتاں دیاں فصلاں ویتجیاں سن۔ بوٹے بوٹے دے مڈھ پیار پریت دی گوڈی کیتی سی۔ دلوں اکھیاں دے پانیاں نال پیچھا سی۔ اکھی ریتاں دا چھورا وی کیتا سی..... پھیر ایہہ..... وبتی وڈھن والی گل تے ناں ہوئی ناں۔ ساڈے تے سارے ای جتن گھٹے رُل گئے۔ وبتی نک تے اُگ بھگاٹ پیندے والی گل ہو گئی۔ بے بھگاٹ وی اُگدے تے خیر سی، اتھے تے پیلی پیلی وچ کنڈیاری تے پوبلی نے مل مار لئے نیں۔ بھونیں تے ہر پاسے کنڈے ای کنڈے کھلر گئے نیں۔ کنڈے تے کسے نے وی نہیں وبتجے سن۔ ساڈے لائے بی خورے جنور کھا گئے نیں، چڑیاں چگ گئیاں نیں تے ان ڈھیاں دیاں ول نوں وگ گئیاں نیں۔ ساریاں کنڈھاں تے گر جاں ای گر جاں پٹھیاں نیں۔ راج کے وی بھکھیاں دیاں بھکھیاں نیں۔ ہن تے اوہ مرن دا ویلھ وی نہیں دیندیاں، جیوندیاں نوں ای جٹ پیندیاں نیں۔ ایسے پاروں تے ہر پاسے ویلھ ہوندی جانندی اے۔ جدھر ویکھو اُجاڑی اُجاڑا اے۔ کل کلاں نوں خورے کوئی ایہہ گل متے ای نہ پئی کدی اتھے وی منکھ وسدے سن۔ گھلی کھد و وانگوں سارے لیروں لیروں ہو کے اپنا دکھ پھرول رہے سن۔ نہ ہر اسجھ آؤندا سی تے نہ ای کوئی انت سجدہ سی۔

دُلی آکھیا: ’دور کوئی پردیس تھوڑا ای اے۔ سارے ای دیس دا ایہو حال اے، جو حال دنور دا اے، اوہو ای پورے ملک دا اے۔ تھاؤں تھائیں گل وگرگئی اے۔ ہن تے ہر پاسیوں اجیہیاں لنباں آؤندیاں نیں کالجائوہ دیندیاں نیں۔ لہور دھاکے، پشور دھاکے، کوسٹے گولیاں ورہ رہیاں نیں، کراچی لنب ولب ہو یا پیا اے۔ ہر پاسے دھرتی انساناں دے لہودے ہڑ وچ دُبی ہوئی اے۔ انسانیت لہو نال داگو داگی اے۔ لہودے داگ تے اجیہے کڑے ہوندے نیں، لہو نال وی نہیں جاندے، سگوں ہور پکے ہو جاندے نیں۔ حیاتی نوں کھا کے وی نہیں مینوندے۔ ہر پاسے فنا دی شوکرا اے تے ایس شوکرتوں ڈر کے انت دی سمکالن قیامت وی کسے گٹھے لگی بیٹھی اے۔ ہر دینہہ کٹک دا تھروردھدا اے۔ اے۔ اے کوئی ہور دیہاڑا باقی اے؟۔ ہن تے مسیتاں وچ تے مزاراں اُتے وی دھاکیاں دی کھیہ اڑ دی پئی اے۔ حدوں نہیں وددھ گئی؟۔ پہلاں دھاکیاں وچ بندے مردے نیں تے پھیر اوہناں دے جنازیاں تے جنازیاں دے ڈھگ لگ جاندے نیں۔‘

’دُلی کوئی ہے، جیہوں لہودا سواد پے گیا اے۔ اوہوں کیہہ لگے، کون مردا اے تے اپنے نال کیہوں کیہوں ماردا اے۔‘ شیرے نے ہنگارا دتا۔ ’ساڈا ویری کوئی اوپرایاں باہروں نہیں، ساڈے وچ وڑ گیا اے، ماندری وانگوں اوس گھنیر نے سارے وسیب نوں کیل لیا اے۔ اتھے ہن سارے ای بگھیاڑاں اگے بکریاں نیں۔ بھلا بگھیاڑاں داتے بکریاں دا کیہہ جوڑ؟ ہر کوئی ہونی جان کے ہری جاند اے، ہر کوئی بے وساتے بے وسایا اے۔‘ دُلی رون ہکا ہو کے دُکھدے دل نال گل نوں اتھر و آں وانگ ٹوری جارہیا سی۔

مانی آکھیا: ’دُلی! گل تیری ٹھیک اے۔ ویری ساڈے وچ ای گھل گیا اے۔ ہن تے جیہدے بٹھرے توں وی پلاہند اے، بگھیاڑاں نکلد اے۔ کوئی دُراڈی گل تے نہیں، پورے پنڈ وچ اگوا ای مسیت ہوندی سی۔ اودوں کنا امن اتفاق ہوندا سی۔ مسیت وی نمازیاں نال بھری رہندی سی۔ ہن پنڈ دی گلی گلی وچ مسیت اے۔ ساریاں مسیتاں ای بندیاں توں ویلھیاں نیں۔ سانجھ سلوک والی گل مک گئی اے۔ رپھڑ، رولے تے جھگڑے مسیتاں چوں گلیاں وچ تے گلیاں چوں گھراں وچ آؤ رے نیں۔ بہشتاں دے لو بھ نے گھر گھر دوزخ بال دتے نیں..... بے انجے ای بہشتاں لبھدیاں نیں تے بیلو! میری بہشتاں توں توبہ۔ رب نے خورے کدوں ایہناں موزیاں دا ملکوٹھینا ایں۔ ساڈا ملکو تے ایہہ روز دیہاڑی چر وکناٹھپدے نیں۔ حال او..... بوڑھیں، ربا!۔‘

اجے نے مانی نوں ٹوکیا: ”ایہہ رب رسول یاں دین دھرم دارو لانیہیں، بیگانیاں دی کھیڈاے“۔ ”ایہہ کیوں ہو سکدا اے؟ مرن والے وی اسیں مارن والے وی ساڈے ای دھیاں پُتر۔ بیگانیاں دا کیہہ اتیل بلدا اے؟“ مانی نہ منیا تے اجے پھیر توں گل نکھیرن دا وس ماریا۔ ”اویں اسیں بیگانیاں ہتھاں وچ کھڈونے بن گئے آں۔ گل کجھن دی اے۔ ساڈے لو بھ نے سانوں انھیاں کر دتا اے۔ سانوں اپنے آپ توں اگے ہو رکھ دسا ائی نہیں۔ ساڈی کمی کمزوری اوہناں دے ہتھ اے، جیویں چاہوں سانوں ورت جانداے نیں۔ کدی دین دھرم دے ناں تے ورت جانداے نیں، کدی دیس پیار دے ناں تے لٹ کھڑ دے نیں۔ اوہناں نوں اتھتھے دے بندیاں نال نہیں اتھتھے لکویں خزانیاں نال مطلب اے۔ ایہہ دیس اوہ مچان اے جتھوں دینا دی سرداری ہو سکدی اے۔ ایہہ لڑائی دُنیا دے سنڈھیاں دا بھیڑی جیہڑا اسیں اپنے گھر واڑ لیا اے۔ بھولیا لوکا! سانوں جن دی سہان اے تے نہ ویری دی پچھان اے۔ ساڈیاں اپنیاں نے ای سانوں چوک دے لو بھ پاروں بیگانیاں دے جال وچ پھسا دتا اے۔ اسیں چو پھیریوں ای مجبور ہو گئے آں مجبوراً دا کیہہ دین دھرم تے کیہہ دیس بھگتی؟ کیا آدرمان تے کیا جین مرن؟ لیسے دی تگڑے نال کیہی یاری؟ بس اولھا اے، اولھے وچ سبھ کجھ او سے دا ای ہندا اے جیہڑا تگڑا اے۔ ہن تے اسیں اپنے کو بھنڈے گئے آں پئی اٹھک یار مار، اولھا وی ضروری نہیں جاندا“۔

دورگئی گل نوں یوسی نے موڑا دتا۔ ”میں کھیا، تہا نوں کیہوی بھل اے۔ پر پر ارجدوں ہڑ آ یا سی، کنے سپ پنڈول نوں آگے سن۔ سارا تھان لیکو لیکو ہو گیا سی۔ اودوں تے ساڈے چوں کوئی نہیں گھا بریا۔ انج لگدا سی اوہناں دی موت اوہناں نوں ایدھر لے آئی اے۔ اٹھکے بھئی اٹھکے موزیاں دے ڈھک لگ گئے سن۔ موزی بھوویں سپ ہووے بھوویں بندہ ہووے موزی ای ہوندا اے۔ بس اک سٹ دی مار۔ بوہتیاں نوں تے ایہدی وی لوڑ نہیں پیندی، دھک نال ای ریک جانداے نیں تے نس جانداے نیں“۔ سوندھی آکھیا: ”گل دل لگدی اے۔ ہرا دکھی گھڑی فیصلے دی گھڑی ہوندی اے۔ سانوں آپو وچ کوئی متھتھی ای پوے گی“۔

اک دن انج ہو یا، دنور وچ بوہت ساریاں پولیس دیاں گڈیاں آئیاں۔ سارا پنڈسہم گیا، خیر ہووے سہی۔ پولیس والیاں پنڈ دے چوک وچ گڈیاں روک لئیاں۔ اک سرچوک وچکا میز اُتے رکھ دتا۔ وڈے افسر اعلان کیتا پئی: ”ایہہ دہشت گرداے۔ ایہنے خود گمش بم دھاکا کیتا سی۔ دس پئی اے پئی ایہہ موزی تہاڈے پنڈ دا اے۔ پنڈ والیو! سہانو، ایہہ کون اے؟“۔ دنور دے سارے وسنیکاں جانداں سہانداں ہو یاں وی اوس توں کنڈ کر لئی۔ بوٹے نے تے اوہدی گھر والی نے وی اوہنوں اپنا نہ نیا۔ نمائی ماں نے آکھیا: ”اسیں کوئی دہشت گرد نہیں جیہا سی، جیہناں کڑمیاں ایہنوں گراہے پایا اے، اوہو ای ایہدے وارث نیں۔ ایہنوں میریاں نظراں توں دُور لے جاؤ“۔ پنڈ والیاں صلاح کیتی پئی کوئی وی دہشت گرد دھرتی وچ نہ دفنایا جاوے۔ ایہناں دا دھرتی نال کوئی انگ ساک نہیں۔ جیکر ایہناں نوں دھرتی وچ دیا تے پھیر توں دھرتی اُتے عذاب اُگن گے۔

دنور دے چوپال وچ راتیں پھیر سارے بلی رلے بیٹھے سن۔ تھے دے پھیریاں وچ گل ٹر پئی۔ امن کیوں ہووے گا؟۔ سانجھ سبھا دے مہکاں ونڈ دے پھل کیوں کھرن گے؟۔ سارے اپنے اپنے سبھناں آپو اپنی گل کری جا رہے سن۔ اجے آکھیا: ”پیار پریت تے سانجھ سلوک وچ ای نجات اے۔ اج دی لوڑ ایہہ وے پئی نفرتاں مکا کے محبتاں و بجیاں جاوے۔ پریت ای ڈر خوف توں نجات دا وندی اے تے پاپ کرو دھ تو پچاندی اے۔ محبت تے انسان دی خوشبو اے۔ ایہو ای انسانیت اے۔ ایس توں وانجھ منکھ درندہ ہو جاندا اے۔ اج دی گھڑی دی ایہو منگ اے پئی اُچھ نال پیار محبت دی پالنا کیتی جاوے۔ محبت دل جت دی اے سر نہیں ہر دی“۔ دُلی چپ چاپ اپنے آپ وچ گوا چا بیٹھا سی۔ مانی ٹکورا یا: ”بیلیا! تینوں کیہہ بنیاں توں وی کوئی دل دی آکھ، گل دی گنڈھ بھئی بھیڑی ہوندی اے“۔ دُلی نے اک لہا ہوکا بھریا، ”یار اسیں بارود تے اگے وی کدی نہیں بیجیسی۔ ماواں نے تے پُت جے سن، دہشت گرد تے ہوراں نے ای بنائے نیں۔ اوہ کارخانے تے اُنجے ای مال تیار کری جا رہے نیں۔ اسیں تے بس جتن دی جاگ ای لاسکدے آں۔ اگے جو اگلیاں نسلاں دا نصیب۔ انموڑ ہو کے عذاباں وچ پے جاوے یاں مہر محبت ول نوں موڑا کھا جاوے۔ منکھ دی مورت تے پیار سلوک ج گنڈھ کے ای سرجی گئی سی، پر آلھینوں ڈگے بوٹ گھٹ ای گھریں پرت دے ہوندے نیں“۔

رات پرتاوا کھا گئی سی۔ ہتھ وی سوندا جاندا سی۔ خورے کبھڑی گٹھوں رانی بھوندی بھوندی آگئی۔ آندیاں ای اوس نے اپنیاں بابیاں

توں پچھنا شروع کر دیتا:

’باہو! ہزار ورھے دی رات مک جاوے گی؟‘۔

’دن چڑھے گا؟‘۔

’جج آوے گی؟‘۔

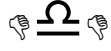
’ماں مینوں مہندی لاوے گی؟‘۔

’پیو ڈولی پاوے گا؟‘۔

ڈلی رانی نوں دلاسا دیتا:

’دھیئے! چتنا نہ کر، بس دن چڑھن ای والا اے‘

پھیر سارے ڈھانیں مار کے روون لگ پئے۔ دکھاں آگے انجے ای ڈھے پئے جیویں دریا دی ڈھاک تے چڑھی کچی مٹی ڈھے پیدی اے۔



جاگیردار

ڈیگر تے دینہہ ہا۔ ملک رب نواز کھوکھر آپنے ڈیرے تے بیٹھا ہا۔ ملک دے آل دوالے سنگی تے گل کار بیٹھے ہین۔ ترے چار کمیں وی ڈیرے تے آئے گئے نال سلک سلوک ہتے سیوا کارن موجود ہین۔ ملک رب نواز داد ماخ تے اگدوں ای اسماناں تے ہوندا ہے۔ اوہندی ٹھک ٹھاٹھ نوں گل باتینے تالوواہ کے ہوروی اگھڑیندے پئے ہن۔ پاپے لٹک مٹک کے ٹردی گل وچ ملک منظوروی آدھمکیا ہائی۔ اوس آکھیوس: ”چا چا توئیں لیکھا دیون دا اج دیہاڑ دا کارا کیتا ہا، میں گھنن آیا وداں، مہر چا کر۔“ ملک منظور دابلار سن کے ملک رب نواز دے بٹرے توں انج تک پوندی ہائی جیکن کوڑا بدم مونیہہ اچ آ گیا ہائی۔ اوس مونیہہ وٹ کے بے سوادا جیہا ہو کے ڈب اچوں روپینے کڈھے تے اڈول منظور دی تلی تے دھر دتے۔ رقم نوں گن کے منظور ساہ دبدیاں ہونیاں آکھیوس: ”چا چا ایہہ تاں پنجاہ ہجار ہائی، تیرا تاں اج دے واردا لکھ دا کارا ہائی۔“ ایہہ ساونی سُن کے ملک رب نواز بھلیا: ”مورکھا ہڈوں کا ہلا کیوں تھیندا ہائیں، مٹھ رکھ، صبر چا کر، دینہہ ڈب گیا ہائی یاں میں کدے وگ گیا ہاں؟۔ اج دا کارا ہائی تے اچے دیساں، گھا بردا کاس تھوں ہیں۔ مینوں کارے پاروں بھل تاں ناہیں، چروکنی سار ہائی۔ اچے دیساں، اجک تاں سہی، دینہہ نہیں ملیا، اچے ٹکی کھلی ہا، حوصلہ رکھ، اودریا کیوں جاوند ہائیں؟۔“ ملک منظور لیکھا ڈب چ ماریا ہتے وگ گیا۔ بے اجک داتے ملک ہوراں اوس نوں چار چتا ویناں ہور سنا ویناں ہین۔ ایس گل دی اوس نوں کوئی بھل تاں نہ ہا۔

ملک رب نواز نے اوتھاؤں ای گل پھیر چھوہ لئی جیویں ملک منظور نال کوئی گل ہوئی ای نہیں ہوندی۔ جیویں ٹنڈاں چ اڑیا کا نھا نکل گیا ہتے کھوہ پھیر توں اُنچے دا اُنچے گرون لگ پیا ہا۔ آکھے: ”پیو بہشتی بڑا مرد ہا۔ ایہہ سارا تھینہہ بار ہوندا ہا۔ ہر پاسے ایتھائیں جنگل ای جنگل ہا۔ ساڈے وڈکیاں ای ایس تھینہہ چ رونق لائی ہائی۔ اودو کی گل ہائی پئی پیو چنگا گھبراٹا ہا۔ جنگل اچ ہک دینہہ اوس دا ہک کتے نال یدھ پے گیوس۔ کتا وی چنگا ساہن ہائی۔ دوہاں دا اچو اچ گھول ہو یوس۔ پیونوں کتے پھچا چھڈ یوس پر پیوی خیریں میریں جنا ہائی، اوس تے وی جوانی دے دینہہ ہن۔ اوس موذی نوں مار مکا یوس۔ تھکیویں پاروں آپ ہک ون پٹھ ساہ لون لگ پیوس، ایس گھول گھولیویں اچ چوکھا پھ گیا ہائی۔ اوس مینوں ہک سیانے منکھ دالا نگھا ہو یوس اوس وکھ کے پکھیوس: ”چھو ہرا اہنہہ شینہہ توئیں ماریا ہائی۔“ ایہہ سُن دیاں سار پیو دے تاں چھٹ پر سینے گئے ہن۔ اوس نوں کوئی سُرسودھی ای نہ ہاپئی اوہ اینا چر ہک شینہہ نال گھلیا ہائی۔“ ڈیرے اچوں ہر مینوں اٹھکے بھئی اٹھکے دی گوٹجر ہوون لگ پئی ہائی۔ ملک آکھیوس: ”ہن تاں بار اچ تھاؤں تھائیں وسوں ہوگئی ہائی، ساری بھونیں وگدی ویہندی ہائی، نہ اوہا جنگل رہے ہن ہتے نہ ای ہن اتھائیں جنگل دے جنور ہن۔ سارے ای تراہ مک گئے ہن۔“

جیمل خان انھول جیہا ہو کے وچار پکھیوس: ”ملک صیجو! بار دی سدا سہاگن بھونیں تساں گوں کیویں ڈبجی ہائی۔ تہاڈا نکاس تاں سرگودھے منے داسنیدا ہا۔“ ”ویلے ویہاج گئے ہن پر لوکائی کوں اچے وی اسٹایاں زمیناں داسٹا ہائی۔ ساڈیاں وڈو ڈیریاں تاج برطانیا دی خدمت کیتی ہائی۔ انگریزاں نوں ایتھائیں پیر جماون لئی اپنا گھر بوہا اوہناں گوں سوپیا ہا۔ شینہاں رنگے گھر و اوہناں دی فوج نوں دتے ہن، تاں کدائیں جا کے ایہہ بھونیں یاریاں دے وٹاندرے اچ اوس ساڈے ہنٹیں لکھی ہائی۔ اچ دے لوک ایویں کمل مار دے ہتے جھل کھلا ردے ہن۔ ایویں بناں کجھ کیتیاں مفت اچ بھلا کون مالکی دیوند ہا۔ ہن تاں ایہہ جاگیراں وی بس ناں دیاں ای رہ گئیاں ہن۔ اگلی گل تاں اُکا ای گوٹیچ گئی ہائی۔ ساڈے وڈکیاں کول چ دی ٹیر ہووندی تاں کوئی چوکھا سارا پندھ وی میٹھری۔ لسی ٹیر اوہناں نسانا کے مار چھوڑی ہتے پندھ وی کوئی چوکھا نہ کیتا ہائی۔ ہا ہا۔“

ملک رب نواز دی طبع رواں ہوگئی، آکھے: ”سے دے کڑے پھیرنے ہنیر پا چھوڑیا ہے۔ ساڈے ای احاطیاں اچ رہون آلے کمیں کمین شہراں اچ جا کے اشراف بن بیٹھے ہن۔ کوٹھیاں چا پائیاں ہن۔ جولا ہیاں، ماچھیاں، موچیاں کارخانے بنا لئے ہن۔ ہور دی ہور ای ہوئی

ودی ہائی۔ باہر دیاں ملکاں دی کمائی نے کیڑیاں نوں پرلا چھوڑے ہن۔ پٹھلی اُتے تھی گئی ہے۔ ہن اوہ سمجھدے ہن اوہناں نوں ہن کسے وڈے دی کان ای نہیں رہی۔ کل توڑی ساڈے دتے تے پلدے ہن۔ اوہا ہن سانوں چکراں چاگھاں کردے ہن۔ ایتھاؤں ای تاں سہان ہوندی ہائی۔ اسیل دی ہتے کمین دی۔ کمین دے کمین رہے ناں، شوہدے لیتریاں جوگے، پیراں دے لتر۔ بھلا پیراں دے لتر جنے وی پھب جاون، سوہندے سوہاندے ہون دی ڈٹھ دیون، سرتے تاں نہیں ناں رکھیندے۔ اُتوں ہوناں آلے بیہ نے سرداریاں نوں کمیاں پٹھ لا چھوڑیا ہائی۔ جانو وی ہین پئی ہوناں آلا رولا گولا چار دینہاں اچ نہر جویندا ہا۔ پھیر اُنجے دی اُنجے ویہا جنی بھوگنی وی کارور تجمدی ہائی۔ سرداریاں تاں سراں نوں ای پھب دیاں ہین تے سراں نے ای کرناں ہین۔ اساڈی جدی پُشتی شان ویکھن، آپنے پیو دادے دی کار تے دھیان دیون، پر ایہناں کمیاں نوں سرت سہان ہووے تاں ای ناں۔ کدی اُنج داوی ہو یا ہے پئی اُتار دا ڈھگا ہٹھار ہتے ہٹھار آلا اُتار وگے۔ ایہناں شوہدیاں نوں خورے کبھی وگ گئی ہائی، ہور ویں نشیاں اچ ہتے ہور ویاں ہوواں اچ گراہے پئے ہن۔ ہین تاں اوہا لکھ کاندے ناں، بھادیں اپنی جاچے واو رو لے بنے ودھے ہین‘۔

دینے پناہی نے ملک ہوراں دیاں اُپے سُر اں دیاں گلاں پورا مونہہ اڈ کے بڑے گوہ نال سنیاں ہین۔ اوس توں چچو اں نہ ہو یا، اخیر بول ای پیوس: ’’مکاں وی تے لسیاں ماڑیاں منے کوئی بھلا ورتارا نہیں ورتیا ہائی۔ اوڑک نمائیاں تگ آیاں تہا تھوں خلاصی پاون دی دھار لئی ہائی ہتے اپنی محنت نوں ہور تھائیں وچ وٹ کے سکھالے ہو گئے ہین‘۔‘ ’’تو کیں وی کمیاں ہار بولیندا پیاہیں۔ اسان اوہناں دی کبھڑی لوڑ دی سارت نہیں کیتی ہائی۔ تیری جاچے اسیں وی پنے ہو جاویئے ہتے اوہناں کوں سرتے بہال لیئے..... پھیر توں راضی تھیندیں‘۔‘ دینے آکھیوس: ’’ملک جی میرا ایہہ مطلب تاں نہ ہا۔ تاں میں سدھڑ دی گل دل تے لے لئی ہا۔ میں تے آہندا ہاں پئی اوہناں کوں وی جاندار جان کے ورتو ہا۔ گھوڑیاں، کتیاں جنے آو رہا دے تے حق دار ہے سن، اوہ شوہدے نمائے وی۔ تَساں تاں اوہناں کوں جنوراں توں وی پٹھ ای جانیا ہا، اُنج اوہناں نابری تے کرنی ای ہائی۔ اوہ وچارے تے تہا ڈیاں زیناں دیاں پڑاں ہونج دے ہتے وٹھاں بھال دے بھگے ہین‘۔‘

ملک آکھیو: ’’گل کرن سوکھالا ہوندا ہا۔ گل کیتی ہائی تے جواب وی سُن، ایویں دیلاں وچ پے کے بے دیلا نہ پیا ہو۔ تو کیں تاں جانو ہی جداں شکرے نائی داچوراں جھگا بھنیا ہا، اُکا ای لگ کر چھوڑیا ہا۔ گھار اچ ہک وست وی نہ چھوڑی ہا۔ میں کوں رنج ہو یا پئی ایانے بال ددھ توں تے نہ رہون ہتے اوس نا شکرے نوں ہک بڑاگ چا دتی ہائی۔ ہور ایس تھیں ودھ ملک کیہہ کرے؟۔ جے کوئی ہنکار یا ہو یا ہن وی راضی نہیں تے پھیر رب دی مرضی، میرا کیہا دوش‘۔‘ بکرے تاں سارے ای ساہ گھٹ گئے۔ گل وی سچی ہا۔ شکرے وچارے نال اُنج دی ای کار ورتی ہا۔ طیفے سائیں نے ملک ہوراں دی گل کتھ نال ساہمتی نہ کیتی۔ آکھیوس: ’’ملک جی! اوہنوں لگ وی تاں تو کیں کروایا ہا۔ نہیں تاں، کسے دی مجال ہے، تیرے تھینہ اچ کوئی کسے دی رڑی کڈھ جاوے۔ گل تاں وچلی ہیتی کوہائی ناں پئی شکرے دے پوتر باہر دے ملک وگ گئے ہین۔ اوہ توں اوس نوں چوکھا پرتا و آندا ہائی ہتے اوس سپی کرنی چھوڑ دتی ہائی۔ ملک جی تو کیں اوس دا لگ کر کے اوس نوں مڑتوں او سے آنے آلے تھان تے پرتا لیا وندا ہائی۔ شکرے کڑے گوں کیہا سار پئی اوہندے نال کبھی ورتی واپری ہائی۔ اوہ مورکھ پھیر توں رچھانی گل پاکے تَساں دے قد میں آ لگا ہا۔ جتھے پیٹھد اہے تَساں دے ای گن گویندا ہے‘۔‘ سائیں دی گل ہے وی چھوڑی ہائی۔ ملک نوں بڑی بھیر پئی، غصے پاروں ملک دا بلا را بلدی ہوئی لب ہار ہو گیا ہائی۔ آکھیوس: ’’سائیں تیرا مونہہ کچھ بوہتا ای گھل گیا ہائی۔ ایس نوں چھکوا پاکے رکھیا کر نہیں تاں میتھوں بھیر کوئی نہ ہو سی، جے کر میں آئی تے آ گیا تیرا ایہہ تھو بڑا تیتھوں وی سہان نہیں ہوونا۔ جے اُڈار وواں دے پر کپنچ نہ کریئے، اسیں تے مڑا کای کامیاں آلوں وانجھے ہو جاویئے۔ اسان نوں مڑکیس بھڑوے نے ملک صیب آکھنا ہائی۔ سائیں تیری چھوڑ گھراٹی ہوندی پئی ہائی۔ تو کیں اوس وی سانجھ کر ہتے اپنی نہر، تیری ایہو سیانجھ ہے۔ مڑنہ آکھیں کسے آکھیا نہ ہا‘۔‘ سائیں نموجھانا ہو کے اُٹھیا ہتے ملک دے پیرد باون لگ پیوس۔

ملک رب نواز وڈیریاں آلے سارے ای کھیکھن کر دیا ہائی۔ ہر پکھوں پورا سوراہتے گنڈھ دا پکا ہائی۔ اوس نوں کدی کدائیں رات نوں اکھاڑا کرواں دا جھس اٹھدا ہا۔ دارواہدے کان کاسے وافر ہتے ودھیاشید کردے ہن۔ اوس کامیاں نوں ساز و جاوے وی سکھوائے ہن۔ رات نوں اکھاڑا بھدا۔ ساری رات ملک رب نواز اکھاڑا سندا ہتے سنیاں وی سنگت اچ ڈھیر روپے لٹا وندا۔ ویکھن آلا ملک ہوراں

دی قدر دانی داہتے موکلے من دا شیدائی ہوویندا ہائی۔ پراہتھے رات گئی بات گئی آلا معاملہ تھیندا ہا۔ دینہہ چڑھے تے ملک ساریاں کامیاں نوں
ڈاراچ کھلا رلیندا ہا، ہتے رات نوں اوہناں کوں دتا ہک ہک روپیا وصول کردا ہائی۔ کوئی کاما ہک روپے دی وی ہیر پھر نہیں کردا ہائی۔ کیوں جے
سارے ای ملک دے سجاتوں چنگی ہار سُو ہیں ہین۔ اوہ جاندے ہن پئی جے کسے ہک وی دھاندلی کیتی ساریاں نال لٹر پولا ہوو ناہے۔ سارے
ایمانداری وکھا کے اوہدے عذاب توں نجات پاوندے ہین۔ انج ملک دامفتو مفتی منور نجن تھی ویندا ہائی۔

نسلی ہتے اصیل گھوڑیاں، لڑائی آ لے کُتے، کوٹھے دیاں رنڈیاں مکاں دی کمزوری وی ہین ہتے اوہناں دے وڈپ دا مکھ مہاندر اوی
ہن۔ کئی کئی گھوڑی لئی ہتے ہک ہک کتے لئی وکھرے وکھرے کامے ورجے ہوندے ہین۔ کسی دی مجال ہے پئی کوئی ایہناں جنوراں دی ٹہل سیوا
انج ڈھل مٹھ کر جاوے۔ جے کدائیں انج دا ہویا ہتے پھیر سمجھو اوس شوہدے دے دینہہ مٹھے گئے ہن۔ پراہ پیراں کولوں ملک ہوراں چار پنچ
کلیان مینہیں دے کے ہک کتا لیا ہائی۔ بڑابلاں ہتے درشنی گتا ہا۔ دو جیاں جاگیراں دے سردار ویکھن آوندے ہین ہتے ملک ہوراں دی پرکھ دی
سلاہنا کردے ہین۔ اوس نامی کتے دا تپائی مگروں پہلا پہلا یدھ ہا۔ ایس یدھ دا ملک بڑا چر چاکٹس۔ دو آکھراں دا کتا وی جوڑاچ گھٹ ناہیں
۔ جدن یدھ پیا، ملک ہوراں دا کتا دندیاں رک کے ہتے پوچھل ولا کے اکھاڑیوں باہر آگیوس۔ ملک ہوراں توں بھرے پڑاچ ایہہ نموشی آلی
کارجر نہ ہوئی۔ ملک ہوراں پڑاچ ای کتے نوں فار مار دتوس۔ او دوں پر تیاہائی تے اوہدے ٹھیلے دی چُچھ کیتی ہا۔ اوس ایلے کاما ملک ہوراں
دی تمباکو دی بھٹھی اُتے کم کریندا پیا ہا۔ ملک اوس نوں اوتھائیں بھٹھی انج ای نپ دتا ہا۔ انج مایاں لئی اوہندیاں ہڈیاں وی نہ مڑیاں ہن۔ سارا
تھینہہ سہم گیا ہائی۔ مدتاں تیک ملک دے ہول پاروں کسے ساہ وی نہ پٹیا ہائی۔

پُرانے جانو آندھن ملک رب نواز مٹھے سجا داہے۔ کدی کدائیں کاوڑ کر داہے۔ کدی تھینہہ ترس وی کر جاوندا ہے۔ ایہندے وڈ
وڈیرے تاں اجیہے جاگیردار ہن پئی ایہناں دی جاگیر ول نوں جاوندیاں بندہ ست واری مورت داہائی۔ کسے دے ہنوں نوں یاں سرنوں پیڑ
ہووندی تاں اوہدے اگے وڈے ملک داناں لیاں ای پیڑنس جاوندی ہائی۔ ملک رب نواز وی ظالم تے ہائی۔ شوق وی آپنے وڈو ڈیریاں آ لے
رکھیندا ہا، پر پھیر وی وڈکیاں نالوں کچھ تھتے ہائی۔ بھر دی گھر دی جاگیر نے سجا نوں چوکھا وترتے لے آوند اہا۔ پھیر وی ہاتے ملک ای ناں۔
پیو دادے آلا جھس وی اٹھویندا رہندا ہا ہتے مروت اُتے جا پوند اہائی۔

دینہہ ڈیہا تے ملک منظور پھیر توں تقاضا لے کے آپو ہتا۔ ملک رب نواز اوتھائیں پیٹھیاں پیٹھیاں ای دو جی ڈب کھولی ہتے باقی دا پنجاہ
ہجاریوں ملک دینی ٹھنڈے ہو کے وانگوں اوس دے حوالے کر چھوڑیا۔ ملک رب نواز دا پوتر ا ملک ساون ہن توڑی ڈیرے تے چُپ چُپا تا ہا۔ ملک
منظور دے ٹر جاوون چُچھوں دادے دے نیڑے ہو کے بیٹھ گیا ہائی۔ ملک رب نواز نے پوترے دیاں اکھاں انج لگیا سوال بچھ لیوس۔ ’پوتر کیہہ گل
ہائی؟‘۔ ساون آکھیوس: ’’ملک جی! تہا ڈے کول لیکھتاں چروکنا ہائی۔ دوئیں وار تساں وکھو وکھری ڈب اچوں دے دتا ہا۔ بھرے ای
دے کے ڈیگر ایلے ای کیوں نہ چُند چُھڑائی ہا۔ انج برادری انج ٹھک وی بنیڈی ہے‘۔ ’پوتر توئیں کملا ای رہیوں، تیں کوں پڑھائیاں گال
چھوڑیا ہائی۔ توئیں کیہہ سار؟‘ کٹھا لکھ دتیاں دل نوں رگ بھریندا ہائی۔ اوسنوں میں دیوں تاں نکا نہ ہا، پراوس کا فردے پوتر میتھوں مسیت دے
ویڑھے انج منوتی کروالئی ہا۔ پوتر مرنا تاں سمھناں ہے ناں؟۔ مسیت دی وی رکھنی پوندی ہے۔ رگ وی بھریندا ہے۔ رگ بھریندا ہے‘۔ ملک
رب نواز ایہو گل بڑاندیاں مسیت ول نوں ٹریوس۔ مسیجے مولوی اڈیک رہیا ہائی پئی ملک رب نواز ہوریں آجاوون ہتے میں نماشیں دی نماز پڑھا
دیواں۔

پٹھا چرخہ

وڈی نہر دے کنڈھے سر جوڑ کے کھڑے کراں تے بہا ر آئی ہوئی سی۔ انج پیا لگد اسی جیویں ایہناں ڈکھیا رے رُکھاں نوں وی کدھروں کوئی خوشی لہگئی اے، جیہڑی ایس کرب قبیلے نوں سونے رنگے پُھلاں دے نال شنگا رگئی اے۔ چیتڑی ہوا دُور دُور تائیں ایہناں پُھلاں دی وا شنا داسنیہا لے کے جا رہی سی۔ ہوا دے ہلکوریاں نال کر دے پُھلاں نے دھرت تے آ کے نہر دی پٹری دے اُتے پُھلاں دی چادر و چھائی ہوئی سی۔ ایس لئی پئی خورے کوئی من داروگی ایدھر آ جاوے تے دو گھڑیاں لئی ای سہی متراں دی جمانی ہو جاوے۔ اجیہے من رتجھاؤ ندے منظر وچ ڈھلدی عمر دے دو پر چھو ویں اک دو بے دے آ ہوسا ہمنے توں لنگھے، دو چار قدماں تے جا کے دوویں رُک گئے تے اوہیں پیریں اک دو بے ول نوں پرتے۔

”توں اقبال ایں؟“

”نی! توں زہرہ ایں؟“

ورھیاں بدھی جدائیاں دے بے اوڑ پندھ توں بعد وی دوہاں تائیں اک دو بے نوں سہانہ بچھن وچ اک پلک دی وی دیری نہ لگی:

”وے اقبال! ویکھ اڑیا تیرا کیہہ حال ہو گیا اے؟“

”مینوں کیہہ پئی پچھنی ایں؟ توں اپنے آپ ول جھات پا کے پھیر میرے ول ویکھ، تینوں تیرے سارے ای سوالاں دا جواب مل جاوے گا۔“

زہرہ نے اک ٹھنڈا ہوکا بھریا، ”ہاں ہاں! اقبال ویلے دے دھکے دھوڑیاں وچ سبھ کجھ ای تے کھڑتج گیا اے۔ عمراں دیاں روگاں نے جتے دیاں حویلیاں نوں وی تے اجاڑنا ای سی۔ ویلے ہتھوں لٹجیاں داتے گھڑی پل دے گھنجیاں دا کسے تے کیہہ دوش اے۔ ازلاں توں جو ہوندی آئی اے، بس اوہو ای اپنے نال وی بتی واپری اے۔“ اقبال آکھیا: ”نی اڑیے! آ جھٹ کُواتھے بہہ کے بیتے ویلیاں نوں واج مارنے آں، توں کجھ اپنا حال سناتے کجھ میرے دل دی وی سن۔“ زہرہ نے نہر دے کنڈھے گھاہ دی چادر تے سچے پُھلاں تے بہندیاں ہویاں کہیا: ”ہاں ٹھیک اے، ہن گلاں ای تے رہ گئیاں نیں تے ایہناں گلاں وچ وی زے ای ڈکھ نیں۔ لگدا اے تینوں وی میرے وانگوں روح دے پھٹ ہرے رکھن دا شوق اے۔“

اقبال جوانی وچ بڑا درشنی جوان سی۔ پنڈ دیاں گلیاں وچ پھر داسی تے گلیاں شنگا ریاں جان دیاں سن۔ جدھروں جاندا ہر پاسیوں اشکے وی اشکے، شاباشے ماں دیا جنیا دیاں آوازاں آؤندیاں۔ کوئی اوہدی چڑھی جوانی تے رتجھیا ہو یا سی تے کوئی اوہدی بھل مانسی تے شرافت نوں داد دینداسی۔ اوہ فٹبال داتے کوڈی دانیا پر نیا کھڈاری سی۔ فٹ بال کھیڈ داسی تے کھیڈ ویکھن والیاں دیاں نظراں اوس توں ہٹدیاں نہیں سن۔ انج لگد اسی جیویں آون والے بس اک اوسے دا ای کھیڈ ویکھن لئی آئے نیں۔ کوڈی کھیڈیاں جدوں اوہ ساہ پاون لئی جاندا تے ویکھن والیاں دے ساہ رُک جاندا، سارے پٹرو وچ اک تھرتھلی جہی پے جاندا۔ واہ بھئی واہ، کیا پھرتی اے؟۔ پٹروں آوازاں اٹھدیاں۔ انج جا پداسی پئی اوہ کلانہیں کھیڈ دا اوہدے نال نال سارے ای کوڈی ویکھن والے اوہدے وچ اپنی جان پا کے کوڈی کھیڈ رہے نیں۔ اوہ سارے کھیڈ دی جان اے تے سارے ای اوہدے ساہ نال ساہ پے لیندے نیں۔ ایہہ خوبی ہر کھڈاری نوں نصیب نہیں ہوندی، ایہہ وی سچ اے پئی ایہہ گل ہر کھڈاری دی خواہش ضرور ہوندی اے۔ پنڈ دیاں کئی ٹیاراں اوس تے رتجھیاں پر اوس دیاں تے اپنیاں ای رُجھاں سن۔ اکھ ملانی تے دُور دی گل اے، اوہنے کسے ول اکھ چک کے وی نہیں ویکھیا۔ اوہ تے مُشکی ہرن وانگوں اپنی ای مستی وچ مست سی۔ اپنے آپ توں تے سُن گن توں اُکا ای بے خبر اچھا۔

زہرہ داروپ وی اوہیں دین دن چڑھدے دی لالی ورگا سی۔ ہے تے ماڑے گھردی دھی سی پر حُسن جوانی ولوں بڑی امیر کبیر سی۔ پنڈ دیاں ساریاں ای کڑیاں چڑیاں اوہدے آل دوالے رہندیاں سن۔ حُسن تے پکھو ڈھون والی گل وی اوہدی چڑھی جوانی تے کٹک دا حُسن ویکھ

کے بالکل ہٹی سٹی لگدی سی۔ اوہ جدوں ہر نی دی چال چلدا ہوں تے اوہوں ویکھ کے پنڈ دے جواناں دے دل اپنی چال
 بُھل جاندے۔ اوہدی ہر کسے ولوں بے نیازی تے بے پرواہی نوں ویکھدیاں ہوںیاں راہواں وچ کئی محبت بھرے ہو کے اوہدے قد میں آ آ
 ڈگدے تے اکثر اوہدے کئیں ایہہ بے شکل جیہی آواز پیندی:

اگ بلدی سیکن دے

رب تینوں حسن دتا، سانوں رج کے ویکھن دے

اوس نے کسے دل وی کدی اکھ چک کے نہیں ویکھیا تے ناں ای آوازاں تے کن دھرے۔ اوہنے ساریاں نوں ای ایداں چھنڈ پھنڈ کے رکھیا
 ہو یا سی پئی اگے ودھ کے اوہدراہ ڈگن دا کسے نوں وی حوصلہ نہیں پیندا سی۔ ہاں دوروں دوروں ویکھ کے منڈے اپنا من پر چالیدے،
 تے رانجھاراضی کر لیدے سن، پر کسے دے پر چھو ویں توں اوہنے اپنی چھاں نوں وی بچایا ہو یا سی۔

اقبال تے زہرہ دوویں اپنی اپنی تھاں تے مثال سن تے دوویں ای پورے پنڈ دی جند جان۔ جوانی دی چڑھی کمان نے دوواں نوں
 کمان دے دوواں سریاں وانگوں کھچ کے اک دو بے دے نیڑے کردتا تے محبت دے دیوتا داتیر چل گیا۔ دوواں دے وہم گمان وچ وی ایہہ
 گل نہیں آئی پر دلاں وچ اک کھچ تے سک نے محبت دی چنگیاڑی بیج دتی تے پھیر ویکھدیاں ای ویکھدیاں دلاں وچ عشق دے لانبولن لگ
 پئے۔ عشق نے مُٹک مچایا تے چوہیں پاسیں گل بُل گئی۔ کہانیاں بن لگ پیاں تے باتاں ہون لگ پیاں۔ سسی ڈھول، سسی پنوں، ہیر رانجھا، سوہنی
 مہینوال دے قصے اوہناں دے دوالے دوالے پیلاں پاون لگ پئے تے اوہناں نوں ایس گل دی سمجھ ای نہ آئی پئی اوہناں نوں ویکھ کے لوکی
 پرانیاں محبتاں دیاں کہانیاں کیوں چھو ہندے نیں۔

جیویں جیویں دو دلاں نے اک دو بے ول نوں سفر کیتا تے اک ہو جان دے قول قراراں دی گنڈھ بنھی، تیویں تیویں ای ذات
 برادری دیاں ویتھاں تے پینڈ و رہتل وچ اونچ نیچ دیاں ویتھاں تے پاڑے ودھدے چلے گئے۔ اک پاسے دلاں دیاں قُربتاں سن تے دو بے
 پاسے صدیاں دیاں ریتاں روایتاں دیاں پائیاں ہوںیاں دُوریاں۔ اوہوای پنڈی اوہوای لوک سن پر اکھاں ہن اوہناں نوں ہور ویں جیسے سبھا
 نال ویکھن لگ پیاں سن۔ پنڈ دا ہر بندہ ای جیویں اوہناں دی نگرانی دے کم تے لگ گیا سی۔ اقبال تے زہرہ نے وی پنڈ دے وٹج دے ہوئے
 ورتارے توں اپنے لئے خطرہ محسوس کیتا تے اپنے پیارنوں لوکاں دیاں بُریاں تے شوہدیاں نظراں توں بچاون لگ پئے۔

اقبال فٹ بال تے کبڈی داتے کھڈاری سی پر پیار دی کھڈ وچ اوہدے کولوں انج واری نہ دتی گئی جیویں سچا پیار کرن والے دیندے
 آئے نیں۔ جدوں گھیرا بوہتا ای تنگ ہو گیا تے پنڈ وچ ساہ لینا وی اوکھا ہو گیا۔ زہرہ تے اقبال نے پنڈ چھڈ کے کسے ہور تھاں جا کرے دل دی
 دنیا و ساون دا فیصلہ کر لیا۔ دوواں وچ ساریاں گلاں، ویلا تے تھاں متھے گئے۔ بس ہن تے کجھ کرگزن دی ای دیری سی۔ وعدے موجب ویلا
 چُجیا، زہرہ رات دے ہنیرے وچ گھروں نکل تے ساری رات ٹیشن تے بیٹھی اقبال نوں اڈیکدی رہی۔ ایدھر اقبال اپنے بلی جھورے نال مشورہ
 کر بیٹھا، اوس اقبال نوں ڈرایا تے بڑا ای خوفناک پنڈ دا منظر بنا کے دکھا دتا پئی تے نکل جاؤ گے تے کسے پاسے مونہہ کر جاؤ گے پر پچھوں پنڈ
 وچ لاشاں وچھ جان گیاں۔ اقبال بزدل سی یاں سیانا، جیویں داوی سی ویلے توں کھنچ گیا۔ زہرہ دے گھر دیاں نوں اوہدی جاندی راتے بھال
 ہوئی تے گھرانہ دیاں ندیاں اوہوں وڈی سرگھی ٹیشن تے جا پھڑیا تے داناں دے سمجھاون تے چُپ چپتے گھر وچ لیا واڑیا۔ ایہہ جان دیاں
 سمجھدیاں ہوںیاں پئی اے ڈلھے ہیراں دا کجھ وی نہیں وگڑیا، اے کسے نوں وی کوئی سُر نہیں ہوئی ہوئی اے۔

پنڈ دا پردھان میاں خان تے جیویں ایسے ویلے دی ای تاک وچ بیٹھا سی۔ دن چڑھدیاں ای اوس نے زہرہ تے اوہدے ماں پیودی
 اپنی حویلی وچ پیشی کر لئی۔ ایہناں نوں ویکھ کے میاں خان دا غصہ اسماناں تیک اُچھالے کھا رہیا سی۔ اوہ پنڈ دی عزت غیرت تے ہور خورے
 کبھڑیاں کبھڑیاں ریتاں دارا کھانیا ہو یا سی۔ زہرہ یاں زہرہ دے ماں پوکول تہر دے ایس سے وچ کوئی وی جواب نہیں سی۔ پردھان میاں
 خان نے کاوڑ کھاون توں مگروں جھبڈے فیصلہ سنا دتا پئی: ’تسین دھی دی راکھی نہیں کر سکدے او۔ مینوں تے پنڈ دی عزت غیرت دا احساس
 اے، بے عزتی تہاڈے ورگے کیاں دی نہیں ہونی، میری ہونی اے، کیوں جے ایہہ میرا پنڈ اے تے دنیا نے کل نوں آ کے میرے مونہہ تے ای

تھکنا اے۔ ایس لئی زہرہ ہن میری حویلی وچ ای رہوے گی، میں دیکھاں گا کیہڑا سورما میری حویلی ول اکھ چک کے وی دیکھدا اے۔‘
 اقبال ٹھورے دی سیاہنھ دے ڈھائے تے چڑھ گیا سی پر اوس نوں نموشی اندر وانداری مار رہی سی۔ جدوں اوس نوں حویلی والی گل
 بات دا پتا لگاتے اوس نے اپنے آپ نوں اپنیاں ای نظراں وچ بڑا پینا تے گھٹیا محسوس کیتا۔ اقبال ہن پنڈ دے گھبرو آں وچ بالکل ای دو بے
 پاسے دی مثال بن کے رہ گیا سی۔ اوس دا زہرہ نوں مل کے معافی منگن دا جی سی تے پھیر توں محبت دی کہانی نوں اگا نہہ و دھاون دی خواہش
 سی..... پر حویلی وچ تے ہو اوی میاں خان توں پچھیاں بناں نہیں جاندی سی۔ حویلی وی اک کامی نوں اقبال نے منت تر لے نال راضی کیتا پئی اوہ
 زہرہ نوں اوہ دے دل دی بیتی واپری ساری آکھ سناوے۔ انج اوہدی سوچ نے زہرہ تائیں اک راہ بناون دا جتن کیتا۔ چھیموں نے پوری راز
 داری تے ایمانداری نال اقبال واسنہیا زہرہ تائیں اپڑا دتا۔ زہرہ نے اقبال نوں ولد ابھیجیا پئی ’جوتوں میرے نال کیتی اوہ وی ٹھیک نہیں سی
 پر ہن میں تیرے قابل وی تے نہیں رہی آں، جھلیا! اپنی جوانی نہ رول تے پنڈ چھڈ کے کسے پاسے مونہہ کر جا۔ میرے لئی تے ہن ساری دنیا وچ
 کھنامی ای کھنامی، نموشی ای نموشی پچی اے۔ ہن اوہ زہرہ نہیں رہی جیہڑی تیری زہرہ سی۔‘

کچھ دن پچے تے میاں خان نے اپنے نوکر نورے نال زہرہ دا ویاہ کر دتا تے اوس نوں اپنیاں دریاؤں پار دیاں زمیناں تے گل دتا۔
 اقبال دا وی ہن پنڈ وچ کیہہ رہ گیا سی؟۔ اوہ وی ہرکھ دی بلکل مار کے لاہور چلا گیا تے او تھے جا کے اپنی زندگی دا نویں سرے توں مڈھ بخھ
 لیا۔ ویلے دیاں ودھ دیاں ہونیاں و تھان نے ساریاں نوں بھلتیں پادتا تے لوکاں بھانے دوواں دی گل گواچ گئی۔ پر دوواں دے دلاں وچ
 اپنی اپنی تھان تے محبت دی رڑک پیندی رہی تے دوویں ہنیرے سنھیرے بیٹے ویلے دیاں یاداں نوں ہنجو آں دا چڑھا و چڑھاندے رہے۔
 دوواں دے دلاں وچ پھیر توں اپنے پنڈ جا کے بیٹے ویلے دی سواہ پھولن دی خواہش پئگری۔ زہرہ پنڈ توں ہو کے واپس پرت رہی سی تے
 چراں چھووں پچھلی عمرے اقبال پنڈ دیکھن تے ماضی دیاں مزاراں تے حاضری بھرن لئی جا رہیا سی۔ دوواں دا کسے خواب وانگوں نہر دے
 کنارے ٹا کر اہو گیا۔ دوواں نے بیٹے ویلے دی پتا سنائی، رج گلاں کیتیاں، بیٹے ورھیاں دے اک اک پل نوں آواز ماری، کدی ہنجو آں دی
 جھڑی لگی تے کدی ہاسیاں دے کھڈ و نے کھیڈے۔ اقبال پچھیا:

’زہرہ! اوہ پہلی ملاقات والی گل یاد ای؟‘

’کیہڑی؟‘

زہرہ جیویں جاندیاں وی انجان بنی ہوئی سی۔ اوہو ای، جدوں نسری سرہیوں دیاں کھیتاں وچ توں اپنیاں سہیلیاں نال برسین و ڈھن لئی گئی ہوئی
 سین تے توں کسے دا بال کچھڑ چایا ہو یا سی تے مینوں دیکھدیاں ای توں آکھیا سی: ’’لے نی ہا جو! پھڑ اپنا بال، میتھوں نہیں بیگانے جم سانجھے
 جاندے، میں تے انجھوئی کلی وانگوں آں، تہا ڈیاں کرتوتاں دا سیاہ میرے گل کیوں پوے‘۔ اقبال دے موہوں ایہہ بیتی دسری گل سُن کے زہرہ
 نے بڑے ای دُکھ تے ہرکھ نال اک لہاں ہوکا بھریا تے آکھیا: ’’وے اقبال! توں تے اودوں میرا رانجھاسیں، پر تیرے توں اڑیا رانجھوئی نہ
 بنیا گیا۔ چھڈ..... ایہناں گلاں دا ہن کیہہ فائدہ؟ ہن بھوویں جتے وی جتن کیے جاون، جیویں کیوں واہ لا کے پٹھا چرخہ گھمایا جاوے، جو سوتر کتیا
 گیا اے اوہ مڑ کے پونی نہیں ہوسکدا‘۔



رتجھاں

عشق تخلیق دی اُلیل اے۔ ایہہ بھونئیں آتے بیج وچالے دے اجیہے سمبندھ داناؤں اے، جیہڑا دھرتی نوں ہریا دل نال تے ہریا دل نوں ون سوئے رنگاں نال اُسا رشنگا ر دیندا اے۔ پھلاں وچ لگے پھلاں وانگوں، پھلاں وچ لگے بیجاں وانگوں تے بیجاں اولھے پھیر نوں پنگرینوس دے جذبیاں ہار، عشق حسن نوں سر جدا سنوار داتے اُلا ردار ہندا اے۔ منکھ دی کاروی تے اجیہی ای بیٹی واپری اے۔ ایہہ دھرتی وی اے، بیج وی اے، ایہناں دوہاں وچالے داسدھراں چاواں بھریا رشتہ ناتا وی اے۔ ایہہ آپو عشق اے تے آپو ای حسن سپہن اے۔ ایہناں ساریاں سمبندھاں دی ایکتا ای منکھ نوں ڈوئی دے جھولے توں ڈور کر دی اے۔ جھولے وچ تے اوہ بھٹلن ہار نہیں جیہڑے ایہنوں ہیرا رانجھا، سسی پنوں، سوہنی مہینوال، سسی ڈھولیاں مرزا صاحبان ورگے ناں دیندے نہیں تے ایہناں ناواں دے پچھو کڑ اپنی اپنی پنتا دا بتا سار جاندے نیں۔ زبئی دی سکھی سہیلی کولاں وی اجیہی کہانی سی جیہڑی اپنے آپ اندر ای اُسر دی اُسر دی سی۔ دوئی دے جھولیاں بھلکھیاں توں ڈور، گناں گیاناں دی سچاری ایکتا وچ پوری۔

زبئی تے گولاں بال پئے دیاں سہیلیاں سن۔ گلی محلے دیاں دو جیاں چھوڑاں نال رل کے گڈیاں پٹولے کھیڈن والیاں۔ کولاں دیاں گڈیاں وچ اوہدیاں رتجھاں دے بھرویں رنگ ہوندے سن۔ ساریاں ای کڑیاں چڑیاں واہ گدے نوں اپنیاں اپنیاں گڈیاں شنگا ر دیاں سن۔ اوہناں دے رنگ برنگے داج بناؤندیاں سن پر کولاں دیاں گڈیاں داتے گڈیاں دے داج دا کوئی پاسنگ نہیں ہوندا سی۔ اوہ اپنے گوسوہنے گڈیاں پٹولے بناؤندی سی، سہیلیاں ای نہیں داناں سیانیاں ماواں وی اوہدے گن گائیاں بنا نہیں رہندیاں سن۔ اوہدے وصفان دی منوتی اوہدے جذبیاں نوں ہلاشیری دیندی تے اوہ ہورتوں ہورا پناں پٹولیاں وچ وافر رتجھاں رچا دیندی۔ جدوں جدوں ویرھے وچ اوہدے گڈیاں پٹولے بیج دے، ویرھا نچ پھب جاندا جیویں دھرتی نوں پھل لگ گئے ہوں۔ ایہہ پھل کولاں دے وجود وچ خوشیاں بن کے مہکدے تے اوہ اسمائیں چڑھے تارے وانگوں ڈھلکاں مارن لگ پیندی۔

بال پئے دیاں ایانیاں حدان ٹپ کے جدوں کتن ٹنن، سین پروون دا ویلا پلایا۔ گناں دی گتھی چوں نویاں نرویاں ون سوتیاں کرتاں کاراں نے لشکارے مارے۔ کولاں دے پوتر جذبیاں تے ان چھوہے وصفان نے روپ سروپ دیاں بہاراں لادیتیاں۔ اوہنوں کڑیاں دے ناں نال جوبے سارے ای کماں وچ اخیر مہارت سی۔ اوہ تے چپ ای رہندی سی، اوہدے کم بولدے سن: ”شباباشے کولاں شاباشے! ایہہ تیرا ای وصف اے، تینوں کوئی نہیں اپڑسکدا، ایہہ سوہنے رب دی دین اے، تینوں رب دیاں رکھاں“۔ دریاں کھیس اوہ اجیہے رنگاں نال شنگا ر دی سی پئی ویکھن آ لے نوں نیندر آون لگ جاندی سی۔ اوہدے بنے نالے پراندے دسدے سن پئی اوہ انگلاں دی کھیڈ نال نہیں دل دیاں دھڑکنناں نال بنے گئے نیں۔ کرو شینے داکم ہووے، آرداکم ہووے یاں سوئی دھاگے دی کڈھائی۔ پھلاں بوٹیاں وچوں چیت دے رنگ تے کولاں دیاں رشناں کر دیاں سن۔ اوہدیاں بنیاں پکھیاں، چھایاں، گوہلے اوہدے گناں توں پنگرے روپ سروپ دے اوہ درشن سن پئی نظر ہٹاؤن نوں تے اکھ جھمکن نوں جی نہیں سی کردا۔

کولاں دے گھر جاؤن والیاں اوہدیاں سکھیاں سہیلیاں ہوں یاں گلی محلے دیاں داناں سیانیاں، اوہدے گھر جا کے حیرتاں وچ گواچ جاندیاں سن۔ پڑچھتیاں تے، کندھاں تے، پیٹیاں تے، منجیاں تے ہر پاسے ای کولاں دے کمال دا جادو کھلایا ہوندا سی۔ آون والیاں ویکھدیاں تے ڈور بھور ہو کے ویکھدیاں ای رہ جاندیاں سن۔ کدی اک پاسے، کدی دو جے پاسے۔ ”رہا! ایہہ گڑی ہے کیہہ شے“۔ ماواں دے دلاں وچ دیکھدیاں ویکھدیاں سدھراں پلسیٹے مار دیاں: ”جیکر ساڈی دھی دے ہتھاں وچ وی اجیہے گن ہوندے تے کیہی گل سی؟“ رچ رچ ویکھن والیاں وی ایہہ نہیں آکھ سکدیاں سن پئی اوہناں نے کولاں دے سارے کماں نوں ویکھ لیا اے۔ جدوں اوہ دوبارہ آؤندیاں تے سبھ کجھ ای پھیر توں نواں ہوندا جیہڑا ویکھن والیاں دی تہیہ نوں چوگنا کر دیندا۔ اگے نالوں ودھ سجاوٹ، اگے نالوں ودھ کے ہنرمندی۔

ساریاں کہندیاں: ”بس اک کولاں دا ای گھر دیکھن والا اے۔ دیکھیاں بھکھ لہندی اے۔ رب نصیب چنگے کرے۔ بھاگوان ہووے گا اوہ گھر جتھے ایہہ گناں دی گتھلی جاوے گی۔“

کڑیاں نوں ایہہ گل وی ٹندی کھاندی سی پئی کھیڈاں وچ وی کولاں ای سبھ سکھیاں توں اگیرے ہوندی سی۔ لمیں لگر، گوری نشوہ کولاں جدوں گدے دے پڑ وچ اپنی واری تے بولی پا کے پھیرا دیندی سی تے دلاں نوں بلون دیندی سی۔ اوس توں بناں تے گدے دی رونق ای نہیں پھدی سی۔ لڈی، جھمبر، سٹی سبھ اوس تے انت سن۔ جانے قدرت نے اوہدے بُت وچ کیہہ کجھ بھر دتا سی؟ گل بُت دی وی نہیں سی، اوہ جدوں کم کردی سی، کھیڈ دی سی، نچدی سی، انج لگدا سی جیویں بُت نوں اوہنے کدھرے پرے اک پاسے رکھ دتا اے۔ جیویں پوجا ویلے پجاری جئیاں اک پاسے لاہ دیندا اے تے پھیرا قلبوت نوں بھل کے سارا دھیان روح دی رونی والے پاسے لا دیندا اے۔ کولاں وی انجے ای کردی سی۔ جدوں اوہ اپنے دھیان نوں اک پاسے لا دیندی سی تے پھیرا اپنے آپ نوں وی بھل بھلا جانندی سی۔ اوہ سارے کم روح نال کردی سی تے روح دی رُوہ داتے سواد ای دکھرا ہوندا اے۔ اوہو ای جاندا اے جیہڑا فنا دی جھوک وچ وصال دی دھمال کھیڈدا اے۔

زبیبی داویاہ میلی ہونا مٹھیا گیا۔ کولاں نے سہیلیاں والے سارے شگن پگائے۔ ویہا وچ اپنے وصفناں نال اپنی گورونق لادتی پئی کوئی گھڑی بھلن جوگی نہیں رہی۔ جج آون توں اک دن پہلاں کولاں نے نشانی دے طور زبیبی نوں اپنے ہتھ نال کڈھی ہوئی چا در دتی۔ بھکے گلابی رنگ دی چا در اُتے چٹے اُتے جامورنگ دے نلے نلے بے شمار بھل سن۔ کولاں آکھیا: ”زبیبی ایہہ چا در میں بڑی رتجھ نال چھ مہینے لاکے تیرے لئی شنگاری اے۔ جدوں توں ایہہ چا در دیکھیا کریں گی تے تینوں سہیلی دی یاد آیا کرے گی۔ جدوں ایہوں اُتے لیا کریں گی تے میرے دل نوں سکون ہو یا کرے گا۔“ چا در کیہہ سی؟ پریت دی سوغات سی، رل کے ویڑھے کھیڈیاں داماں تران سی، ترنجناں دیاں محبتاں دی پینگھی سی۔ زبیبی نے اپنے گھر جا کے چا در نوں اپنی جان وانگوں رکھیا۔ اوہ چا در نوں دیکھدی تے اوہ ہرجی کردا پئی اوہ سپین دی شدائون دا ایہہ انملا تھہ شیشے وچ منڈھا لوے تے شیشہ کدی اکھوں اولھے نہ کرے۔ ہر ہر پھل وچ سکھیاں دی بہارتے ترنجن دیاں چڑیاں دی چہکارسی، جیہڑی اوہنوں خوشی وی دیندی سی تے اُداس وی کردی سی۔

زبیبی دے ویہا توں کجھ چرگروں زبیبی دے ماپے بورے والا نوں چھڈ کے گنجی بار دے شہراوکاڑا اوس گئے۔ زبیبی داوی بورے والا جانا بھکھیاں نوں ملنا گلنا خواب ورگا ہو گیا۔ ویلے دیاں جھلاں تے گھر دیاں رُجھویاں نے ہر پاسے کندھاں اُسا ردتیاں۔ آپو اپنی سہیڑی نیڑن دی چتا وچ کوئی ہوش ای نہ رہیا۔ بال پُنا، پلپنا، پیکا سبھ کجھ بتی رات دے سُبھنے وانگوں ہو گیا۔ جند رشتیاں ناتیاں دیاں ٹویوں نویاں گجھلاں تے کڑکیاں وچ پھس گئی۔ کدی پُرانا صندوق گھلدا تے کولاں دی دتی چا در بیٹے ویلیاں نوں پرتاوا دیندی، یاداں کھڑدتی کھیڈ دیاں، ہاسے روسے مان دیاں پھیر چھیتی ای حال ہتھیتاں اپنے ولاں وچ ول کے یاداں نوں کسے گٹھے سواں دیندیاں پئی زمانے دی ایہو ای ریت اے تے ایہہ ریت انجے ای چلدی رہنی اے۔

تہاں سالاں گروں زبیبی دا بورے والا اک رشتے دار دے گھر جاوون دا سبب جُویا۔ اوہ بورے والا دے ریلوے اسٹیشن تے اُتری۔ یاداں دی ڈنگوری پھڑ کے ہوئی ہوئی چا رچھیرا دیکھدی سٹیشن توں باہر آئی۔ گڈی دی لائن دے نال نال وچھے رُڑے میدان وچ اک اوہدی ہانگ گواہ پتھر رہی سی۔ کولوں لنگھدیاں زبیبی نے سہان لیا۔

”ایہہ تے کولاں اے۔“

اوس کولاں نوں واج دتی، کولاں سرچک کے دیکھیا۔ اوہنوں وی سہان وچ جھٹ نہ لکيا۔

”زبیبی..... زبیبی! مر جائیئے کتھے گواچ گئی ایں؟“

”اپنی دس، تینوں کیہہ بنیاں؟ کیہہ پئی کردی ایں؟“

کولاں لمان ہوکا بھریا: ”ایہہ ویلے ویلے دیاں کھیڈاں نیں۔ حیاتی ہاریاں نوں کدی انج وی جینا پیندا اے۔ اڑیئے! گھر چل تیری کجھ سیوا

کراں۔“ زبیبی آکھیا: ”میں تائے ول آئی آں، تیرے نال میل رت نے لکھیا سی پرانج تے میں کدی وی نہیں سوچیا سی“۔ زبیبی کولوں پیر نہ پٹ ہو یا۔ اوہ او تھے ای بھنجے بہہ گئی: ”کولاں مینوں ہول پن لگ پے نیں، میں ہن تیری سُنیاں بناں اگے نہیں جانا“۔

”دردمنداں دے حالوں ای حال جان لئی دا اے۔ سُن کے کیہہ کریں گی“۔ کولاں دی واج اوہ دے اندر دی ڈونگھی قبر وچوں نکلی۔

”زبیبی! تیرے ویاہ دے سال گروں تائے صادق دے وڈے منڈے ریاض نال میرا پر نیواں ہو گیا۔ خورے میں ماپیاں تے بھار ہو گئی سی؟ اوہناں بھرا دی سوا لی جھولی دی لاج رکھ لئی تے دھی نوں دھکا دے دتا۔ ریاض جواریا اے، دارو دا وی عادی اے۔ کجھ چرتے ماپیاں ساتھ پگایا۔ اوہناں دے مرن گروں کنڈنگی ہو گئی۔ ریاض دیاں کرتوتاں نے گھر بنن اُسرن ای نہیں دتا۔ ہر شے اُجاڑ دتی۔ اک پُتر اے۔ اوہ وی پیو نالوں چار تھہ اگے دا ویلی عیبی۔ دو دھیاں نیں۔ اوہناں نوں کج کے بیٹھی آں۔ بس اپنے جوگی کر لینی آں۔ ودھ کراں تے اوہ پیو پُت ٹُک جاندے نیں“۔

”تیرا ویاہ تے تیرے بڑے وچ ای ہو یا اے، باقی انگ ساک“۔ زبیبی دی گل اچھے وچے ای سی کولاں آکھیا: ”میرے تے سارے ای مر گئے نیں، ریاض دے جیوندے نیں“۔

”نی اڑیے! تیریاں رتجھاں“۔

زبیبی دی ایس گل تے اوہ دے جتے نوں بلو نا جیہا آ گیا:

”میریاں رتجھاں چلھے پے گتیاں، سڑ گتیاں، ساریاں سڑ گتیاں“۔

ایہہ سن کے زبیبی کولوں رون نہ رُکیا۔ زبیبی نوں روندیاں دیکھ کے کولاں ہسن لگ پئی: ”ہن مینوں رون نہیں آؤندا، سارے ہنجو آں نوں پڑاں پی لیا اے، ہن تے دُکھ مینوں کُت رتیاں کر دے نیں“۔ ہس دیاں ہس دیاں اوہنوں کھنگ چھڑ گئی تے کھنگدی کھنگدی دوہری ہو گئی۔

”کولاں! ایہہ کیہہ“۔

”کجھ نہیں، کجھ نہیں..... ڈاکٹر آہندے نیں تینوں ٹی بی اے“۔

”ٹی۔ بی۔“

زبیبی بکھوتر جیہی ہو کے پچھیا: ”ہاں ہاں! غریب گھر دی پروہنی اے۔ ہوا ای جاندی اے۔ جتے دا ایہہ روگ میری روح دے روگاں نالوں تے وڈا نہیں۔ چھڈ گلاں نوں۔ واپس کدوں جانا اے“۔

”پرسوں“۔

”مل کے جائیں، غریب سستی وچ معصوم شاہ دے دربار کول میرا گھراے۔ آکے کسے توں وی پچھ لوں۔ چُپ چپیتی گھنٹی بن کے دفع نہ ہوئیں“۔

”ایہہ بھلا ہوسکدا اے“۔

زبیبی ایہہ کارا کر کے رُپئی تے کولاں پھیر اپنے کمیں رُجھ گئی۔

تیجے دن زبیبی کولاں نال کیٹے قول نوں پگاون لئی اوہ دے گھر گئی۔ او تھے جا کے اوہ دے دل نوں اک ہور زور دا دھکا وجا۔ او تھے گیاں پتا لگا پئی کولاں تے پرسوں شام ای ایس دنیا دے دُکھاں دا پندھ مُکا گئی اے۔ اج تے اوہ دے قُل وی پڑھے گئے نیں۔ زبیبی نے ویڑھے وچ بیٹھ کے چھیرے نظر ماری۔ ایہہ گھراوہنوں کولاں دا گھرا ای نہ لگا۔ اوہ دیاں اکھاں وچ تے تیہہ سال پہلے والے گھر دا سماں سی۔ اتھے تے ہر شے پرسوں دی گولاں وانگوں ای سی، ویران تے اُجاڑ۔ بھانڈے وی کتے نظر نہیں سن آؤندے۔ زبیبی گولاں دی دھی نوں آکھیا پئی اوہ اوہنوں کولاں دی قبر تے لے جاوے۔ جان دیاں مل کے جاوون والا قول تے پورا ہو جاوے گا۔ گولاں دی دھی بختا و زبیبی نوں معصوم شاہ دے قبرستان وچ اپنی ماں دی قبر تے لئے گئی۔ دھریکاں دی چھاں وچ گولاں دی قبر سی۔ دھریکاں دے پختے تے جانو پھلاں نے کولاں دی قبر تے چادر پائی ہوئی سی۔ دھریک دے پھلاں دی ایہہ زوئی مہکاں بھری چادر دیکھ کے زبیبی نوں لگا جیویں ایہہ چادر وی کولاں نے بڑیاں رتجھاں نال بنائی اے۔ سگوائے اُنجے دی ای، جیویں دی شگنناں ویلے کولاں نے اوہنوں نشانی بنا کے دتی سی۔ بڑیاں ای رتجھاں نال پریت دے پھل

اُکیرے سن۔ رتجھاں! رتجھاں! رتجھاں! زبئی نون انج لگا جیویں اوہنوں کولوں نے گھٹ کے چھپی پائی اے تے دسیا اے پئی میں اج وی
سارے ای گن جاندی آں۔ جیون دے مک جاون نال رتجھاں مکیاں نہیں۔



سہین

کچھ دن تے سلیم نے سُودے دے آہر ویکھے، جدوں اوہ ہڈوں ای نہ مڑیا تے سلیم توں رہ نہ ہویا۔ اوس سُودے دی گچی پٹی تے اوس نوں دکان دے اندر لگے وڈے شیشے دے موہرے کھلار دتا: ’’وکیہ! وکیہ! ساہمنے شیشے دے وچ اپنی بوتھی وکیہ! اتے خالدہ دی سندر تاول گوہ کر۔ تینوں اوہ چنگی گدی اے؟ سوہنی گدی اے؟۔ اوہدا وی جی کردا ہونا ایس پئی اوہدا چا ہوان کوئی سوہنے سلکھنے مکھڑے والا گھبر و جوان ہووے۔ تیرے تے اوہدے وچکار کوئی وی گل میل کھاندی اے؟۔ تیری بھلیائی ایسے وچ اے پئی نیواں نیواں ہو کے نکل جا، مڑ کے پھیر کدی میں تینوں اوہدے کچھے بھوندانہ ویکھاں‘۔ سُودا پئی جیہا ہو گیا۔ اوس نموجھانے نوں کوئی وی گل نہ سچھی۔ جیہڑی اوہدی پت اتھ گئی سی اوس تے ای صبر کر کے تے باقی دی بچدی بچا کے اتھوں تک گیا تے پھیر کدی وی کسے نے اوہنوں خالدہ دے کچھے کچھے اکیڈمی تیک آؤندیاں جانیاں نہ ویکھیا۔ جیویں اوہ گل نوں دل تے لے گیا ہووے تے دل دی ساری پیڑنوں ڈاڈھا صبری ہو کے پی گیا ہووے۔ اوہدے نال ہوئی ای اپنی تے سُتھری سی۔

سلیم دا جس گلی وچ سی۔ ڈی سنٹر، سی، اوسے گلی وچ ای تھوڑا اگے جا کے انگلش اکیڈمی سی۔ ایم۔ اے انگریزی کرن والیاں کڑیاں صبح شام اتھے ٹیوشن پڑھن لئی آؤندیاں سن تے اپنیاں رونقاں نال گلی وچ اک میلا جیہا لادیندیاں سن۔ کئی منڈے اکھاں سیکن لئی ای دوہیں ویلے پھب پھبا کے گلی دی یاترا نوں آؤندے سن۔ دوروں دوروں اپنے من دارا، نچھا راضی کردے، ٹُٹے عاشقاں وانگوں ساری دیہاڑی دیدی لور وچ رہندے۔ کڑیاں وچاریاں سدھے سبھا اپنے راہے آؤندیاں تے چلیاں جانیاں، اوہ کسے ول اکھ چک کے وی نہیں ویکھدیاں سن۔ بے کدی رب سببیں کسے تے نگاہ پے گئی، سمجھو اوس دے وارے نیارے ہو گے۔ اوہدی خوشی دا کوئی انت ای نہیں ہوندا سی پئی آج میں نظراں وچ آ گیا واں۔ گل ایس توں اگیرے کدی وی نہیں ودھدی سی۔

نیلو فرنال سلیم دی واہ واکھری سی۔ اوہ کچھ انجھک جیہی گڑی سی۔ آؤندی جاندی کدی کدائیں اوہدے کولوں فلماں لے جاندی سی۔ چھے ست مہینے دے وبار ورتارے پاروں دوہاں وچالے چوکی آشنائی ہو گئی سی۔ اوہدے راہیں اکیڈمی دیاں ساریاں گلاں تے کڑیاں چڑیاں دیاں اُلیلاں دا اوہنوں پتا لگدا رہندا سی۔ خالدہ تے سُودے والی گل وی اوہدے راہیں ای سلیم تیک اپڑی سی۔ نیلو فردی ایس اچھیا دے نال پئی اچھے وتاؤں بھونڈتوں اوہدی چنڈ چھڑائی جاوے۔ سلیم تے ایہو جیسے نیکی دے کماں وچ اگدوں ای خدائی خدمتگار سی۔ اوس خالدہ دی اجیہی چنڈ چھڑائی پئی سُودے کدی مڑ کے اوس منے مونہہ نہ کیئا۔ سلیم نے جدوں نیلو فرنوں سُودے نال ہوئی چسکے لے لے کے دسی۔ اوہ تے ہس ہس دوہری ہو گئی۔ ’’وچارے نال بوہت ہو گئی، اپنی وی نہیں کرنی چاہیدی سی۔ دل تے ساریاں وچ ای ہوندا اے ناں! میں تے تردی جیہی گل کیتی سی۔ توں اگا ای ودھادتی،‘۔ نیلو فرنوں ہاسے مگروں ہر کھ جیہا ہویا۔ ’’تینوں چنگا لگدا اے تے تیرے کچھے لادیناں واں،‘۔ سلیم ٹکڑ کیتی۔ اوہ ’’پھٹے مونہہ، آکھ کے، سی ڈیاں چک کے دکان چوں باہر نکل گئی۔

دل دریا ہوندا اے۔ دریا وانگوں اپنا راہ آپے سواہرا کردا اے۔ جدھر چاہوے ڈھالا لیندا اے تے جدھروں چاہوے دھیان پرتا لیندا اے۔ بھاریں ایہدی رمز بڑی کجھی ہوندی اے پر کجھی جاندی اے۔ سلیم تے نیلو فرنے وی اپنے اپنے دل دی کجھی رمز نوں بچھ لیا تے اپنے اپنے وجود وچ اک دوجے لئی پیار دی لک نوں محسوس لیا۔ اندرواندری پننگرن والے جذبے اک دوجے تے کھلھن لگ پئے تے اک دوجے دی سہان کرن لگ پئے۔ دوواں نوں ای وچلیاں سماجی و تھان دی سُرسی۔ ذاتاں برادریاں دی و تھ، رُتیاں دارولا، تعلیم دا پاڑا اچھے پئے پینڈے سن، جیہڑے دوہاں دلاں نوں نکھیڑ دے سن۔ چاہتاں محبتاں دے جذبے دوہاں وچالے پوری لگن نال سارے پندھ مکاؤن تے سارے پاڑے ملین دے جتن کر رہے سن۔ اک من چاہی کجھی سی جیہڑی دوہاں دی نیڑتا تے پٹی ہوئی سی۔ اک مگر لی ریتاں رواجاں دیاں بیڑیاں سن، جیہڑیاں دوہاں نوں آپواپنی تھان تے ای رہون تے مجبور کر رہیاں سن۔ انج کدی دل اگیرے ودھدے سن تے کدی پیراں دے سنگل پچھانہ نوں آپواپنی تھان تے دھریک لیندے سن۔

اک دن نیلو فر نے سلیم نوں آکھ ای دتا پئی: ’’ساڈے کول بس چھے مینے دا ویلا اے۔ توں اپنے گھر دیاں نوں راضی کر۔ میں اپنے گھر دیاں نوں مناون دا جتن کرنی آں۔ جے لیکھاں وچ ہو یا تے اسیں پگ جاواں گے، نہیں تے ویلے دی مرضی، ویلا جدھروی لے جاوے گا اک دو جے نوں دوش نہیں دیاں گے۔ چنگے بیلیاں ہار ملن جو گے رہ جاواں گے۔ دوہاں اگے اکو چھیاں اوکڑاں نیں، سگواں تول اے، کسے پاسے گھٹ نہ ودھ۔ جت ہووے گی تے دوہاں دی، ہار ہووے گی تے دوہاں دی۔ تیجراہ نا بری دا اے۔ ایس نا بری نال گل تے ویاہی جاسکدی اے، پر حیاتی دا گوداگی ہو جاندی اے۔ اچھے داگاں نوں باقی بچدیاں عمراں ہو رو دھاتے سکدیاں نیں، گوانہیں سکدیاں۔ تیجراستہ اک دو جے دے فُرب نوں مانن داتے ہے پر مایاں دا فُرب رُل جاند اے۔ رہتل دی ریت ٹھدی اے تے پھیر رہتل بندے نوں توڑ کے وی پچھا نہیں چھڈدی۔ ایس ٹٹ بچ نوں نہ توں جر سکیں گا، نہ میں جر سکاں گی۔‘‘

چھے مینے پلاں وانگوں اکھ ٹوئیاں لنگھ گئے۔ دوویں آپو اپنی تھاں واہ لاتھکے۔ نہ نیلو فر دے گھر والے اوہدی منن تے راضی ہوئے تے نہ ای سلیم دے گھر والیاں نے وچلی کندھ ڈھاون دا حوصلہ کیتا۔ دوہاں پاسے گل داورو لے وانگوں اٹھی تے دھوڑ وانگوں بہہ گئی۔ دوہاں نوں ایہہ دھوڑ سراں وچ پیندی محسوس ہوئی۔ دوہاں گھراں دا سانجھا ڈکھ سی پئی جے ہاں کر دیئے تے ساڈیاں دو جیاں دھیاں بھیناں لئی خاندان نے کدی ’’ہاں‘‘ نہیں کرنی۔ اک ویاہ ہو جاوے گا، باقیوں دا کیہہ بنے گا؟ کئے ای من مو سے جاوے گے۔ نیلو فر پڑھائی مکمل کر کے گھر جوگی ہو گئی تے سلیم اپنے آپ جوگا۔ دو جے کنڈھے دے کنڈیا رے رُکھ وانگوں۔ دوویں ای ہارے سن، ایس لئی ہار دی کوڑ دوہاں لئی جرن جوگی ہو گئی سی۔

نیلو فر نوں دو جے شہر وچ نوکری لہ گئی۔ ایویں اوس اپنے دل نوں نوں رُجھویاں وچ پالیا۔ برادری چوں ودھ توں ودھ کے رشتے آون لگ پئے۔ مایاں اپنی سوچ سمجھ موجب جیہڑا چنگا جانیا ساتھ سہیز دتا۔ نیلو فر دا خاوند سی۔ ایس۔ پی افسری۔ ویکھن والے کہندے سن پئی چنگی جوڑی بنی اے۔ نیلو فر لئی پچھلے پیار بھلیکھے کتے دُور یاداں دی پھلو اڑی وچ دفن ہو گئے۔ ویلے نے جیہڑی سانجھ بنائی نیلو فر اوس سانجھ نوں پگا ون نبھاون لئی جت گئی..... سلیم وی پر بیچ گیا۔ اوس نوں وی اپنے جیہی ووہٹی لہ گئی۔ وچھوڑے دی رُک تے نہ گئی پر وچھوڑے دا ایڈا ہرکھ وی نہیں رہیا۔ دوہاں گل ویلے دے حوالے کیتی سی، ویلے نے جو متھ دتا، دوہاں اوس نوں قبول کر لیا۔ قبولیاں بناں ہو رچا رہ وی تے کوئی نہیں سی۔

سلیم اپنی اوسے ڈگرتے سی، اوہا سی۔ ڈی سنٹر، اوہا گھر بوہا۔ گل وچ اگے نالوں کتے ودھ کے لوڑاں تھوڑاں دے پھاہے۔ اوہ حیاتی دی گڈ نوں اسیل ڈھکے وانگوں کچھی جارہیا سی۔ بیچ چھے ورہیاں مگروں چانچک نیلو فر اوہدی ہٹی تے آئی۔ سلیم بگھو تر جیہا ہو گیا۔ چراں توں ستیاں پیڑاں جاگ پیاں۔ ہجر وچھوڑے دے سارے پھٹ نوں نروئے ہو گئے۔ دوہاں بیتے ویلے دیاں بارشاں وچ راج راج مومنہ دھوتا۔ اک دو جے دیاں ساراں لئیاں۔ نیلو فر آکھیا: ’’میں تے مایاں دی گل پنگائی اے۔ آکھن نوں تے میرا خاوند چنگے سجداتے سوہنا اے، پر جنڈری نوں لگے روگاں دادارو نہیں بنیا۔ خر بوزے وانگوں مہکدا ہو یا، اکھاں نوں سہاندا ہو یا، پر اُکا ای پھکا بے ذیقہ۔ مینوں پھیر وی کوئی ہرکھ نہیں، جیہڑا نصیب سی مل گیا۔ توں ہندوں تے خورے حیاتی دے رنگ ہو روں ہوندے۔ چنگے یاں ماڑے۔ ایہہ تے رب ای جاند اے۔ میں تے مایاں دی لاج نبھائی اے۔ کدی کوئی او پر اخیال آوے وی تے دلوں ایہو پر تا واملد اے۔ ماپے دھیاں دا بُرا تے نہیں سوچدے ناں۔‘‘ سلیم دسیا پئی ’’میری حیاتی تے کوہودے ڈھکے ہار اکو تھاں تے گھسن گھیریاں کھاندی پئی اے۔ جیہڑے پندھ آپاں رل کے کرنے سن، اوہ سارے ای خواب رُل گئے نیں۔ اوہ کیہہ رُل گئے نیں، مینوں رول دتا اے۔‘‘

’’توں اپنی سہیلی خالدہ دی سنا‘‘۔ سلیم نے اٹھے پھٹاں نوں جھکانی دیون لئی گل نوں پر تیا: ’’بڑی سوہنی سی..... اُتوں اداواں اوس توں وی ودھ کے من مونییاں۔ اوس ہیر سلیٹی دا کیہہ بنیا؟‘‘۔ نیلو فر ایہہ سندیاں ساراں ساریاں دُکھاں پچھتاویاں نوں بھل کے کھو کھو ہسن لگ پئی۔ ’’کجھ دسیں گی وی یاں ہسی جاویں گی؟‘‘۔ نیلو فر دے ہاسے تے سلیم نوں اچنبا جیہا ہو یا۔ نیلو فر نے بڑی کوشش نال ہاساروک کے دسیا: ’’اوہدا اچھے بندے نال ویاہ ہو یا اے پئی اوہدے ہتھ دے بیر کھاؤن نوں جی نہیں کردا۔‘‘

’’سُودے نالوں وی ودھ؟‘‘

’’ہاں! ہاں! سُودا نما ناتے اوہدے نالوں کتے سوہنا اے۔‘‘

’’ہاہائے..... قسمت دے پھیر، رُل گئی وچاری۔‘‘

سلیم دا ہوکا نکل گیا۔

’نہیں! نہیں! اجیہی کوئی گل نہیں، اوہ اپنے خاوند نال انتاں دی خوش اے۔ اوہنوں تے اپنے من دی مراد لہگئی اے۔ دوہاں دی محبت دی شادی اے‘۔

ایہہ سن کے سلیم نوں تے جیویں بھوں آگئے۔ اوہ بوئٹل جیہا گیا۔ اوس دوہاں ہتھاں نال سر پھڑ لیا۔

’سپین تے دل ملے داناں اے، جے دل ای نہ ملن تے سپین نوں پھو کنا اے؟‘۔ ایہہ آکھدیاں ہو یاں نیلوفر اُٹھ کھلوتی، ’چنگا..... ہن

میں جانی آں۔ رب نے چاہیہا تے پھیر کدی ملن دا کوئی بہانہ بن جاوے گا۔ رب راکھا‘۔

’مینوں کدی خالدہ دا خاوند تے دکھائیں‘۔

’کیہہ فائدہ جت نوں ویکھ کے ہاردا ہرکھ دونا کر لیں گا‘۔

نیلوفر دے جاوے توں بعد سلیم ہٹی بند کیتی تے سُدے نوں لہن لئی ٹر پیا۔



ماں مار

بڈھے جنڈ دی کانی چھاں وچ الانی منجی تے پی مائی جیونی تے وعدے پکن ہارسن، اوہ اُٹھے اُٹھے ساہ پی لیدی سی۔ سدھراں، آساں، اڈیکاں دی کھڑ دمی کھیڈ کھیڈ کے مائی اپنا سارا جیون ہار گئی سی۔ چل چلا دا ویلاتے گھڑی پل دا میلایا۔ وڈے سارے اُجاڑ جیسے ڈھٹھے وگن وچ مائی اپنے پُتر اں دیاں جاندی واری دیاں چوٹاں تے بچاں سہار رہی سی۔ مائی دے آل دوالے پُتر ماں دی مندی تے ماندی حالت نوں کنڈ کر کے آپو وچ جھگڑیاں جھیڑیاں، رولیاں رپھڑاں دی گھیبہ بکھیبہ وچ رُٹھے ہوئے سن۔ آپو اپنی کھیبہ اڈاون والا اوہناں دا ایہہ و ہار ورتارا اجوکاوی نہیں سی۔ گھراہیں ریڑھکے دے ہرکھ نوں محسوسداسی تاہیوں تے دھرت چنگھری جانداسی، دنو دنی تھیبہ ہوندا جارہیاسی۔ جگُو پنڈ والے وی اہیں گھروں کو تک ہوئے پئے سن۔ ایہو گھری جیہدیاں کدی پورے جگُو پنڈ وچ جتاں گائیاں جاندیاں سن۔ گھر گھر ایہدے گناں دیاں کہانیاں پتندیاں سن۔ آپسی دے رولیاں نے اجیہی رڑی کڈھی پی ایہو گھر حال دی گھڑی بر بادیاں دی وگنی بن گیا۔ جینے ویکھیا ہیکا کھا گیا یاں ہوکا نکل گیا۔

مائی جیونی تے جدوں دینہہ سن، پورے جگُو پنڈ وچ جیونی دی سیا پنھ، سپین تے سنگھڑاپے دیاں دُھاں سن۔ مائی دے پہاڑاں ورگے آدرش سن تے ستاں دریاواں ورگے حوصلے۔ حسن سپین دی جادوگری وچ وصفیاں دے بے بہا خزانے سن۔ اودوں تے انج جا پداسی جیویں چن تے سورج جیونی توں جیون دیاں رشتاں لے کے گھر گھر وٹدے نین۔ پکھیر و ایہدیاں اڈاریاں اڈدے نین تے فصلوں ایہدیاں لگیاں اداواں دی اُلیل نین۔ سے پاسیوں دھاڑوی دھاڑا کرن لئی چڑھیاں کر دے پر جیونی دے بوہے تے آکے مانگتاں داروپ دھا رلیندے۔ جیونی رزق دے بھرے بھڑولیاں چوں ایہناں دیاں جھولیاں بھر بھر کے ایہناں نوں اپنے اپنے گھریں پرتا دیندی۔ نہ اوہناں دی بے صبری اتے لوبھ دی لابلہ مکدی سی تے نہ ای جیونی دے پُتر دان نوں ہوڑا آونداسی۔ جیونی تے دریاواں وانگوں سی۔ ساریاں لئی حیاتی داتے رزق دا وسیلہ۔ ساریاں لئی سکھ شانتی دی رانی۔ سارے جگُو پنڈ وچ جیونی دے حُسن پاروں ای نہیں ایہدیاں وصفیاں و تیریاں پاروں وی چوکی نامناں سی۔ ایہہ ورہدے مینہاں وانگوں سخی ہو کے وی وگدے پانیاں وانگوں پوترسی۔ پورے پنڈ دیاں نگاہاں ایہدے وئے سن تے ایہو نظراں ای ایہوں کھا گئیاں۔ جدوں ایس اپنی جھوک و ساون دامتاپکایا، اپنار انجھا ڈھونڈن داوس ماریا، ہیر بن کے ہواواں وانگ بیلیاں چنگھمی۔ سارا جگُو پنڈ ای کیدو آں، کھیڑیاں جھیڑیاں نال پرتیا گیا۔

جیونی انت دلیر سوانی سی، اوس ہیر نالوں وی ودھ کے عشق پگایا۔ کیدو آں لگیاں مردود شیطاناں دیاں رگاں پچھانیاں، کھیڑیاں جھیڑیاں دے مکُو ٹھپے۔ چھیر وں چڑھیاں واہراں نوں ساہویں کھلو کے تے ہک ڈاہ کے لکاریا۔ اوہدی لکرا گے سارے ای سپاں ٹھوہیاں وانگوں بھونیں دیاں تریڑاں وچ لگ گئے۔ مائی جیونی گھر بار تے آل پر واروالی ہوگئی۔ مائی دی سہاگن ککھ چوں باراں پُتر تے اک دھی نے جنم لیا۔ ایہو ای ڈھڈ دے جے پچھلی عمرے سکھ مانن دے سے مائی جیونی لئی حیاتی داروگ بن گئے۔ ڈھیر ساری اولاد وچوں کسے وی ماں کولوں سو بھاسیا پنھ نے گرگیاں نہ سکھیا۔ نہ ای کوئی بیو دی پگ دی لاج رکھن جوگا ہویا۔

مائی جیونی سوچدی ہوندی سی پی کبھی واوگئی، میرے ای پُتر اں نے میرا قُرب رول دتا، کہا پُٹھا پینڈاپے گیا اے؟، انج کیوں ہویا۔ میرا ای لہو میتھوں نابری کر کے میرے ای گل نوں آ گیا اے۔ پھیر اوہ اک لہا ہوکا بھردی۔ اوہنوں چیتے آوند اپنی سپ ٹھوہیں مرے نہیں سن۔ دھرتی دیاں وٹھاں وچ وڑ گئے سن۔ ایہہ اوہناں موذیاں دے ڈھائے چڑھ گئے نین۔ اوہناں دی وس نے ایہناں دے لہو وچ رچ کے میرے ددھ دامن مکا دتا اے۔ غیراں دیاں گلاں ایہناں دے کناں راہیں دل وچ لہہ گئیاں نین۔ ہن ماں دی سمجھاؤنی ایہناں نوں مندی جا پدی اے۔ ماں دی سچی گل کوڑی لگدی اے۔ ایہناں نوں مٹھیاں مٹھیاں و ساں دا سواد جو پے گیا اے۔ گھرتوں ایہناں دا جی گھا بردا اے۔ ایہہ تے آ لھویوں ڈگے بوٹ وانگوں نین، بھلا آ لھنے نوں ہجر دا پھٹ لاون والے چڑونگے کدوں گھر پرتدے نین؟۔

مرن کنارے پی مائی جیونی پُتر اں دی گھیبہ بکھیبہ دیاں واجاں تے سُن رہی سی پر ہن اوہ کسے وی گل دا پرتا وادیون جوگی نہیں سی۔

انجے ای جیویں کوئی پانی وچ ڈبا بندہ کنڈھیوں اُبھر دیاں و اجاں سُندا اے۔ و اج کوئی رسی یاں ٹھوہنی تے نہیں ہوندی، جیہدے آسرے ڈبدا بندہ کنڈھے تے اپڑ جاوے۔ جیویں جیویں و اجاں داسجھا او بھڑ ہوندا جا رہیا سی۔ اوویں اوویں ای مائی دے ساہ بوجھل ہوندے جا رہے سن۔ گل تے بھاویں سارے مائی دی ای کر دے سن پر کسے دے دل وچ وی مائی جوگی مہر دی کئی نہیں سی۔ ساریاں دے ای دیدیاں دا اپانی مر گیا ہویا سی۔ انج جا پداسی جیویں اوہ اپنی ماں دیاں گلاں نہیں کر دے پئے کسے چندال چڑیل نوں چھیتی توں چھیتی مگروں لاہن دے متے پکار ہے نیں۔

رکھا کھسی کھان سبھ توں ودھیکڑا تیگڑی جا رہیا سی تے اپنی زور وری نال دھگانے دھونس جمار رہیا سی۔ ”ماں نوں رکھوالی دی لوڑ اے۔ ماں دی چنگی ہار رکھی نہ ہوون کر کے ایہہ ایس مندے حالیں اپڑی اے۔ آندھ گوانڈھ وی سارا بھیرا اے تے ایہدا اپنا جٹھ وی لجاظی رہیا اے۔ ایس ماں نے سانوں کسے تھاں مونہہ دکھاوون جوگا نہیں چھڈیا۔ بابا آکھدا ہوندا سی پئی دوروں دوروں ایہدے سپہن دی جھلکار ویکھن لئی دِلڑی ہارے آوندے ہوندے سن۔ راتیں گوانڈھی ستا پیا جیہڑے گھراڑے مار رہیا سی۔ مینوں پک اے پئی اوہ ماں نوں ای چھیڑ رہیا سی۔ چول نہ ہووے تے، اپنے گھراڑیاں دا علاج کیوں نہیں کرواندا؟۔ میں ساریاں نوں سوت کر دوں..... پر بے تسیں میری گل متوتے پھیر ای گل اے نا؟۔ تسیں سارے اپنی اپنی کمائی میری تلی تے دھرو۔ میں لوڑیندا اسلحہ بارود لیناواں۔ پھیر ویکھناواں پورے پنڈ وچ کیہڑا کوئی اُچا ساہ وی لیندا اے۔ بے میری نہیں منی تے پھیر انجے لوکاں دیاں گلاں سنوتے پنڈ وچ جتیاں کھاؤ، میرا کیہہ جاندا اے؟“۔

کھسی کھان دی بولنی مکن وچ ای نہیں سی آوندی، مٹی دا دا پھیا تے اوس وی وچے اپنا دکھرا رِٹھکا پالیا: ”راکھی رب کرنی اے، کوئی اسیں کرنی اے۔ ایہہ سبھ مُشرکا نہ گلاں نیں۔ سدھی ساہویں سچی گل تے کیوں نہیں آوندے پئی ماں ساڈی دین دھرم توں وانجھی اے۔ ایہوں لکھ ہوڑیا سبھیا پر ایہہ کسے گل تے آوندی ای نہیں۔ ایہہ شرع اُتے عمل نہیں کر دی، سارا دگاڑ شریعت نوں تیاگن دا اے۔ ساتھ ناری دی تے انکاری دی خوشت پئی اے۔ بے کرماں تے اسیں سارا ٹبر ل کے شریعت اُتے عمل کرینے، اپنی ہوند نوں پچھانینے، مرن دی فکر کرینے، ساڈے سارے دلدر دور ہوسکدے نیں۔ سبھ نوں ای رب بھلیا ہویا اے۔ میری مند اکون اے؟“۔

جمہور اکدوں چپ رہن والا سی، آکھے: ”ملتی توں ہمیش پٹھی گل ای کیتی اے۔ سارے بھگڑے تیریاں ای گلاں پاروں ہوندے نیں۔ توں پٹھیاں سدھیاں گھاڑاں گھڑکے اوہنوں دین دھرم دا چولا پودا دیناں ایں۔ کدی اپنے کرتوتاں ول وی دھیان مار، رب سانوں نہیں تینوں بھلیا ہویا اے۔ ساڈا تے رب نال کوئی رولایاں لڑائی نہیں۔ سانوں مننا چاہیدا اے پئی اسیں اپنیاں بھلاں تے پردے پاون دے عادی آں۔ ویکھو نا! پئی اندر گوڈے گوڈے بھکھنگ دی اُٹی چڑھی ہوئی اے تے ملتی دے آکھیاں باہر بوہے نوں ہر رنگ کیتا ہویا اے۔ سارے جگو پنڈ نوں ایہو گل رڈ کدی اے۔ جدوں اندر ای ہر یا ول ناں دی کوئی شے نہیں ہے گی، باہروں بوہا لپیڈن دا فائدہ؟۔ میری منوتے ایہد رنگ بدلو یاں گھرنوں اندروں بدلو، اسیں تے ایس رنگارنگی وچ سرکس دے مسخرے بن کے رہ گئے آں۔ ایسے پاروں دنیا ساڈے اُتے ہسدی اے۔ ساڈے وچ ساوے، رتے، پیلے، نیلے سارے رنگ نیں پر کوئی وی رنگ ساڈا اپنا نہیں۔ سارے ای اوپرے منگوں تے اُدھارے نیں۔ ایہدے نالوں تے اُکا ای بے رنگے ہو جائیے تے چنگا اے“۔

شوقی بھلا کیوں چپ رہندا: ”ماں ساڈی نہ آپ سُر سواد نال وی اے تے نہ ای سانوں وسن دیندی اے۔ ساڈے تے لیکھ ای ہر گئے نیں، جیہڑا ایہدے گھر جم پئے آں۔ ایہدی دھی وی انجے دی اے۔ ایہہ ڈیناں ساڈے سکھاں نوں کھا گئیاں نیں“۔ شوقی دی گل اچھے وچے ای سی پئی سو دونے گل سنگھیوں نپ کے اپنی جیہڑا واہ دتی: ”ناں بھلا ماں نوں ٹوہناں گھنیاں دی کیہہ لوڑا اے؟۔ بڈھے وارے وی جھیکے ہلاندى، چوڑیاں چھکاندى، لونگ لشکاندى پھر دی اے۔ میری متوتے ماں دیاں ٹوہناں وچ دینے یاں گھنے پادینے، چوکھے پیسے مل جاوون گے تے اسیں سوکھے ہو جاواں گے“۔

”پر کئے دن؟۔ کھسی کھان دے ہتھ لگے تے ایہہ اک دیہاڑ نہیں کڈھنے۔ ٹھیک اے، ٹھیک اے۔ میں ایہہ گل مندہاں پئی ایس ماں نے سانوں کجھ نہیں دتا، پر پھیر وی انصاف ہونا چاہیدا اے۔ ماں نے انصاف نہیں کیتا تے اسیں کیہڑا انصاف کیتی کھڑے آں۔ ایس گھر وچ روندای روند اے۔ اتھے بے روندنک جاوے، حق نیاں دی گل ہوون لگ پوے تے ساڈی پھیر توں کھری ہوسکدی اے“۔ بھیکھے دی گل

سُن کے کھبئی کھان شوکریا: ”اوائے نیاں کیہڑے پرندے داناں ہوندا اے؟۔ انصاف طاقت دا محتاج اے۔ گنڈا اپنے حق وچ آپے نیاں کروا لیندا اے۔ گنڈے دے موہرے کیہدی ہمت اے پئی لکیرٹپ کے نیاں دی گل کرے۔ نیاؤ سارے تے گنڈے دے کیں ہوندے نیں،“۔ سودو بُوھکیا: ”تہا نوں کیہہ پتا؟ پیسے دی بڑی طاقت اے۔ حتیٰ گل تے ایہہ وے پئی طاقت ہے ای پیسے دی۔ پیسا ہووے تے میں پورے جگو پنڈ وچوں سارے داسارا انصاف کھڑا کھلو تا مل لے لوں۔ تیں تے مکمل مار دے پئے او! پیسا بناؤ، بھاریں گھر دے بھانڈے وچ کے بناؤ۔ بھانڈے پھیر بن جاؤں گے“۔

اٹلی رلی وی رولے وچ دھس دے کے واری لے لئی: ”ایڈیاں اوکھیاں گلاں کیوں پئے کر دے او؟۔ مورکھو! تہا نوں کوئی سُر سارای نہیں؟۔ ماں نوں بھوتنا چمڑ گیا اے۔ ایہدا ویدن سوکھا نہیں ہوندا۔ جیویں کیویں بھوتتے توں جان جھڑاؤ۔ بھوتنا جان چھڈ جاؤ تے ماں آپے ای نو برنو ہو جاؤ گی۔ پھیر رل کے ساوی دے ڈھولے گاواں گے۔ ایویں گل دا گلان بناؤں دا فیدہ؟ مٹو تہا ڈی مرضی نہ مٹو تہا ڈی مرضی۔ کل کلاں ایہہ تاں نہ آکھو گے پئی کسے سیانے سمجھیا نہیں سی“۔

دارا کوکیا: ”اوائے سارے پنڈ وچ رولی پادینے۔ ساڈے کولوں گل دی گنڈھ نہیوں کھل دی تے اُو کر دینے۔ آنڈھوں گوانڈھوں لوکی اکٹھے ہو کے کوئی اُپا کر لین گے۔ ماں اجیسے حالیں یاں انجے تاں نہ مرے گی۔ جیہڑیاں گلاں دی دیگ اسیں چڑھائی بیٹھے آں ایہہ دیگ کدے نہیں پکئی“۔ ساریاں ای دارے نوں اوائے توئے کیتی۔ اپنا گنڈ چورستے وچ کھلارن دا فائدہ؟ کیہڑا ساڈا ایڈاسکا اے جیہڑا ویدن کردا پھرے؟ پنڈ وچ ساڈی اُکا ای نہیں رہتی۔ ”اوائے رہتی تے پھیر وی نہیں“۔ دارا گر لایا۔

توتی جیہڑا ہن تائیں تن دی تاؤنی تائی بیٹھاسی بولیا: ”اسیں پیدا ای غلط تھاں تے ہو گئے آں۔ رب دی مرضی اے۔ رب نے دھکا کیتا اے۔ ساتھوں پچھیا نہیں۔ ایہو ای غیر جمہوری رویہ اے جیہڑا سانوں لڑ گیا اے۔ ساڈی مرضی جانی ہوندی تے آج سانوں ایہہ پسوڑی نہ ہوندی۔ مجوری دے پھاہے وچ پھس گئے آں، کیہہ کرینے؟ ایہہ ہن ساڈی ماں اے“۔ ”توتیا تیری ایس گل دا ہن بھلا فائدہ؟۔ اوائے ایہہ تے جمن توں پہلاں کرن والی گل سی۔ توں تے گل کر کے کھوتا ای کھوہ وچ پادتا اے“۔ رنگی توتے دی گل تے پرتا وادتا تے نالو نال ای اپنی صلاح وی ڈاہ دتی: ”ماں داہور ویاہ کروا دینے۔ ایہوں ہو یا ہو ایا کجھ نہیں ایس توں رنڈیا نہیں کئیندا۔ ایہہ پر نیواں منگدی اے۔ ایہوں اولاد دی کوئی پرواہ نہیں۔ ایہہ تے کھسم منگدی اے کھسم“۔ رنگی دی ایس بدرنگی تے ساریاں پھٹے مونہہ، پھٹے مونہہ دی واچھڑ کیتی۔ ایسے واچھڑ دی پھنڈ وچ گوگا وی چنٹ ہو کے بولیا: ”ماں ونڈ لے۔ جے اسیں سارے دے سارے رل کے ماں نوں نہیں سانہ سکدے تے بھیرے کیوں پیندے او؟ ونڈ پالو، روز روز دی ڈنڈ تے ملے“۔

ایس کھپ رولے، جھگڑے چھیرے دیاں و اجاں پورے پنڈ وچ کھل گئیاں۔ پنڈ والے کدوں تیک کن لھیٹی رکھدے؟۔ آنڈھوں گوانڈھوں کندھاں ٹپ کے لوکی مائی دے دوالے دوالے کٹھے ہو گئے۔ لوکا ئی داٹھھ لگ گیا۔ کوئی پنڈ دی دو جی ٹرے بیٹھے وڈکسائی ویدنوں وی سد لیا یا۔ وید کیہہ سی؟ اپنے وجود وچ پوری دھوکھا منڈی سی۔ پنڈ دی رُجی تھلے اوہدا دوہٹاسی۔ اک پاسے تے دوا دارو تے حکمتاں کرداسی، نال وی ہٹی وچ آپو ای چھرے چلاندا تے کھلاں لاہندا سی۔ آپو بیماریاں کھلار داسی تے آپے وید پئے دیاں کولوں کرداسی۔ سارے پنڈ والے اوہدے دوہرے مہاند رے نوں سہاندے سن پر سارے اوہدے ولایاں وچ ولے ہوئے سن، ایس پاروں مجبور سن۔ وید نے مائی نوں سبوں کھبیوں ٹوہ ٹاہ کے ویکھیا پڑتالیا تے گر جھ وانگوں اکڑیاں لیندیاں ہونیاں اپنا حکم لا دیتا۔

”مائی مرگئی اے“۔

کیوں؟ کیوں؟ کیوں مرگئی؟ ہر کسے دے موہوں نکلیا ہو یا ہوکا ویدانگے اُبھڑا وہیا سوال بن گیا۔

”بھکھ نال تے پتراں دی بے وفائی والی کپتری سوچ نال، بے انکھ پتراں دی بے غیرتی نال“۔

کسے آکھیا: ”وید جی! علاج تہا ڈا ای ہور ہیاسی“۔

”تہا ڈا کیہہ خیال اے میں ماریا اے؟ تہا ڈے نال تے نیکی کرنا وی گناہ وانگوں ای اے“۔ وید گر جیاتے اپنی رچھانی کچھے مار کے ٹر گیا۔

مائی مرن دی گل سُن کے مائی دے سارے ای پُتر پریشان تے نموجھان ہو گئے۔ ہا..... ہائیں ساڈی ماں مر گئی اے۔ ہن کیہہ کر یئے؟۔ مائی دے جیون دی تے کوئی رسم نہیں سی۔ مرن دیاں رسماں کیویں پگایئے؟۔ مائی دے پُتر دستور موجب پھو ہڑی وچھا کے بہہ گئے تے آئڈھ گوانڈھ نال صلاحیں پے گئے پی کیویں کر یئے؟ کنج کر یئے؟۔ پنڈ والیاں جیویں پہلاں ای مٹھ مٹھی ہوئی سی۔ ساریاں اک مک ہو کے رُکھاتے کوراجواب دے دتا: ’’اسیں تہانوں مائی پنڈ دے قبرستان وچ نہیں دبن دینی۔ تسیں روندی، رپھڑی، جھگڑے باز او۔ پنڈ نہیں چاہندا پئی قبراں اتے وی تہاڈ افساد کھنڈے۔ مائی نوں جتھے مرضی لے جاؤ یاں گھردب لوو۔ بس ساتھوں ولائی رکھو‘۔

گھروچ تے پہلاں توں ای ساریاں نے آپو اپنیاں لیکاں واہیاں ہونیاں سن۔ ویڑھے چوٹے دے تے چلھے چونترے دے ہر ہر حصے تے کسے نہ کسے نے مل مار یا ہو یا سی۔ اجیہے حالیں گھروچ دبن دی تھاں کتھے؟۔ ہر کوئی مائی دی میت نوں اپنے لگدے بندے حصے بکھرے توں دور ای رکھنا چاہندا سی۔ پنڈ والے تے انکاری ہوئے ای سن، کسے پُتر نے وی ’’ہاں‘‘ نہ کیتی۔ ہر کوئی ایہو جواب سنا وندا سی پئی: ’’ویکھو ناں جی! گھر قبرستان تے نہیں ہوندے نا، پھیر میں ایہہ کیویں کرسکد اہاں۔ ٹھیک اے، میری ماں سی، پردو جیاں دی وی تے کجھ لگدی سی‘۔

کتھے دئیے؟۔ پنڈ دیاں سیانیاں نے سارے پکھوں سوچ وچار کر کے فیصلہ کیتا پئی مائی نوں تواریخ وچ دفنا دئیے۔ تاں بے آؤندیاں نسلوں تے پیڑھیاں لئی ایہہ مزار سمجھاؤنی تے چتاؤنی دا کارن بن جاوے۔ مائی دے سارے پُتر اں نے ایس گل تے رضوئی کیتی۔ ہاں! ہاں! ٹھیک اے! اپنے حصے دی تاریخ تے اسیں چروکئی دفن کردتی سی، بے مائی وی اوتھے ای سما جاوے تے کیڈی چنگی گل اے۔ سانوں ہن موئی مائی دی لوڑ اے تے نہ موئی وسری تاریخ دی لوڑ اے۔ ایہہ تے وڈے سراں دیاں پیڑاں نیں۔ رہی گل گھر بوہے دی تے وٹڈاں حداں تے بدل دیاں وٹجیاں ای رہندیاں نیں۔ کیہڑا کوئی جان والا بھونیس بھاٹڈا نال لے گیا اے۔ پتر ہون تے وٹڈاں پیندیاں نیں۔ ایہناں وٹڈاں نال ای پنڈ وسدے نیں۔

مائی جیونی دے پُتر ل کے وی چودھریاں دے کامے سن تے ککے ککے ہو کے وی کامے ای رہے۔ بس غلاماں دی فوج وچ نفر اں دی بھرتی ودھ گئی۔ جگو پنڈ دے چلت رواج وچ مائی جیونی دے چلانا کر جاو نال یاں پتراں دے مائی نال و ہار نال کوئی ہرج نہیں ہو یا، کامیاں دی فوج نے چودھریاں دی انجے ای موج لائی رکھی۔ ہاں! اک گل ضرور ہوئی پنڈ دیاں جاتاں برادریاں دے ناواں وچ اک نوں گوت دا وادھا ہو گیا اے۔ کیاں دی ایس نوں جات نوں سارے پنڈ والے ’’ماں مار‘‘ کہندے نیں۔



ہری جگ

ماڑی گل اے، ماڑی گل اے۔ بالا پیر دے دربار دوالے صدیاں دے سمکالی وناں دے رُکھاں دیاں ٹہناں نال جدوں کوئی دو پیار کرن والے سانجھ پگا ون دیاں قسماں تے قول نبھاون دیاں رسماں دے سدھراں بھرے رنگے دھاگے نہن داشکن کر دے۔ دربار دے وگن وچ پھر دا اک بڈھا ملنگ بابا ویکھدیاں ساراں اُتا ولا ہو کے اوہناں دے سر ہو جاندا۔ اکوای گل نوں پہلی جماعت دے بلونے وانگوں گھوٹی جاندا۔ ماڑی گل اے، ماڑی گل اے، ماڑی گل اے۔ ملنگ دا جانویاں سوہاں تے کوئی وی نہیں سی، نہ ای درباراں تے پھر دے ملنگاں نال کوئی جانکاری کڈھدا اے۔

آون والے اپنیاں غرضاں عرضاں وچ مست ہوندے نہیں تے ملنگ اپنی ای لولور وچ گواچے ہوندے نیں۔ ایس ملنگ بابے دا ورت و ہار اپنے اُپر یوس پاروں وکھراتے نکھیڑواں جیہاسی۔ ایس وجوں ایہداناں ای بابا ماڑی گل اے پے گیا سی۔ ایہہ ایڈے جلالی سبھا نال اپنی گل دی گردان کرداسی پئی اُونیں عاشقاں دے دل کنب جان دے سن۔ اوہ گھا بر جان دے سن تے بابا ماڑی گل نوں قولوں قراراں دے کچے رنگے دھاگے نہن لگیاں ویکھ کے ای آؤندے سے لئی بدشگنی جان دے سن۔ جیویں جنج چڑھن دے ویلے گر جھ بول پئی ہووے۔ جدوں اوہناں دے پیار دی پیگھ نہیں چڑھدی سی، دل ہاریاں دے دل ٹھدے سن۔ اودوں اوہناں نوں چتاؤنی ہوندی سی پئی اک ملنگ بابے نے تے پہلے دینہہ ای سیا پھ نال سبھاؤنی دے دتی سی پئی اجکو، ہوش کرو، ماڑی گل اے۔

مجید چراں توں بابے نوں اپنی ذمہ داری پگانیاں ہونیاں ویکھ رہیاسی۔ اوس آپ وی سٹ کھا دھی ہوئی سی۔ اٹھے پھٹ لے کے تے سوہناں ساڑ کے دربار تے آ بیٹھاسی۔ اوس نوں ایس گل دی چینک لگ گئی پئی بابا ماڑی گل اے نوں بچھنا ضرور اے۔ اوس بابے دے نیڑے ہون دا جتن کیتا پر بابا جھدے پلا پھڑاون والا نہیں سی۔ اوہ جدوں وی ٹوہ لئی کوئی گل اُلا رد بابا تلکا کے بات نوں ہورای پاسے لے جاندا۔ دوہاں وچکرا ایہہ کھیڈ چوکی دیر تائیں رُئی رہی۔ ایس لکن میٹی وچ بابا کدی وی اوہدے ہتھ نہیں آیا۔ اوہلاں تے اوہ گل ای گھٹ کرداسی، بے کردا وی سی تے کھڈاریاں وانگوں دائی نوں ہتھ لاکے نس جاندا سی۔ ایس کھپ کھپا وچ مجید دی بابے نوں جانن دی سک ہور شدید ہوگئی۔ اپنی کھچل توں بعد اوہ ایہہ جان گیا سی پئی بابا گناں دی گتھی اے۔ ایہوں پھر ولیاں بڑا کجھ لھنا اے۔ بھال تے پھر پانی کریندی اے۔ اوہنوں پئی آس سی پئی کدی نہ کدی سنھ لگ ای جانی اے۔ کدی تے بابے نے مہربان ہونا ای اے۔ بابا بس اڈیکاں دے ساہ دی پکیائی ویکھ رہیا اے۔ پیار کرن والا مکھ جنا وی گجھا ہووے اوڑک بچھیا ای جاندا اے۔ صدق سلوکوں پنگری ہوئی اچھیا ضرور پوری ہوندی اے۔ اوہ ایہہ بات سوچداتے ڈھیندے ڈھیندے دل نوں ٹھوہنی جیہی لگ جاندا، اک آسرا جیہا ہو جاندا، جیہڑا اوہدے ہر دے ککے نوں بٹے دے جاندا۔

سیالاں دی بڑی ای ڈراؤنی رات سی۔ ٹھنڈیاں ٹھار ہواواں جٹے نوں چیر کے لنگھ رہیاں سن۔ قہر دا کالا بدل چڑھیاتے اوس رنج گڑ گج کیتی..... پھیرا بیہن و رھن لگ پئے۔ دُکھدی دُھونی نوں گڑیاں نے ٹھار دتا۔ زوراں دامینہہ چھڑپیا۔ مجید تے بابا ماڑی گل اے نے اک کھولی وچ سر لکویا۔ انج لگداسی پئی پالے پاروں جٹے برفاں ہار جم جاوے گے۔ ٹھر پاروں وجدے دن داں دے سازتے مجید نے گل چھیڑ لئی: ”بابا ج گنجھل دار بھارت نوں کھولھ دے۔ من وچ انکی بات بوہتی ساؤڑ چاڑھدی اے۔ تیرے دل دا بھار لیہہ جاوے گا، میری وی کھوج دا پینڈا مک جاوے گا۔“ ”جان دے مجید! جان دے، ستیاں پیڑاں نہیں جگائی دیاں۔ جھلیا! آپ وی رنج ہووے گا، مینوں وی دُکھی کریں گا۔“ بابے اک واری پھیر آ لانا لاکرن دی کوشش کیتی پر اوج مجید رھیٹا لے پے گیا: ”نہیں بابا! میرے تے وساہ کر، دنیا چھڈ دتی اے تے پھیر گلاں دل نال لائی رکھن دا فائدہ؟“ ”جھلیا! توں مینوں کس ڈونکھے و نہیں دھکوائیں؟ گل دا کوئی ویلا ہوندا اے۔ ویلا ای نہیں رہیا، مگر لیاں گلاں تے کویلے دا کچ نہیں۔ منت من تے جاندا کر۔ آپاں ایس رات دی رت تے گل کر لینے آں۔ گل ای کرنی اے۔“ ”بابا جی! من وچ جھاتی پاؤن دے ویلے باہر ویکھن نوں جی نہیں کردا۔ میں ٹہا تھوں کیہہ لکویا اے؟ میتھوں کیوں لگدے او؟ تہاڈے نیڑے میں اپنی جوگا وی نہیں؟ اودھرا ایدھر میں ہر

تھاں غیر ای آں؟‘۔ ایس گل دے نال ای بابا بٹھ کے بہہ گیا۔ اوہداسریر سیال دی سیتل رات وچ وی لنباں وانگوں لہکن لگ پیا۔ اوس ڈونگھے تے لٹے ہو کے نال اپنی گنڈھ ڈھلی کرنی شروع کر دتی۔

’میراناں انور اے۔ میں سکھ پور داوسنیک آں۔ ایہہ جوانی پھرے دی گل اے‘۔ بابے نے انک انک کے گل کیرنی شروع کیتی۔ گل دے تڑپویں نال ای ہولی ہولی روانی آؤندی گئی۔ ’میں تریمتاں توں بڑا ڈردا جھکدا ہوندا سی۔ اُتوں میں کم بیل کاری دا تے کڈھائی دا سکھ لیا۔ ایس کم وچ تے واہ ای زانیاں نال پیندا اے تے زانیاں نال گل کرنا میرے لئی بودے کپڑے نوں کنڈیاں وچ دھرکین ورگا ہوندا سی۔ استاد اللہ رکھے نے میری اوکھت نوں سہان لیا۔ اوس میرا جھکا لاہون دا آہر کیتا۔ میں جوان سی۔ استاد دیاں پڑھائیاں ہونیاں پٹیاں پڑھدا چلا گیا۔ ہولی ہولی میرے اندر اک اعتماد بچھ گیا۔ میرا جھکا لٹھ گیا۔ استاد نے مینوں زانیاں نال گل بات دے اجیہے گر سکھائے پئی میں عورت دی کمی کمزوری نوں بچھ گیا۔ جھکا لٹھتے اوہدی تھوہی حوصلہ اُسر گیا۔ میں زانیاں نال کھل کھلا کے کم کار بارے گل کرن لگ پیا۔ اوہناں دے من چاہے پھل بوٹے بناؤنا جان گیا۔ مینوں ایٹھوں تیک محاورہ ہو گیا سی پئی میں جان جاندا سی، ایہہ زانیاں کیہو جیسے پھلاں دی تے کیسے رنگاں دی منگ کرے گی۔ میں کج داکم کراں گاتے ایہدے من نوں بھا جاوے گا۔

میں گل باتیا ہو گیا تے زانیاں نال کم کار توں وکھرا ٹورا وی ٹورن لگ پیا۔ اوہناں دے ڈکھ سکھ نوں محسوس لگ پیا۔ کس نوں کیہہ ڈکھ اے؟ کج دا ڈکھ اے؟ کیوں ڈکھ اے؟ میں اوہناں دے ہرکھی حالاں دا جانو ہوون لگ پیا۔ اوہناں اندر پیار دیاں سدھراں دی اُلیل ویکھداتے اوہناں نوں اپنیاں باتاں نال ورچا پرچالیندا۔ میرا کسے اک نال واہ نہیں سی۔ کنیاں نال اکھ مٹکا سی۔ ہرکے نوں اوہدی مرضی دی گولی دے کے مونجھ لینا ہن میرے لئی کوئی اوکھ نہیں سی۔ میری حیاتی دا ایہہ مہاڑتے وگڑے چالے ویکھ کے میرے ماپیاں نے میرا ویاہ کر دتا پئی ایہہ انج قابو آ جاوگا۔ اپنی سوانی دے پھاپے وچ پھس کے نسل ہو جاوگا..... پرویاہ مگروں وی میری طبع اُنجے دی اُنجے رہی۔ بس میں گل باتیا سی چسکے لید اسی کسے نال وی حدوں نہیں ودھدا سی۔ ایس پاروں زانیاں دیاں آوا جائیاں میرے دل نوں چینک چوٹاں نہس لاؤندی سن۔ کسے اک نال گل اُکدی رُکدی سی یاں کسے گل تے آکے گل مگدی سی تے اوسے سے کسے ہور نال ٹورا ٹرا یا ہوندا سی۔ اک رونق جیہی لگی ہوئی سی۔ میں ساریاں دے بھیت نوں جان کے وی کسے نوں اپنا بھیت نہیں سی دیندا۔ ایسے اک رمز وچ ای میری جان دا پچاسی‘۔

’بابا زانیاں تیرے تے ای کیوں وسدیاں رتجھدیاں سن؟ تیرے کول کیہڑی گدڑ سنگھی سی؟‘۔ اوہناں نوں تیرے وچ کیہہ اجیہا گن نظر آؤندا سی؟‘۔ مجید نے اپنیاں گجھیاں حیرتاں نوں سنبھالا دیندیاں ہونیاں پچھیا۔ مجید دی ایس گل تے بابا نمھانمھا کچھر وٹ جیہا ہاسا ہسیا: ’بیلیا! دن لگا ہاں تے پوری گل ای دساں گا‘۔ بابا انور نے پھیر توں گل دا سر اجوڑیا: ’تریمتاں مونہہ مٹی الاچھی وانگوں گھنیاں گجھیاں ہوندیاں نیں۔ ایہہ چھیتی کیتیاں کسے تے وساہ نہیں کھاندیاں، پرہین تے انسان ای ناں۔ ایہناں کول وی سدھراں، رتجھاں، چاواں بھریا دل ہوندا اے۔ ہر کوئی عورت نوں بس جنس دے مہاڑ نال ویکھدا اے۔ ایہدیاں رمزاں نوں نہیں بچھدا۔ ایہدے سندر مکھڑے نوں تے ہر کوئی ویکھدا اے تے اپنیاں اکھاں ٹھنڈیاں کر دا اے۔ مکھڑے دے جھولے توں پار دل وچ دریا دیاں لہراں وانگوں اُچھل دیاں اُلیلاں نوں کوئی نہیں ویکھدا۔ بس ویکھنی دا ای فرق اے۔ جس ویکھ لیا، اوس نے پالیا۔ عشوے، غمزے، نخرے، ناز نہورے تے بس دکھاوا ای دکھاوا نیں۔ ظاہر، ای ظاہر اصل تے ایہناں دے پچھو کڑ لگی ہوئی محرومی، مایوسی تے اُداسی اے، جیہڑی پیار دے دو بولاں نال ای دل دان کرن نوں تیار ہو جاندی اے۔

مورکھا! زانیاں نوں دل چھل تے مال جال چنگے نہیں لگدے۔ اوہناں نوں تے بس سچی ہمدردی دی تے اپنا نیت دی لوڑ تھوڑ ہوندی اے۔ جدوں اوہناں نوں اپنیاں سکلیاں انگاں ساکاں توں پیار محبت دی گوڑھی چھاں تے بولاں دی سانجھ نہیں لھدی..... پھیر اوہ تیاں کونجاں ہار جتھے پانی نظر آوے لیہہ پیندیاں نیں۔ پھیر نہیں پرت کے ویکھدیاں پئی ایہدے وچ کھنایاں رسوائی اے۔ اک من دی تیہہ ہوندی اے، جیہڑی ایہناں نوں اُکا ای ٹئے نشنیاں وانگوں ڈھا دیندی اے‘۔ بابے نوں لگا جیویں گل اے مجید دے کلاوے وچ نہیں آ رہی۔ اوس سمجھاؤنی دا پینتر بدل لیا: ’عورت اپنی پچھان چاہندی اے۔ اوہ رشتیاں دے وگن توں دکھ وی اپنے وجود نوں محسوس کر دی اے۔ اپنے ایس احساس نوں کوئی روپ، کوئی ناں دینا چاہندی اے۔ سارا وسیب اوہنوں مٹی تھلے نپ کے رکھنا چاہندا اے۔ اوہ پھلاں بوٹیاں وانگوں، رُکھاں فصلاں

وانگوں اپنی لگی ہوئی ذات نوں ظاہر کرن دی خواہش رکھدی اے۔ اوہ سبھی دے موتی وانگوں اپنی چمک نال دنیا وچ چان کرنا چاہندی اے۔ جدوں اوہنوں ہمیریاں وچ دکھیا جاند اے، اوہ اندروں مر جاندی اے یاں نابری دی راہے پے جاندی اے۔ ذات سوانی رتجھاں رانی نوں شوق ہوندا اے پئی اوہنوں اوہدے گناں دی ویل دتی جاوے۔ اوہدے اگے پئے سونے چاندی دے ڈھیر وی اوہ مل نہیں رکھدے، جیہڑا پیر نال دتا ہو یا ایویں جیہا تھہ رکھدا اے۔ اوہ بس اک کئی جیہی گل تے ای رتجھ جاندی اے پئی اوس نوں منیا کھنیا گیا اے۔ اوہدے چا ہوان نے اوہنوں سوغات دتی اے، بھاریں یوسف دامل اٹی لایا اے۔ کسے دے دل دربارے اوہدی چاہت تے ہے ناں۔ اوہدی ایہہ بھکھ جدوں اپنیاں ولوں نہیں پوری ہوندی تے اوہ پرتا واکھا جاندی اے۔ اپنی قدر چچھان والے نوں ٹو لڈی اے۔ ویل تے پچھان توں دکھ عورت نوں اپنی سو بھادی تے وڈیائی دی وی انت بھکھ ہوندی اے۔ اوہ چاہندی اے، اوہدے سپن دی اوہدے گناں دی سلا ہنا کیتی جاوے۔ انجے ای جیویں شاعر شعر دی داد چاہندا اے یاں رب لوکائی توں اپنی منوتی چاہندا اے۔ اوہ تے ازلی ابدی تخلیق کار اے، جدوں اوس دی سلا ہنا نہیں ہوندی اوہ ایس بات نوں اپنی بندیاں جان لیندی اے۔ اوس نوں اوہ چوچنگا لگدا اے جیہڑا اوہدی ایس رمز داحرم ہووے۔ عورت گھر دی دہلیز توں باہر اپنا اک ساتھ چاہندی اے۔ جس دی بانہہ پھڑ کے اوہ دنیا نوں اپنیاں اکھاں نال دیکھے۔ جدوں اوس نوں اپنیاں دیاں باہواں نہیں سہار دیاں اودوں اوہ آپ اپنا سہارا لہن لگ پیندی اے۔ ایہوتن چار گلاں نیں جیہڑیاں تریمتاں نوں جان سمجھن لئی لوڑی دیاں نیں۔ ایہو گلاں اوہناں نوں موہ لیندیاں نیں۔‘

’بابا توں تے فلسفہ گھولن لگ پیا ایں۔ مینوں تے لگدا اے توں پھیر ولا مار کے مینوں وریاوں پیتاؤن تے لگا ہو یا ایں۔ تیریاں ساریاں گلاں سچیاں، سوہنیاں تے انملیاں نیں پراچ نہ کر، مینوں تے توں اپنی بیتی واپری سنا۔ مینوں اپنیاں سوہاں دے، گلاں دی تہی بھٹھل وچ نہ بجا۔‘ مجید نے بابے دی گل نوں اوسے پاسے لیاؤن داواہ وں ماریا جدھروں بابا دلاپا کے لنگھنا چاہندا سی۔ ’بڑا ڈاڈھا ایں۔ نہیں پچھا چھدا..... تے سن۔‘

میں جیویں تینوں پہلاں دسیا اے، بڑے عشق ہنڈائے نیں۔ وچلی گل تے ساریاں دی اوہا اے، جیہڑی میں تینوں اگدوں ای دس دتی اے۔ میں ہور ناں گلاں وچ تے پورا سی پرگنڈھ داوی پوراتے پکاسی۔ ایس پاروں میں حسن سپن تے بلیج کے مال نہیں لٹائے، ایسے گل دا میری ہریلن نوں ہرکھ رہیا۔ مینوں اوہناں کولوں بوہت کجھ ملیا۔ عاصمہ نے سونے دی زنجیری دتی۔ آصف نے کئی واری مینوں کپڑیاں دے جوڑے دتے۔ خالدہ میرے لئی عطر پھللیں دی کان سی۔ مریاں مینوں شیواں دے نال نال نقدی وی دے دیندی سی۔ مینوں اپنے لئی کدی کجھ نہیں مل لینا پیا۔ میں اوہناں نوں کدی کجھ نہیں سی دتا۔ بس باتاں ای باتاں، گلاں ای گلاں۔ جدوں اوہ میرے ولوں اجیہا سُنجا وہار ویکھدیاں تے بڑیاں دکھی ہوندىاں۔ آنے بہانے مینوں ایس وپارے لاؤن دا جتن کر دیاں پئی میں وی کدی اوہناں نوں کوئی ویل کراواں۔ پرکتھوں؟۔ تھک ہار کے آپے ای میرے ولوں مگھ مہاڑوں موڑ لیندیاں تے میں ہری چنگ ہور پاسے نوں ٹر پیندا۔ ہور تے خیر الھڑاں سن، جوانی دے چاواں دیاں پٹیاں پریریاں ہونیاں۔ وہیجن پرنیجن دیاں چا ہوان۔ جدوں گل توڑ نہ چڑھدی تے کتے ہور تھاں پریج وچ کے اپنے گھر بار والیاں ہو جاندیاں۔ کدی رب سببیں ٹا کرا ہو جانداتے گلے شکوایاں نال مونہہ کرارا ہو جاندیاں۔ چیتیاں چتاؤنیاں مگروں گل گھڑی دی گھڑی ہل ہلا کے مک چک جاندی۔ رجوتن بالاں دی ماں سی ہر پکھوں پوری عورت۔ پر اندروں دکھی تے ڈھٹھی ہوئی۔ اوہ کم دے بہانے میرے کول آؤندی یاں مینوں اپنے گھر سد لیندی۔ کئی کئی پہر میرے نال گلاں کر دی رہندی۔ میریاں باتاں سندی رہندی تے اپنیاں ساندی رہندی۔ انج لگدا سی پئی اوہ گلاں توں اکدی تھکدی ای نہیں۔ میں تے گلاں کر کے تھک پھ جاندیاں سی۔ اک دن میں اوہنوں پچھ ای لیا: ’توں تے بال بچو داراں، گھر بار، بوہے چنے والی ایں، تیرا سردا سائیں وی خیریں میریں جنا اے۔ اوہ کوئی نکما کھٹو یاں ویلی عیبی وی نہیں۔ پھیر توں کیوں میرے نال پچ رلائی جانی ایں؟ تینوں کیہڑی تھوڑا اے؟‘۔ میریاں گلاں سُن کے اوہ دیاں اکھیاں وچ گلیڈ و ترن لگ پئے۔ اوس جیہڑی گل کیتی اوہ اج وی میریاں کتاں وچ گونج دی اے۔ اوس آکھیا: ’جیہو جیہیاں

پیار بھریاں تے دل موہنیاں گلاں توں میرے نال کرناں۔ میرا شوہ میرے نال ایس توں ادھیاں وی کرے تے میں سونہہ رب دی خوشی نال مر جاواں۔ اوہ تے بس مرداے۔ میں اوہ دے اگے اک جنور۔ ایس توں ودھ کے اوہ کوئی ساک جوڑ دا ای نہیں،۔ پہلی واری انج ہو یا پئی میرے ورگا پتھروی اوہ دے دکھ وچ پگھر گیا۔ کجھ چر پچھوں میرے دل نے کہیا: بندیا! تیری وجہوں رجودا گھر برباد ہو جاوے گا۔ اوہ وچاری رُل جاوے گی۔ ایس معاملے نوں محسوسدیاں ہونیاں میں چپ دی بگل مار کے ہول پیندے ہرکھی دل نال شہر آ گیا تے شہر دیاں رونقناں وچ دل لالیا۔ اتھے پچھلیاں جاچاں وی میرا بڑا ساتھ نبھایا۔

مہینہ بھر شہر رہن توں بعد اپنی محنت مزدوری دا جمع جوڑ کر کے میں گھر اپڑیا۔ گھر آتے دیکھیا میری بیوی گھر نہیں سی۔ گھر دیاں دسیا پئی اوہ اپنی ننان نال بالا پیر دی درگا ہے سلام کرن گئی اے۔ میرے دل نوں اک ہجوکا جیہا لگا۔ میرے لُوں لُوں وچ ایہہ احساس چنگاں وانگوں پھٹن لگ پیا پئی مورکھا! جیہڑا پیر بھنڈارا توں ہور ناں وچ ورتاندار ہیہاں، تیرا اپنا گھرای اوس توں سٹاں سکھنا رہ گیا اے۔ ساریاں گھروں کوئی نہ کوئی بہانہ کر کے ای پیر پندیاں تے دہلیز اُلانگھ دیاں نیں۔ نماشیں ویلے تیک اوہ نہ آئیاں تے میرا شک شبہ یقین وچ ڈھل گیا۔ راتاں دنناں وچ تے دن راتاں وچ بدلن لگ پئے۔ اڈیکاں تھک ہار کے سوں گنیاں۔ میں تے گھر پرت پیندا سی پر اوہ میتھوں اگے دیاں نکلیاں۔ نہ میں شہر جاوے جوگا رہیا تے نہ ای پنڈوسن جوگا۔ پچھے پرت کے دیکھیا تے ساریاں ای بیلناں سہیلیاں مینوں صدے وانگوں جا پیاں۔ میں باہروں تے برقاں ہارٹھنڈا ہو گیا پر اندر بلدے تندوراں نے مینوں ساہوسا ہی لُوہ چھڈیا۔ ایس اگ پانی دی کھیڈ توں اک کے میں بابا پیر غوث محمد سرکار دا بوہا مل لیا اے۔ ہُن اک نویں محبت کیتی اے، وکھری یاری لائی اے۔ ایہدا ہونٹا وکھرا اے۔

گل رُک گئی تے مجید جیویں خواب وچوں جاگ پیا۔ اوس آلا دوالا دیکھیا تے بابا نظر نہ آیا۔ اوہ بھجیاں ہونیاں کھولی وچوں نکلیا۔ باہر دربار دے بوہے موہرے بابا انور گئے گئے چکڑ وچ دھال پار ہیہاں۔ ہر پاسے اکو سا زونج رہیاں۔ ماڑی گل اے، ماڑی گل اے۔

۞

چٹھی

اوہ ہیر، سسی، سوہنی، صاحبان، سسی ورگی نہیں سی۔ اوہ تے بس جھوراں سی جھوراں۔ اوہ ہے تے خورے ایسے لڑی وچوں ای سی پر ایہناں نالوں وکھری جیہی تے نکھیر ویں جیہی، اپنے آپ ورگی۔ ان نکھی بات ورگی یاں کوارے سُہنے ورگی یاں کہانی ورگی، جیہی اکھیاں ساہویں ہونداں ہویاں وی اولھے جیہی ہونداں اے۔ بے جھلک دینداں اے تے نال ای جھکانی وی دے جانداں اے۔ ناں کوئی ویکھن دی سوہنہ دے سکدا اے تے نہ ای کوئی ایس گل دی پئی اوہنے نہیں ویکھی۔ اک دُبا جیہی، چنتا جیہی تے جھولا جیہا نموجھانے دل دا بوہا ملی بیٹھارہ جاندا اے۔ جیویں کوئی خیال ہوادیاں پنگھاں جھوٹ رہیا ہووے۔ اکو ویلے اُزاروی تے پرلے پاروی۔ جھوراں نسریاں کنکاں رنگی سوہنی، من موہنی لہڑیاں سی..... کٹک دی جوانی داسڑ پھر۔ جوانی تے آپ ای چڑھیا تھر ہونداں اے۔ جھوراں دی جوانی وچ تے سپن سنرتا دی جادوگری نے وی چوکی ات چائی ہوئی سی۔

جھوراں نوں اپنے سپن سراپے دی آپ وی پوری اُگ سگ ہے سی۔ اوہ اپنے آپ تے آئی بہارتوں بے خبری ہوش وگتی نہیں سی۔ ایسے لئی اپنے من دی موج نال اوہنے سارے رنگ پور وچ کھڈ رچائی ہوئی سی۔ جیون دی پگڈنڈی تے ٹردیاں پیراں تھلے آؤندے دلاں دا، ہوکیاں ہاواں دا، ٹھنڈیاں تیاں ساہواں دا، اوہنوں سواد آؤندا سی۔ ایہو چسکا اوہنوں نزوئی ادا تے ہورواں جیہا نخرہ دے جاندا سی۔ اوہدا کیہہ جاندا سی؟ مستی ہوئی موج نوں ویکھن دا آہر کرن والے دی جان دیدیاں وچ تنگی جانداں سی۔ اوہ دڑی ہاریاں نوں مندے حالیں ویکھدی تے خوش ہونداں۔ جیویں شکاری شکار مار کے وڈیائی محسوسدا اے۔ ایس سے اوہ اپنے آپ اُتے ہور رنجھدی سی تے رنجھاں توپوں نوں الکھ چگاؤندیاں سن۔ جیویں میگھ ملہار وچ مور دیاں اداواں مچل دیاں نیں۔

پنڈ دیاں تریستاں اوہدیاں گلاں کر کے اپنا ساڑ پھلک دیاں تے ہانہ تھار دیاں۔ اوہنوں مندا بول کے بھیڑیاں کیہہ کے جی دی بھڑاس کڈھ دیاں۔ اپنیاں ہونداں سونداں نوں اوس توں کیلن لئی سو سو جتن کر دیاں..... پر اوہناں دی کوئی واہ نہ لگدی، پیش نہ جانداں۔ کوئی وی تریست اپنے پالے پاروں اوہنوں چنگا نہیں جانداں سی پر کسے نے اوہدا کوئی مندا پنا وی نہیں تکیا سی، جس نوں مکھ رکھ کے ہلا ہلا پئی ہونداں۔ جھوراں نے ایہناں اُلاہیاں نوں تے کھنا میاں نوں کدی وی نہیں کھنیا۔ سگوں اوہ وچے وچ خوش ہونداں۔ اوس دی خوشی تے بے پرواہی تریستاں نوں ساڑ دی پھوکدی تے روون ہٹا کر دینداں۔

کدی تے اوہ کھ پرتا کے دید پیاسیاں نوں بلدی بالوریت وچ تستا چھڈ جانداں تے کدی بے دھیانی نال نمھا جیہا ہس کے نزوئے دلاں دے لگارے لاه جانداں۔ سوچاں نوں تریڈ دینداں تے عقلاں نوں ہپھا دینداں۔ اوہدے حسن دی کٹک بہار نوں مانن لئی پنڈ وچ دڑی ہاریاں تے عشق دے ماریاں دے ٹھٹھ لگ گئے۔ اوہ ہر پاسیوں اپنے ول نوں اُلا ردلاں نوں ویکھدی تے پینگھ دے ہلا رے وانگوں اسمانیں چڑھ جانداں یاں پُرے دی ریشمی ہوا وانگوں اٹھکیلیاں تے چاگھاں کردی ہوئی یاں باردی ہرنی وانگوں چوکرٹیاں بھردی من موہندی چت چوردی لگی جانداں۔ اکھاں اوہدیاں راہواں وچ ٹھیدے کھا کھا ڈگدیاں پر اوہنوں کسے نال کیہہ لگے؟۔ اوہ اپنی بے نیازی بے پرواہی وچ مست، سبھ کجھ ویکھدیاں جانداں ہونیاں وی انجے ای نزدوش دی نزدوش جیویں اوہنوں ایہناں ولاں چھلاں دی کوئی سُر سارای نہیں ہیگی۔

انت دی بے پرواہی نوں کتے موڑا تے پینا ای سی۔ حسن دیاں لہڑیاں نکلیاں اداواں اپنی تھاں تے فطرت دیاں ان ڈٹھ پھاہیاں اپنی تھاں تے۔ اوڑک انجول جھوراں وی بالے دے عشق دی پھاہی وچ پھاہی گئی۔ بالا وی سوہنا جی دارگھروسی۔ دوہاں دا پیا رپگدا تے کوئی انیائی نہیں سی۔ بالا بھونیں بھانڈے ولوں وی ایڈا پھاڈی نہیں سی پئی کوئی ہور ہورواں متا پکاندا۔ پر جیویں تے ساریاں دی ای اکھ ہووے، اوہ چھیتی کیتیاں اکھ وچ ککھ نہیں پین دیندے۔ پنڈ دے ہورناں گھبرو آں نوں ایہہ گل بھلا کیویں چچ سکدی سی۔ جدوں تیک جھوراں بے دھیانی سی اودوں

تیک سبھناں دے دل دی رانی سی۔ جدوں اوس ساریاں نوں چھڈ کے اک پاسے دھیان کر لیا تے چوہیں پاسیں کھنڈاں پھنڈاں ہوں لگ پئیاں۔ کھنساں تے یدھ چھڑ پئے۔ جھوراں ایہناں جھنجاں اُتے وی خوش ہوندی۔ اوہ خوش کیوں نہ ہوندی؟ ایہہ گلاں وی تے اوہدے سپہن دا اُلا رانی سن تے اوہدی ہوندی منوتی وی۔ اوہ سمجھدی سی پئی ایہہ نموشی دیاں گلاں نہیں، سگوں اوہدے وجود دا اقرار نہیں۔ اوہدیاں گلاں نیں ایس پاروں چنگیاں گلاں نیں۔ کوئی سڑ دا اے تے سڑے، اوہنوں کیہہ لگے؟۔ سارے اپنے من دی اُلیل وچ پھسے ہوئے نیں۔ مینوں کاہدا ہرکھ، میرا کیہہ دوش؟ کیہڑا ایہناں نوں میں وگاریا سی پئی میرے پچھے پاگلاں وانگوں اُلرے پھرو؟۔ ایہہ ایہناں دا اپنا ای شوق سی تے شوق دا کیہڑا کوئی مل ہوندا اے۔

بالے دی جھوراں نال لگی تے رنگ پوردا ہر بندہ ای اپنی ہاردے ہرکھ وچ سڑ کے کیدو بن کھلوتا۔ آہندے نیں، کندھاں دے وی کن ہوندے نیں، ہیرے دیاں وی اکھاں ہونداں نیں۔ اپنی پہرے داری وچ پیاردی میٹی پگنا سوکھا کم نہیں سی، بڑیاں بڑیاں دا پتتا پانی ہو جاندا اے۔ پنڈ دے ساریاں کیدو آں نے رل کے شامھیں نوں سیدے کھیڑے ہاراگے کر دتا۔ ہن بالے تے شامھیں دا یدھ سی۔ پنڈ دے اکھاڑیاں، کھوہاں، چوپالاں توں ہوندا ہو یا دوہاں داری کا اگیرے توں اگیرے ودھدا چلا گیا۔ گل ویکھنی بولنی توں ٹری تے ڈانگاں چھو یاں دی لڑائی تیک اپڑ گئی۔ بالا جے اپنے عشق وچ پورا سی تے شامھاں وی کرودھ وچ گھٹ نہیں سی۔ پیاردی کہانی وچ نفرتاں دے رت بھتے کنڈے کھلن لگ پئے۔ جیہناں راہواں وچ کدی جھوراں دے قد میں دل وچھدے سن، لہو کھنڈن لگ پیا۔ ہر نوں دینہہ نوں جنگ دے کھڑے ڈکے نال اُگھڑ دا تے ہر رات رت بھتتی ہو جاندی۔

جھوراں نوں ایہناں لڑائیاں جھگڑیاں دے قہری سمے توں وی کوئی ڈر خوف نہیں سی۔ اوہدا بالے تے دل ضرور سی پر اوہ عشقے دی بارگا ہے ہون والیاں ہورویاں جیہیاں گلاں دی پرواہ نہیں کردی سی۔ خورے ایس لئی پئی انج دے کماں وچ انج تے ہوندا ای اے۔ پیار کرنا تے پیار پگنا کوئی ہاری ساری دی کھیڈ تے نہیں ہوندا ناں۔ اوہدے حوصلیاں نوں بالے دے جتن دی پوری تسلی سی۔ جھوراں کچیاں گولیاں کھیڈ کے حوصلہ نہیں ہارنا چاہندی سی، اپنی تھاں تے اصیل عاشقاں وانگوں ڈٹی ہوئی سی۔ اوہنے بالے نال دل لایا پر ہورگلاں نوں جیہڑیاں دل لاون دے جرم دیاں سزاواں بن جانداں نیں اپنی سولھ ملوک طبعیت توں ڈور ای رکھیا۔

جھوراں دے گھر والے اپنی تھاں تے غصے پاروں دھرتی تائی رکھدے سن۔ اپنی لاج لویری پگ نوں گھٹے رُلدیاں ویکھ کے تریہندے تڑپھدے سن۔ جھوراں نے اپنے پیو بھراواں توں اوڑاں سوڑاں جریاں اپنے اُتے پیاردے پاروں آون والے عذاب ہنڈائے پر دل نوں کسے ہرکھی پل دے حوالے نہیں کیتا تے نہ ای دُکھ دے کھو بھے وچ کھٹھن دتا۔ ہر آؤندی اوکڑوں پیاردی سوغات جان کے قبولیا۔ اپنے نال کسے وی ہوند تے دل میلانہ کیتا۔ اوس عشق وچ اپنی پکیائی دی تے یاردی یاری اُتے یقین دی اخیر کردتی۔

گل پنڈ وچوں نکلی تے پنڈاں وچ کھل گئی۔ ہر دھردا چنگا چوکھا ہرج ہو چکیا سی۔ ساریاں ویکھ لیا سی پئی لہودے داگ لہو نال نہیں دھوتے جاسکدے۔ ایداں تے ایہہ ہورگوڑھے ہو جاندے نیں۔ لٹن بھڑن توں بعد سارے تھک ہار کے پرھے پنجاہیت وچ جڑ بیٹھے۔ آل دوالے دیاں پنڈاں چوں پنچاں نیانیاں نے جھیرا بھٹن دیاں کوششاں دا مڈھ بنھ دتا۔ کئی دینہہ گل ریڑ کے پئی رہی۔ ایس فساد دی بنیاد ای اپنی گو ڈونگھی سی پئی داناواں دی دانائی دی پہنچ توں وچلی گل پرے پرے ای رہی۔ گل کسے نتارے تے نہ اپڑی۔ سارے اپنی واہ لاتھکے تے گل نوں اک ہورواں جیہا پرتا و آیا، جیہدا کدی جھوراں نے خواباں وچ وی نہیں سوچیا سی۔ بالا، شامھیں تے جھوراں دا پوسر جوڑ کے بہہ گئے۔ ایہہ تے دھرای تے وچلی گل دے جانوسی۔ ایہناں سوچیا پئی جدوں گل ساڈے وچ ای مکنی اے تے ہوراں لوکاں نوں تماشا کیوں دکھائیے؟۔ جھوراں نے جدوں ویکھیا پئی تے دھراں آپس وچ سمجھوتے دے سبھاؤ وچ نیں تے اوہدا دل کنب گیا، اوہنوں اپنا جھڈ دھرتی وچ ڈبدا ہویا محسوس ہویا۔ اوس اپنے آپ نال کجھ دکھریاں تے نکھیریاں گلاں کیتیاں۔ من وچ گل متھ کے پھیر توں بے فکری ہو گئی۔ اُنجے ای جیویں دا سدا توں اوہدا سبھا ہے سی۔

اگلے دینہہ من دی متھ موجب اوس نہا دھو کے ہار سنگھار کیتا۔ ایس گھڑی توں پہلے اوہ کدی ایس دی لوڑ وند نہیں ہوئی سی۔ پھیر اوہ کنا

ای چر شیشے اگے کھڑوتی اپنے آپ نال او پریاں جیہیاں گلاں کردی رہی۔ اج اوہنے شیشے وچ اپنا سپین رج ویکھیا تے بس اپنے آپ نال ای دل دیاں کیتیاں۔ پھیر اوس اندروڑ کے کنک وچ رکھن والیاں گولیاں کھالینیاں تے اندروں بوہا مارلیا۔ جھوراں پورا دہنہ نہ دسی تے گھر دیاں نوں او ہدی چنتا ہوئی۔ گل بیچھک تیک گئی، سندیاں سارای رانجھا، کھیڑا، چوچک اندروڑھے وچ آگئے۔ ویکھیا پڑتالیا تے او ہدی سوت دا بوہا بندسی۔ کجھ چر گنڈی کھڑکائی، واجاں ماریاں پر اندروں کوئی پرتا وایاں ہنگار نہ آیا۔ بوہا بھن کے اندر آئے تے سارے ویکھ کے دنگ رہ گئے۔ ساریاں نوں اپنے ساہ گنڈی وچ پھسدے ہوئے محسوس ہوئے۔ جھوراں ہار سنگھار کر کے سستی پئی سی۔ اجیہی نیندرے جیس توں اوہنوں ہن کوئی جگانہیں سکد اسی۔ اوہدے سرہانے اپنے پچھلیاں دے ناں اک چٹھی پئی سی۔ اوس لکھیا سی: ”مینوں اپنے حسن سپین اُتے، جان جوانی اُتے بڑا مان سی۔ میں اپنے آپ تے ای رتجھی ہوئی سی، مینوں اپنے آپ دے نال عشق دیاں حداں تیک پیاری سی..... پر مینوں اپنی عزت ہر شے توں ودھ کے پیاری اے، میں اثبات ہاں تے اپنی نفی نہیں ویکھ سکدی۔ اگ پانی دامیل انہونی اے۔ دھاندل، دھوکھاتے دھرواے۔ مینوں کوئی بھل نہیں رہی، ایہہ سبھ کجھ میرے لئی نہیں میرے جتے کارن ہے سی۔ میں اپنے جتے والی کندھ ڈھادتی اے تسیں اپنے اپنے حصے دیاں اٹاں وٹلو۔ مینوں خوشی اے پئی میں تہاڈی چھوہ توں دُور آں۔ میتھوں جیویں وی ہو یا میں اپنے آپ داماں رکھیا اے۔ اپنی عزت پچائی اے۔ تہانوں سھناں نوں رل بہنا مبارک ہووے۔ جھوراں“۔



کافر

سائیں مرغوب رُکھ ورگا مکھ سی۔ اوہ دے محبتی ورتارے پاروں کوٹ مراد دے وسنیک اوہنوں اپنے دل دے نیڑے جان دے سن۔ بدھی وان سی، گل سدھ پدھری تے سیاچھ والی کرداسی۔ مٹھے کھوہ وانگوں بھلیائی، سچائی تے دانائی ونڈ داسی۔ بھویں کئی چھوٹے سراں والے اوہدیاں کھریاں کھریاں گلاں توں اندرو اندری کھا رکھاندے سن، پر پھیر وی مراد کوٹ دے وسنیک اوہدی دانش مندی دے مانی سن۔ اوہ سمھناں وچ رچیا چیا ہو یا سی، سمھناں نالوں وکھرا جیہا وی سی۔ سمندر ان وانگوں ڈونگھا، ندیاں وانگوں نتھر یا نکھریا ہو یا، تہہ تا سیں دی ہر ہر شے صاف نظریں آؤندی سی۔ دریاواں وانگوں کھلھے دل والاتے ہوواں وانگوں سلک سبھا والا۔ اوہدا اولیاں والا وتیرہ سی پر اوہ ایسں گل نوں نہیں منداسی پئی اوہ دے کول کوئی اُلیائی یا گیان دھیان دی گدڑ سنگھی ہیگی اے۔ سائیں نوں سچ دی سہان سی۔ سچ سُناتا سچ بولنا جاندا سی، ایسں کموں اوہ کدی وی نہیں سنگدایاں اُکداسی۔ پنڈتوں باہر وارون دے سنگھنے رُکھ تھلے اوہدا ڈیرا سی تے ڈیرے توں تھوڑی جیہی ہٹیں لکھی سی۔ اوہ آپ تے پنڈول گھٹ ای آؤنداسی۔ پورا پنڈ اوہ دے دوالے رونق لائی رکھداسی۔ اوہ ساریاں نوں ای اوہناں دی بت موجب اپنی ورتی دا پنڈھارا ورتائی رکھداسی۔ اوہنوں ایسں گل نال کوئی لاجھ نہیں سی پئی کون اوہدیاں گلاں توں خوش ہوندا اے تے کون وٹ کھاند اے۔ اوہنوں ایسں دی وی کوئی لاگ نہیں سی پئی دو جے اوہ دے بارے کنج دیاں گلاں کر دے نیں۔ اوہ اپنی ذات دی جُھب مار کے بے پرواہ جیہا ہو کے بیٹھا رہنداسی۔ پنڈ وچ اوہدیاں گلاں توں راضی ہون والے وی ہے سن تے رنج ہون والے وی۔ واہ واکرن والے وی تے او اتوا کرن والے وی۔ سائیں نوں کسے تے مان سی تے نہ ای کسے دی کوئی کان سی۔ اوہ ون دی سنگھنی چھاں وانگوں ای من دی موج وچ مست سی۔

”سائیں کامریڈ اے۔ اوس توں سچ کے رہویں۔ اگے ای ادھے پنڈ دی مت ماری گئی اے۔ خورے کیہہ واگ گئی؟“۔ مسیتے نماز پڑھن گئے۔ گلو نوں ملاں جی ہوراں ہوڑ دیاں ہٹکدیاں ہونیاں سمجھایا:

”ایہہ کامریڈ کیہہ ہوندا اے؟ سائیں وی بندیاں ورگا ای بندہ اے۔“

”کامریڈ کافر ہوندا اے نیں کافر، پر تیری نیکی جیہی عقل وچ ایہہ گل نہیں آؤنی۔“

گلو ملاں جی دے کھروے ہون تے دڑوٹ گیا۔ اوہ دے سادہ جیسے ذہن وچ کئی سوال کھو روپاون لگ پئے۔ سائیں؟ کامریڈ؟ کافر؟ ملاں جی؟ مسیت؟ ون؟ جھوٹھ سچ؟ سچ جھوٹھ؟ گنجھلاں ودھدیاں ای گنیاں۔ گلو نوں لگا جیویں اوہ کسے گورکھ دھندے وچ پھس گیا اے۔ اپنیاں اُسردیاں ڈھیندیاں سوچاں توں اک تھک کے اوس فیصلہ کر لیا، اوہ سائیں نوں اک واری ضرور ملے گا۔ ذہن دے اک کھونجے چوں آواز آئی: ”ملاں جی نے مسیت دے ویڑھے وچ کھلو کے گل کیتی اے۔ ایہہ ایویں ای سٹن والی گل نہیں، دین دھرم دا معاملہ اے۔“ دو جے پاسیوں آواز پئی: ”ویکھیاں پرکھیاں ای نتارا ہونا اے۔ ایماں کوئی کچا دھاگا تھوڑا ای اے، جیہڑا ون تا سیں جان دیاں ٹٹ جاؤگا۔“ آوازاں دے شور نے اوہنوں دُبدادی دلدل وچ پھسدا دتا۔ اوہ گل گل تا سیں ایسں کھو بھے وچ گھمھ گیا۔ ہن اوہا مسیتے نماز وچ وی جی نہیں سی لگدا۔ اوس اپنے اندر دی ایسں کل کلیان نوں مُکا ون لئی کن ولھیٹ لئے تے ہولی ہولی ون دی چھاویں بیٹھے سائیں مرغوب ول نوں ٹر پیا۔

دینہہ دا تیجا پہر سی۔ سائیں دے دوالے منڈلی لگی ہوئی سی۔ اوہ وی منڈلی وچ سہم دُبک کے بیٹھ گیا۔ جیویں کوئی اناڑی پہلی واری چوری کرن آیا ہووے۔ سائیں اپنے نگٹھے سبھناں ہولی ہولی گل کر رہیا سی۔ سنن والے پورے گوہ نال اوہدیاں باتاں سُن رہے سن۔ جیویں دھڑکا ہووے پئی جیکر دھاگا ٹٹ گیا تے سارے موتی کھلر جان گے۔ سائیں جنوراں دیاں گلاں کر رہیا سی۔ اوہ دسدایا سی پئی: ”کتا، گدڑ، بگھیاڑ، لومہڑ، چیتا تے شیر اکو ای ٹیر دے وکھو وکھ گناں والے جی نیں۔ ایہناں دیاں علتاں عادتاں تے ہار ورتارے نے ایہناں نوں اک دو جے توں نکھیڑ دتا اے۔ ایہناں دیاں کرتاں کرتوتاں پاروں ایہناں وچالے اپنیاں کو وتھاں پے گنیاں نیں پئی اک ٹیر دے جی ہون دیاں ہونیاں وی ایہناں وچ نکھڑویں نکھیڑے پے گئے نیں۔ وچلی سانجھ والی گل اُکا ای گواچ گئی اے۔ ہن ایہہ اک دو جے توں لگدے نسدے نیں

تے دُور دُور رہندے نیں۔

جیہڑا بوہے بوہے منگن پٹن والے گتے کم وچ پے گیا، اوہ گتتا ہو گیا۔ ایہنے اپنی ہوند نوں ہوراں لئی مُکا لیا۔ ہن ایہہ اپنے لئی نہیں بھونکدا۔ ٹکڑے لالچ وچ تے ٹکڑے دیون والے دی وفاداری وچ بھونکدا اے۔ آپ بگھیاڑ توں چھیندا اے پر بگیاں بھیدیاں دی راکھی وچ اوہنوں وی سدھا ہو کھلواندا اے۔ بھکھ داما ریا لالچ وچ ٹکڑے پاون والے نوں ای اپنا مالک جان کھلواتا اے۔ اگدوں اوہ ایس توں وی ودھ کے لالچی لُچ اے۔ ایہنے بھکھ توں ڈر کے انسان نال لالچ دی عینہہ تے سانجھ رلائی اے۔ انجھول نہ ہووے تے، دوویں داؤ دا، ایہہ سانجھ بھلا کیہہ سانجھ ہوئی؟ اپنے لئی اُکا ای نکما، دو جیاں لئی خواہ مخواہ دا خدمتگار۔ اوہناں دی کچھ شہہ تے اپنیاں ای سنگیاں ساتھیاں دا ویری۔ اپنے بھائی بند نوں ویکھ کے ات چکن والا، جد مار۔

گدڑ راتاں دا راجا اے۔ سارا دینہہ گھر نیاں کھوہاں وچ لُک چھپ کے رہندا اے۔ رات نوں ہنیرے وچ اپنی مارتے نکلدا اے۔ چوری چوری لُک لُکا کے بچا کے ڈھڈ دی بھکھ مٹاؤن لئی سٹھ لاؤندا اے۔ ایس بگے کھے والے دے ڈر خوف نے تے چوری چکاری والی طبع نے ایہوں گدڑ بنا داتا اے۔ بھیر پئی تے بھوویں ایہہ شیراں وانگوں بھیر پالیندا اے پر واہ لگدیاں ویلے توں ولائی رکھدا اے۔ بھکھ دی مار پیندی اے تے راتاں نوں اُچی اُچی رو کے اپنا پالا لاہندا اے۔ انج لگدا اے جیویں چوری نوں ای ایہنے اپنا دھندا بنا لیا اے۔ چوراں ہار جیتی گزاردا اے، ایسے لئی ایہہ گدڑا اے۔ بس بھتے ویلے دی مارتے رہون والا۔ قابو آیاں گدڑ گٹ کھاون والا۔ اڑکے اڑیاں ایہدے نال اوہ ہوندی اے جیہڑی چوراں نال ہوندی آئی اے۔

ایڑا گیری، ہیر پھیری نے مکرئی چکری لومہڑ نوں وکھری سہان دے دتی اے۔ ایہہ خوشامداں نال تگڑیاں نوں خوش کر کے جین دا آسرا ٹولدا اے۔ چترائی چالاکی نال دو جیاں دی مار کھندا اے۔ دو جیاں دی کیتی کاری نوں تسیاں اکھاں نال ویکھدا اے۔ مکاری تے ہوشیاری نال وچوں اپنا حصہ اُگھیر لیندا اے۔ تگڑے بھوویں ایس نوں چنگا نہیں جاندے۔ ایہدی نیڑتا پھیر وی اوہناں نوں بھاؤندی اے۔ ایہہ اوہناں نوں پھوک ای اپنی گود دیندا اے پئی اوہ اپنا آپ بھل جاندے نیں تے ایہدیاں لالو لالیاں تے وس پیندے نیں۔ گل سدھی پے جاوے تے ٹھیک..... نہیں تے جھاڑ جھب، بے عزتی، پر ایہہ تگڑیاں دی کسے وی گل دا ہر کھ ملال نہیں کردا۔ ایہدے نال جنی وی ہووے ایہہ اُنجے اوہناں نوں ریس دواون وچ رُجھار ہندا اے۔ اپنی پان پت نوں گوا بیٹھا اے، تگڑیاں دا گولا اے، اپنے تائیں ہوشیار بند اے۔

بگھیاڑ دہشت گرد جانور اے۔ دو جیاں لئی ڈکھ دا موجب۔ ایہہ کسے داسکا نہیں۔ تگڑیاں ول تے ایہہ کدی وی مونہہ نہیں کردا پر ماڑیاں توں ایہہ کدی ولاؤندا نہیں۔ دھونس، دھاندلی تے ہک دے زور تے جنگل وچ خوف کھلا ری رکھدا اے۔ ہرناں دی ایہدے ہتھوں ہری رہندی اے۔ ایہہ بھکھا ہووے یاں رجا ظلم کرن توں نہیں اُکدا۔ شوہدیاں وانگوں راہواں ڈک کھلواندا اے۔ جے گدڑ چورا اے تے ایہہ ڈکیت اے۔ ایہوں ہر ویلے مار دھاڑ دا بھس رہندا اے۔ قاعدے، کھیلے، اصول سبھ ایہدے اگے اکارت نیں۔ ایہدا تراہ اپنا اے پئی کسے بھیدیاں کبری دا کن پھڑ لوے تے اوہ نمائی جندڑی ہاری ایہدے اشاریاں تے لگی آؤندی اے۔

جگرے والا، دلیر، پھر تیل چیتا، جنوراں دے خون دا تہا یا۔ بجلی وانگوں لپکدا چھپدا اے، اپنے شکار نوں ساہ نہیں پٹن دیندا۔ مارا ماری کردا اے تے گواچ جاند اے۔ انجھک، ننگ تے بے رحم اے۔ شیر بھوویں جنگل دا بادشاہ اکھواندا اے۔ ہے اوہ وی اجیہا ہی۔ کیہا بادشاہ؟ اپنی رعایا نوں کھا کے ڈھڈ بھر دا اے۔ دو جے شیر نوں اپنی جُوہ وچ نہیں جردا۔ بھکھا اے تے سارے جنگل لئی عذاب رجا ہووے تے اُنگھلیویں دا مار یا سست۔ اپنی زور اوری نوں ای نیاں جانن والا۔ ہک دے زور تے انیائی کرن والا۔ طاقت دے نشے وچ مست ہو کے انج دھاڑ دا اے جیویں کوئی نواں بیان رعیت نوں جاری کر رہیا ہووے۔ لہودے چسکیاں نے ایہوں بھلیں پایا ہو یا اے۔ جنگل دیاں رونقاں نہ رہیاں تے پھیر ایہدی بادشاہی کیویں رہ جانی اے۔ جدوں رعیت ای نہ ہووے، بادشاہیاں وی چوڑ ہو جاندیاں نیں۔‘

گل نوں سانجھدیاں گنج دیاں ہونیاں سائیں آکھیا: ’’اسین اپنے آل دوالے لوکائی ول دھیان ماریے تے سانوں ہر پاسے ایہو جیہے ای جنور دسدے نیں۔ کتے، گدڑ، لومہڑ، بگھیاڑ، شیر۔ اسین انسان ہو کے وی جنوراں ورگی ای زندگی گزار دے ہاں۔ آپ اشرف بن بن

بہندے ہاں تے جنوراں نوں مندا آکھدے ہاں۔ سوچن دی گل اے پئی جے اسیں انجے دے ای آں تے پھیر ساڈے تے اوہناں دے وچ کبیرہ فرق رہ جاندا اے؟۔ اسین ایہناں جنوراں ہارای ویلا و ہاوانا اے یاں انسان وی بننا اے؟“۔ میرا بیالوجی دا استاد کہندا اسی پئی انسان وی کچلیاں والا جانور اے تے تہاڈے دے ہوئے جنوراں دے بڑ دا ای جی اے۔ ایہدے دنداں وچ وی دو درندیاں والے سُوئے نیں، جیہڑے ہن چھوٹے ہو کے دو بے دنداں دے برابر ای ہو گئے نیں“۔ دُلی نے سائیں کولوں گل دی ہو رکھیڑ چاہی: ”ہاں ہاں! بیالوجی دا استاد ٹھیک کہندا اے۔ منکھ وی ایسے ای بڑ دا جی اے۔ اپنی درندگی وچ ایہناں نالوں وی دو تھہ گئے وے۔

ہو یا انج وے پئی ایہہ اپنی مندیائی پاروں ٹیرو چوں کڈھ دتا گیا اے۔ ہن ایہہ کذات اے۔ ایہہ تے اپنے آپ دی بھال کرن لئی تے نوں دنیا و سوان لئی وکھرا ہو یا سی پر بوہت کجھ وٹا مٹا کے وی اپنے موڈھی بڑ دیاں خونصلتاں توں وکھ نہ ہو سکیا۔ ایسے پاروں ایہدے وچ جنوراں دیاں عاداتاں بھے مار دیاں نیں پر جنوراں وچ کوئی منکھ والی عادت نہیں دسدی۔ اوہ ایس نوں چنگا نہیں جاندا اے۔

”انسان جانوراں ورگا ای اے؟“ دُلی پھیر پچھیا: ”حقی گل اے، انسان جانور تے ہے وے۔ جانوراں نالوں وکھ وی اے۔ فطرت دیاں منگاں ایس توں ہو رو یاں نیں۔ ایہہ اپنی ہوند دیاں منگاں نوں سہان لوے، اپنے من وچ جھاتی پا کے اپنے آپ نوں کھوج لوے تے ایہدے ورگا گیا نی گئی کوئی نہیں۔ ایہہ باتاں کشت کٹاؤندیاں نیں، وگ تگ چتا، لگویں جد و جہد دی منگ کر دیاں نیں۔ اسیں اپنے اندر گواچے منکھ نوں بھال کے انسان بنن دی چتا نہیں کر دے، سگوں نقلیاں وانگوں جنوراں دیاں ریاں پئے کر دے آں، اوہناں دیاں نقلاں لاہی جانے آں۔ انج اپنا پیٹا آپ کھوٹا کر دے پئے آں۔ صدیاں دے سمکالی ہو کے وی او تھے دے او تھے ای کھڑے آں۔ لاچ، خوف، چترائی، دہشت گردی، دھونس، انیائی منکھ دے تے وصف نہیں سن۔ ایہہ فطرت دیاں منگاں نہیں سن پر ایہہ گلاں ساڈے وچ انج رچ گیاں نیں پئی سانوں جنور توں انسان نہیں بنن دیندیاں۔ اسیں انسان بن جاواں گے تے سچی خوشی نوں پالواں گے۔ سکھ، شانتی، خوشی ہو رناں نے لیا کے ساڈی سکھنی جھولی وچ نہیں پادینی۔ ایہدے لئی جنن کرنے پینے نیں، جفر جانے دی لوڑ اے۔ جدوں انسان فطرت دی کھیڈ وچ اپنی میٹی پگ جاوے گا۔ ایہدے بھال پھیر اپنی ذات توں آگے دیاں نویاں منزلاں نوں پاوے گی۔

ایہہ گل وی مٹی پر مٹی تے مٹی جوکھی اے پئی انسان نے اپنی عقل نال دنیا نوں بوہت سارا بدل دتا اے۔ ایہہ دنیا ہن اٹے والی دنیا نہیں رہی۔ سوچن دی گل اپنی کو اے پئی اپنی عقل انسان نے اپنی بھلیائی لئی کئی کو رتی اے تے جد مارن لئی کئی کو رتی اے۔ جدوں مہاڑ سدھا ہو جاوے گا انسان بنن لئی ایہوں پیا پیٹا منک جاوے گا۔ فطرت دیاں ایس توں منگاں پوریاں ہو جاوون گیاں۔ دنیا ٹھی سچی بدل جاوے گی۔ اک بوہت ای سوہنی دنیا دے نال۔ اک سانجھا وسیب و سے گا جیہدے وچ ساریاں لئی سکھ ہووے گا تے ایس سکھ نوں انسان ہنڈاوے گا۔ اپنے کپڑیاں تھکڑیاں وانگوں نہیں سگوں اپنی حیاتی وانگوں“۔

ایہہ ہو رو یاں جیہیاں گلاں سُن کے گلو دیاں اکھاں وچ نویں سویر دیاں رشاں چمکن لگ پیاں تے ایس لو وچ اوہ اپنے اندر لکے ہنیریاں نوں پھرو لن لگ پیا۔ اوس جان لیا پئی ایہہ سبھ دھرتی دیاں گلاں نیں۔ انسان اسمانی مخلوق نہیں دھرتی دے وسیب داوسنیک اے۔ سائیں دی گل مکی تے گلو اٹھ کے گھرے چوں پانی دا گلاس بھریا۔ اوہ اکوڈیک وچ سارا پانی پی گیا۔ پھیر لہماں ساہ کڈھ کے بڑ بڑایا:

”کڑ ما کافر“۔

”کون؟“۔

کے نیڑے کھڑے نے پچھیا۔ گلو دے موہوں انجھک نکلیا:

”ملاں جی“۔

تے گھرو لن نوں ٹر پیا۔

تراہ

اپنے ویاہ توں دودن پہلاں شگفتہ ماپیاں دے سرسواہ پا کے گھروں اُچل گئی۔ شگفتہ دیاں شہنایاں وین پاون لگ پیاں۔ گھر آئے میل دی خوشیاں تے چاواں بھری چکارا نچ سوں گئی جیویں اوہ ویاہ تے نہیں آئے، ساکا داری دی کسے مرگ تے مُکان لئی آئے ہوئے نیں۔ دکھ، ہرکھ تے نموشی نے سویر دے سو جھلے نوں کالی رات وچ بدل دتا۔ شگفتہ ایم۔ اے پاس سوہنی، سیانی، سمجھدار کڑی سی۔ اوہدے آہروں پاہروں، گلوں باتوں کسے نوں وی تے کدی وی ایہہ گویڑ نہیں سی ہو یا پئی شگفتہ انج دی وی ہو جاوے گی یاں اپنے ماپیاں نال ایداں وی کرے گی۔ ویاہ دیاں رساں رُجھاں وچ رُجھی ہوئی ماپوں بیٹھی شگفتہ تے کسے نوں وی اُکا شک نہیں سی۔ اوہدا ویاہ اوہدے مسیر با برنال مٹھیا گیا سی۔ با بر چنگا سوہنا گھروتے و ہار بیو پاروالا جی سی۔ شگفتہ دے موہوں کدی اجیہی گل وی نہیں پھٹی سی، جیہیں توں کوئی تریڈھ کڈھدا اپنی اوہنوں ایہہ سمبندھ نہیں سوہاؤندا۔ با بر نوں وی ایہو ہرکھ سی پئی اوہ گھروں اُدھالانہ کردی مینوں آکھ دیندی: ”تیری میری نہیں نہنھی۔ میں ساری کھنامی اپنے سر لے کے، آپ بُرا بن کے، گھر دی عزت آبروتے پان پت نوں بچالیندا“۔

شگفتہ، جمال نال اُدھلی سی۔ جمال پنڈ دا ای اک شرماکل تے سدھڑ جیہا جوان سی۔ دسویں کر کے ای پڑھائی ولوں اک تھک گیا تے گھرو کے زمیندارے دے کم وچ پے گیا۔ جمال کسے نال وادھو گھاٹو گل نہیں کردا سی، بس اپنے کم نال کم رکھن والا منکھ سی۔ اوہدے سبھانوں ویکھیاں ہوئیاں کسے دی ایہہ سوچ نہیں سی پئی ایہہ منڈا کوئی اجیہا جن چاڑھے گا۔ دوواں دی کجھی، لکویں تے میسنی محبت نے دوواں گھراں نوں ڈونگھے تے گجھے پھٹ لائے۔ ایس توں مگروں دوواں گھراں دی آپو وچ کھرکھس ہوگئی۔ گھنساں چل پیناں۔ دوویں گھر پرچے خرچے دے رولیاں وچ پے کے تھانیاں کچھریاں وچ رُلن لگ پئے۔ آئے دن آنے بہانے چھیڑا چھڑدا، لڑائیاں ہوندیاں، پورے پنڈ داسکون غارت ہو جاندا۔ دوویں ای ساؤ گھرسن، ایس اک گل نے اجیہے پینڈے پائے پئی دوویں ای بھو گھر بن گئے۔ شگفتہ تے جمال جانے کس پاسے نوں مونہہ کر گئے۔ کوئی گھراکھون نہ لہا۔ دوویں گھراپنے اپنے غصے نوں موہری کر کے لگدا واہ لاتھلے۔ ایسے بھتل بھوسے وچ تن ورھے بیت گئے۔

تن سالوں مگروں اوہناں دی رہند ہوند اپتا لگا۔ اوہ وی ایس حالیں پئی دوویں مگر چڑھیاں کٹک دیاں واہراں توں اپنی دُور ٹر گئے سن، جتھوں اوہناں نوں موڑ لیاؤنا کسے دے ہتھ وس نہیں رہیا سی۔ دوویں کراچی گئے۔ اوٹھے اک پرانی کھنڈر عمارت وچ کرایہ دار بن کے وسوں کر لئی۔ وڈے شہر دے خرچے پورے کرن لئی دوویں محنت مزدوری دی اوکھت بھوگدے سن تے جیویں کیویں محبتاں دی ول نوں ٹیسی تے اپڑاون دا جتن کر رہے سن۔ ہونی دی ہوند نوں بھلا کون روک سکدا اے۔ اخیر ہونی ورت گئی۔ پرانی بودی عمارت تھک ہار کے بھنجے بہہ گئی۔ دوویں جی بلے دے ڈھیر تھلے پئے گئے۔ ایہناں دا اک ورھے دا پتر زیر رہیں بچ گیا۔ یاں خورے، موت نوں دُدھ پیندے بال تے ترس آ گیا۔ کارپوریشن دے عملے نے ایہناں دے شناختی کارڈاں تے ہور لکھتاں نشانیاں توں بچھ کے، ایہناں دیاں میتیاں نوں تے رہندی نشانیاں زبیر نوں پنڈ گھلا دتا۔ ایہناں دیاں لاشاں وی کرودھ دی اگ دے پکے پتھراں نوں نہ پگھار سکیاں۔ دوواں گھراں نے اپنی اپنی میت نوں وصولیا تے پلو تے دیندیاں نموشی نوں مناں مٹی تھلے دب دتا۔ پھیر وی نموشی مٹی نہیں، ایہہ گل پیار کہانی بن گئی تے انجے ای اپنی راند رچاندی رہی۔

اک سال داؤن ٹھینوں ٹٹھا پھل زبیر دوواں گھراں لئی کلک دا ٹیکا سی، نموشی دی سوگند سی۔ اوہ نالکیاں دادکیاں ولوں بوہے بوہے توں دڑکیا دُرکار یا جاندار ہیا۔ زبیر اکھاں ساہمنے آؤندا تے ویکھن آ لے دادل بے وسی دے کرب نال پگھر جاندا۔ نہیں پگھر دے سن تے اوہدے اپنے نہیں پگھر دے سن۔ خورے کیوں اوہناں دے دل وچ اینا کرودھ کٹھا ہو گیا سی۔ دوواں نوں کھا کے وی اُنجے دا اُنجے سی تے محبتی ساکاں نوں زہری ناگاں ہار کر گیا سی۔ زبیر دانا ناندیر تے دادا ولی دادجدوں تائیں جیوندے رہے، او دوں تائیں نفرتاں دے قہری بدلاں وچ کدی کدائیں پیاردی بجلی چمکدی سی، جیہری ایانے بال دی حیاتی نوں جین جوگا آسرادے جاندی سی۔ ایسے رُلدورونے وچ اٹھ ورھے بیت گئے۔ نذیر تے ولی داد اپنی حیاتی دی مٹی پگا گئے۔ نانا، دادا کیہہ مرے زبیر جاندی رُت دے جھڑے پیتاں وانگوں واورولیاں دے وس پے گیا۔ دوویں

بوہے جیہڑے اوس تے کدی کدی گھلدے سی، اُکا ای بند ہو گئے۔ اوہ پنڈ دیاں گلیاں وچ بندے دا بی ہو کے وی کُتے وانگوں لُور لُور پھرن لگ پیا۔

زبیر سارے پنڈ واسطے ای سہم تے ستاپ سی۔ ہر کوئی اوہدے ول ہو روئیں جیہی دیکھنی دیکھدا سی۔ کدی کوئی اوس تے ترس وی کھاندا سی تے ڈر ڈر کے پئی کتے اوہ ساںھاں دے بھیڑ وچ نہ آ جاوے۔ آکھنیوں ڈگے بوٹ نوں تے پھیر کوئی سانجھ سہارا دے دیندا اے۔ ایس بال دا حال تے بوٹ نالوں وی مندا سی۔ بال نال دوواں گھراں دے ایس مہاڑ تے پنڈ والے دکھی سن، اوہناں نوں خوف سی: ”رب تے دیکھدا پیا اے۔ ایس بال نال ہوندے سلوک پاروں سارے ای نہ رگڑے جائیے؟“۔ انج پورے پنڈ وچ ہمدردی تے چتا دا اک اچھا لاجیہا آیا، پنڈ دے دانے پردھانے لوکاں نے دوواں گھراں نوں سمجھاون رلاو لئی، زبیر دی پرورش لئی، اک پنچائی اکھ کر لیا۔ ایس وچ پنڈ دے وڈو ڈیریاں نوں، پنچاں نوں دوواں گھراں نوں سدیا گیا۔ تاں جے گل کسے سرے لگے تے روز روز دا ستاپ ملے۔

پرہیا وچ وڈو ڈیریاں نے دوواں گھراں نوں احساس دواون دی واہ لائی، سمجھیا پئی ایس ایانے نمانے دا کیہہ قصور اے؟۔ ایہہ تے دوواں گھراں دی سانجھی نشانی اے۔ کوئی ہاری ساری ہوندا تے ہو رگل سی، تئیں دوویں ای خیریں میریں جُبدے سردے او۔ خدا دا خوف کھاؤ، ایس یتیم دے سرتے ہتھ رکھو۔ دوواں پاسیاں نے ای ایس نوں من سہان توں انکار کردتا۔ اوہناں دھوتا ہویا کورا جواب دتا پئی ایس بال نال ساڈا کوئی رشتہ نانا یاں تعلق واسطہ نہیں۔ ساڈی متوتے ایس بلانوں ساڈے گلاویں نہ پاؤ۔ شہر دے کسے یتیم خانے وچ جا سٹو۔ ساڈے نال اگے ای ہتھیری ہو گئی اے۔ ہن سانوں ہو رچی نہ کرو۔ اک سیانے آکھیا پئی: ”بال دے ماں پیو دا دوواں ول جیہڑا جیہڑا حق حصہ بندا اے، اوہ تے ایہنوں پرتاؤ۔ ایہہ کوئی اُکا ای لاوارث تے نہیوں ناں۔“

گل وراثتاں دی ونڈی تیک آئی تے دوویں گھر بدک گئے۔ کیہا حصہ؟ کیہڑی وراثت؟ آکھ جو دتا اے، ایہہ ساڈا کجھ نہیں لگدا، پھیر تئیں ساڈا کھیہڑا کیوں نہیں چھڈ دے۔ اک ہوردانے نے سمجھاون داوس ماریا: ”ٹھنڈے دل نال سوچو، ایہہ کوئی گاں مجھ دارولا نہیں، اک انسانی حیاتی دا معاملہ اے۔ گل نوں مویاں مکر یاں نہیں مکائی دا، کسے چنگے ہار بنے لاؤ۔ بال نوں اوکھتاں وچ نہ پاؤ، رب تہاڈیاں مشکلاں آسان کرے گا۔“۔ جدوں دیکھیا پئی کسے گل تے نہیں آؤندے، پرہیا وچ اک دکھی دل والا کجھیاں اکھاں نال بولیا: ”یارو! ایس سارے ای مسلمان آں۔ مسلماناں دے دل تے ایڈے پتھر نہیں ہوندے۔ تئیں تے اُکا ای انکاری ہو گئے او۔ ہر رولے رپھڑا دل شریعت وچ موجود اے۔“

مولوی جی نوں بٹا کے اوہناں دی رائے وی لے لو۔ خورے کوئی سہندا سوکھا حل نکل آوے۔“۔ مولوی جی نوں پنچایت وچ سدیا گیا۔ مولوی ہوراں ولدا دیون وچ اک جھٹ دی نہیں لایا۔ ساری حال حقیقت سُن کے کھڑے پیر اپنا فتویٰ جاری کر دتا پئی: ”شریعت دی شرح موجب جے کر دادے دی حیاتی وچ پُتر فوت ہو جاوے تے پوتا دادے دی وراثت چوں حقدار نہیں ہوندا۔ انجے ای ماں نانے دی حیاتی وچ فوت ہو جاوے تے دوہترانے دی وراثت چوں کوئی حق نہیں رکھواندا۔“۔ ایہہ گل سُن کے سارے ای پکے پکے ہو کے رہ گئے۔ دوویں دھراں وچوں راضی ہوئیاں۔ اوہناں دے سکھنے ہتھاں وچ شریعت دا ہتھیار آ گیا۔ سر پنچ آکھیا: ”شریعت توں انکاری نہیں، شرع نوں اک پاسے رکھو، ساڈی رہتل دیاں اپنیاں وی رسماں ریتاں نیں۔ وسیب دے وہار موجب ای ایس معصوم تے ترس کھاؤ۔ ایہدے سرتے ہتھ رکھو، یاں گھٹو گھٹ ایہدے وجود دا پنڈ وچ برانہ مناؤ۔ مالک خیر کرے گا۔ نالے بال کولوں وی کجھ لو، اوہدے دل دی کیہہ اے؟“۔

زبیر پرھے دے وچالے آکھڑا ہویا۔ کجھ چرتے اوہ چپ ای رہیا۔ چار چھیرے نظر دوڑا کے ساریاں دے مہاند رے دیکھدا رہیا۔ اوہدی چُپ وی ساری پرہیا نوں کجھی چیک وانگوں ای لگی۔ پرھے وچ سناٹا چھا گیا۔ بال نے بولنا شروع کیتا۔ اوہنے اپنی گل دا مہاڑ کسے ول نوں وی نہیں کیتا۔ انج لگدا سی، جیویں اوہ اپنے آپ نال ای گلاں کر رہیا اے۔ اوس آکھیا: ”میں کون آں؟ میری کوئی ماں نہیں؟ میرا کوئی پیو نہیں؟ مامے، چاچے، نانکے، دادکے تے رہے اک پاسے، میرے ماں پیو داوی کوئی نہیں؟ ربا! دس میں کون آں؟ میں دھرتی چوں اُگیا سی یاں آسمانوں اُگیا سی؟۔ میرے وجود دا کارن کون ہے سی؟۔ میرے وجود توں سارے ای انکاری ہو گئے نیں۔ میں سمجھناں دیاں اکھاں دے سامنے کھڑا وی کسے نوں نہیں دسدا۔ ربا! توں تے کدی وی کسے نوں نہیں دسدا۔ تیرا اقرار کون کرے گا؟۔ سبھ نے پلا جھاڑ دتا اے۔ مالکا! توں وی

میتھوں انکار کر دے، انکار کر دے، مگر جا، مگر جا،“۔ زیر انج ای بولد بولد اپنچایت چوں باہر نکلیا، پھیر پنڈوں باہر جاؤن والے راہ تے تڑ
 پیا۔، پنڈوں ہمیش ہمیش لئی کنڈ کر کے، کدی نہ پرتن لئی۔ انج لگا جیویں ساری پنچایت نوں کوئی سڀ سگھ گیا ہووے۔
 پھیر کدی زیر نوں کسے نے کتے وی نہیں ویکھیا۔ ساریاں نوں گل بھلیں پے گئی اے..... پر پنڈ دے دانے سیانے بابیاں نوں انج وی
 ایہہ گل چنگی ہار چیتے وے۔ اوہ جدوں گل سناوندے نیں تے انج نتارے کر دے نیں پئی: ”اسیں تے نہیں ویکھاں گے۔ ویکھن والے ویکھن
 گے۔ ایہو بال گھراٹا ہو کے کسے دن پنڈ وچ قہر بن کے آوے گا۔ اوہ دن پنڈ وچ حشر دا دہاڑ ہووے گا۔ اوس دن حق منصفی ہونی اے تے اوس
 دن اوہوں سہانن توں کوئی وی انکاری نہیں ہو سکے گا“۔

